

FÓRUM ARCHIVÁROV

Roč. XXII, č. 3 – 4

JÚL – DECEMBER 2013

NEPREDAJNÉ

Nie je nič ťažšie, ako sa niekomu prihovoriť a nie je nič ľahšie, ako sa niekomu prihovoriť. Stačí, že vieš, komu sa chceš prihovoriť a čo mu chceš povedať.

Ani sme sa nenazdali a rok sa s rokom opäť stretli. Je čas ohliadnuť sa, zhodnotiť, poďakovať, stanoviť si cieľ na ďalšie obdobie... Kto by si bol býval pomyslel, keď sme takto pred rokom čítali úvodník Radoslava Ragača *Od vianočného kapra po Tri krále*, že tie za dlhé roky nazhromaždené archívne starosti sa naliehavo ohlásia a štrukturálne zmeny vo verejnej správe i na domovskom ministerstve, ako ich autor „predpovedal“, skutočne dobehnú aj archívy. Posledné týždne odchádzajúceho roku sa v archívárskej obci asi najviac hovorilo práve o tomto. O zmenách v štruktúre i fungovaní slovenských archívov. Problematika to citlivá a keď sa „neustriehne“, nemusí vôbec priniesť želaný efekt. Emócie skôr či neskôr vychladnú, no každé jasne formulované *prečo?* vyžaduje rovnako jasne a exaktne formulované *preto* podopreté dobrými argumentmi. Zmeny sú potrebné, ale nie o nás bez nás. Diskusia je to, čo posúva ďalej, poskytuje priestor vyjadriť sa obom stranám, obhájiť isté názory a postupy. Naoktrojované príkazy patria do inej doby. Podľa informácií, ktoré zazneli na poradách riaditeľov štátnych i verejných špecializovaných archívov, by sa mal v roku 2014 pripraviť nový archívny zákon. Žiada sa napísať: Verme, že vzíde z kultivovanej diskusie odborníkov v tejto oblasti, bude stavať na 60-ročnej tradícii budovania slovenských archívov, priradí im dôstojné miesto medzi inštitúciami – veď trvalo uchovávali neuveriteľné jeho bohatstvo.

Všetky tieto skutočnosti s istou dávkou neistoty ako keby bránili pozitívnejšie sa pozrieť na to, čo sme za rok práce dokázali spraviť. Nejde pritom len o štandardné práce archívárov spájané s predarchívnu starostlivosťou i vyradovacími konaniami, samotným sprístupňovaním archívnych dokumentov, bádateľskou agendou či vybavovaním správnej agendy, ale aj o to čosi „navyš“ – organizovanie seminárov, konferencií a ďalších podujatí, príspevky s prezentáciami na konferencie, texty v regionálnych monografiách, štúdie, aktivity kolegov z troch jubilujúcich verejných špecializovaných archívov, výstavy... Nepochybne tou najočakávanejšou sa stala výstava Archívne klenoty na Bratislavskom hrade, ktorá prezentuje to najkrajšie, najzaujímavejšie, najvzácnejšie ukryté v našich archívoch (viac o nej v budúcom čísle). Je výsledkom práce množstva ľudí – od tých, ktorí vyberali jednotlivé archívne skvosty z depozitárov a pripravovali sprievodné texty k nim, zväžali ich do Bratislavy, skenovali, pracovali na katalógu k výstave i reprezentačnej publikácii, inštalovali jednotlivé „exponáty“ až po jej kurátorov.

Adventný čas je aj obdobím osobných zastavení s priateľmi, blízkymi či s kolegami. Vo väčšine kolektívov sa varila voňavá

Vydáva:
Spoločnosť slovenských
archivárov
Adresa: Drotárska cesta 42
P. O. BOX 1 1 5
840 05 Bratislava 45
Slovenská republika
www.archivari.sk

Adresa redakcie:
forum.archivarov@gmail.com

Zodpovedný redaktor:
Gábor Strešňák
Redakčná rada:
Katarína K. Bodnárová,
Mária Grófová,
Zuzana Kollárová,
Olga Kvasnicová,
Lenka Pavlíková,
Juraj Roháč,
Henrieta Žažová
Jazyková korektúra:
Mária Grófová, Henrieta Žažová

Texty:
V. Csáder, M. Domenová,
M. Grófová, M. Kačkovičová,
Z. Kollárová, J. Kubíková,
O. Kvasnicová, K. Magurová,
E. Machajdíkova, M. Orosová,
H. Polakovičová, R. Ragač,
J. Ragačov, M. Snaková,
G. Strešňák, J. Szekeresová
Kováčsová, M. Šišmiš,
H. Žažová, J. Žucha

Foto:
Archív SNM, Archív PÚ SR,
O. Chlapec, M. Grófová,
Z. Kollárová, M. Mindáš,
H. Polakovičová, G. Strešňák,
Slovenský národná knižnica

Vychádza štvrťročne
v elektronickej podobe,
nepredajné.
Povolilo: MK SR 1 472/96.
Autorské práva vyhradené.
Akékoľvek rozmnožovanie
textu a fotografií len
s predchádzajúcim písomným
súhlasom vydavateľa.

Staršie čísla
na www.archivari.sk.

Na obálke: Nová a stará ročenka
Marka Freunda na rok 1675, SNA

kapustnica – iste sa našlo miesto pri stole bez výnimky pre každého člena pracovného kolektívu. Veríme, že pre všetkých nás bol vianočný čas požehnaný, príjemný, pokojný, harmonický, šťastný a veselý.

Milé kolegyne, vážení kolegovia, v novom roku 2014 Vám prajeme pevné zdravie, trpezlivosť i silu, chuť i odvahu vykonávať náročné pracovné povinnosti a úlohy súvisiace so súpisom vedút, hudobnín a súpisom dokumentov k 1. svetovej vojne, ktoré nás čakajú, pokoj a spokojnosť v rodinách, radosť z detí či vnúčať a potešenie z dosiahnutých

pracovných úspechov. Zároveň chceme veľmi pekne poďakovať všetkým autorom za zaslané texty, ktoré sme mohli v roku 2013 uverejniť v našom periodiku, za ich čas i námahu bez nároku na inú odmenu, než možno obyčajné ďakujem, podeliť sa s nami o aktivity ich pracovných kolektívov. Prajeme im veľa tvorivých síl, vždy prítomnú múzu pri písaní a chuť aj naďalej prispievať do Fóra archivárov. Tým menej smelým, ktorí by aj čosi napísali a poslali nám, odvahu urobiť tak – rok 2014 ponúkne dostatok strán. Len ich naplniť...

Redakčná rada Fóra archivárov

Oznamy

XVIII. archívne dni v Slovenskej republike

Na prelome mája a júna 2014 sa budú v Prešove konať XVIII. archívne dni v Slovenskej republike na tému **Prvá svetová vojna v archívnych dokumentoch**. Informácie o zasielaní

prihlášok na podujatie ako aj o prihlasovaní príspevkov dostane každý člen Spoločnosti slovenských archivárov e-mailom.

Výzva na zaplatenie členského príspevku

Vážení členovia Spoločnosti slovenských archivárov, blíži sa termín uhradenia členských príspevkov. Od roku 2009 je zápisné za člena SSA vo výške 5.- € a ročný riadny členský príspevok vo výške 7.- € a to aj pre pracujúcich dôchodcov. Dôchodcovia na zaslúženom odpočinku platia členské vo výške 3,50- €. O úhradu Vás prosíme výlučne bezhotovostným platobným stykom na číslo účtu: **0011482674/0900**, Slovenská sporiteľňa a. s., Suché mýto 6, 811 03 Bratislava. V prípade platby za viacerých členov SSA z jedného archívu a z jedného účtu, prosíme o vyznačenie sídla archívu (pri štátnych archívoch stačí mesto, pri pobočkách aj skratka názvu archívu) ako aj vpísanie priezvisk do kolónky Správa pre prijímateľa. V prípade platby za viacerých členov spoločnosti z jedného

účtu je možné ich zoznam zaslať na e-mailovú adresu: grofova@rec.uniba.sk. Ďalšou možnosťou je platba v hotovosti u hospodárky SSA. Tu je potrebné e-mailom vopred dohodnúť termín odovzdania členských príspevkov. Súčasne vyzývame kolegov, ktorí majú nedoplatky za uplynulé roky, aby si vyrovnali aj tieto podlžnosti. Nejasnosti ohľadne nedoplatkov je možné zistiť u hospodárky SSA. Nedoplatky do roku 2008 sa uhrádzajú vo výške 5.- € za kalendárny rok. Platbu prosíme realizovať do 30. apríla 2014. Dovoľujeme si požiadať členov SSA o nahlásenie každej zmeny, či je to zmena bydliska, zamestnania, telefónneho čísla alebo e-mailovej adresy. To isté sa týka aj členov, ktorí hodljú ukončiť členstvo v SSA.

Výbor SSA

Výbor(n)oviny

Zápisnica zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov, ktoré sa uskutočnilo 25. septembra 2013 v Bratislave

Program:

- 1) Otvorenie
- 2) Exkurzia
- 3) XVIII. archívne dni v SR 2014 – príprava
- 4) Fórum archivárov č. 3/2013
- 5) Webová stránka
- 6) Hospodárenie
- 7) Rôzne
- 8) Záver

Zasadnutie výboru otvoril a viedol jeho predseda Radoslav Ragač. Oboznámil prítomných s pripravovaným seminárom Asociácie správcov registratúr, ktorý sa konal 26. septembra 2013. Výbor odsúhlasil jeho účasť na seminári ako zástupcu Spoločnosti slovenských archivárov. Členovia výboru odsúhlasili pre každého účastníka odbornej exkurzie po archívoch v južných Čechách – platiaceho člena Spoločnosti slovenských archivárov – dotáciu vo výške 5,- €. Na septembrom rokovaní sa predbežne dohodlo miesto a čas konania

archívnych dní 2014, rokovalo sa aj o ďalšom organizačnom zabezpečení celého podujatia. Vzhľadom na pracovnú vyťaženosť členiek redakčnej rady, výbor odsúhlasil vydanie mimoriadneho spojeného čísla Fóra archivárov. V bode hospodárenie sa riešila dotácia SSA na medzinárodnú vedeckú konferenciu Košice v súradniciach európskych dejín, ktorá sa konala v dňoch 19. – 20. septembra 2013 v Historickej radnici mesta Košice. Na akcii sa podieľali aj Archív mesta Košíc a Prešovská univerzita. Výbor odsúhlasil finančnú čiastku vo výške 100,- €. Do konca roka 2013 prebehne aj revízia členskej základne SSA. V bode Rôzne sa preberali odborné otázky slovenského archívniectva, ktoré uzavrel predseda R. Ragač s tým, že sa v diskusii bude pokračovať aj naďalej.

Zapísala: E. Machajdíkova, tajomníčka
SSA

Zápisnica zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov, ktoré sa uskutočnilo 12. novembra 2013 v Bratislave

Program:

- 1) Otvorenie
- 2) Aktuálne otázky archívniectva
- 3) Fórum archivárov 3 – 4/2013
- 4) Rôzne
- 5) Záver uznesenia

Po otvorení rokovania sa výbor Spoločnosti slovenských archivárov na svojom zasadnutí venoval súčasnej situácii v slovenskom archívniectve, predovšetkým

navrhovanej novej štruktúre štátnych archívov. Závery z diskusie boli zhrnuté do niekoľkých bodov uznesenia:

1. Výbor navrhuje nominovať aj svojich zástupcov do komisií a pracovných skupín na riešenie celej situácie.
2. Archívy sú špecializované pracoviská, nie sú to bežné úrady. Ich hlavnou náplňou nie je len zabezpečenie servisu bádateľom, ale predovšetkým ochrana a budovanie kultúrneho bohatstva štátu.

Zmena v štruktúre celého archívneho systému je najdôležitejším zásahom do fungovania archívov, ktorá môže archívy a ich činnosť posilniť, alebo tiež poškodiť. Z toho dôvodu pri takej závažnej veci, akou je vytvorenie novej siete archívov v SR, treba postupovať spoločne a opatrne.

3. Niektoré parciálne časti návrhu, podľa členov výboru, neriešia pozitívne situáciu ani z hľadiska efektivity riadenia a ani činnosti archívov. Navrhovaná zmena obsahuje niektoré časti, s ktorými sa výbor SSA nestotožňuje. Výbor nie je zástancom vytvárania novej štruktúry archívov na základe súčasného územného členenia (krajov) vzhľadom na časté zmeny v štátnej a verejnej správe. Vytvoriť v každom (súčasnom) krajskom meste štátny archív s regionálnou územnou pôsobnosťou v čase, keď sa vláda netají snahou o zlučovanie krajov a hovorí o modeli 3 + 1, sa javí ako kontraproduktívne riešenie.

4. Sústava štátnych archívov na Slovensku sa vyvíjala od roku 1954 a legislatívne zmeny za toto obdobie prakticky nemenili organizačnú štruktúru archívov založenú na ústrednej, krajskej a okresnej úrovni. Po celé desaťročia mali vytvorené stabilné spádové oblasti, okruhy pôvodcov, od ktorých preberali archívne dokumenty a o ktorých sa starali v rámci predarchívnej starostlivosti. K najvýraznejšej zmene v organizácii archívov došlo až 1. januára 2003 zákonom NR SR č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov, keď bývalé štátne okresné archívy, kvôli zrušeniu okresných úradov ako svojich zriaďovateľov, prešli pod priame riadenie MV SR a stali sa pobočkami štátnych archívov s regionálnou územnou pôsobnosťou.

Preto ani vytvorenie dvoch nových štátnych archívov s regionálnou územnou pôsobnosťou v Trenčíne a Trnave

neprinesie žiadanú efektivitu a úsporu. Tieto archívy boli budované 60 rokov ako okresné archívy a aby sa stali kompatibilnými štátnymi archívami, bude ich potrebné finančne posilniť v ich novej administratívnej, organizačnej činnosti a pri premiestňovaní fondov a pod. Tak isto sa bude musieť postupovať aj pri premenovaní pobočiek archívov na pracoviská. Zvýšené náklady a nároky na ich nové administratívne postavenie nemôžu priniesť žiaduce zefektívnenie činnosti a zníženie finančných nákladov na prevádzku archívov.

5. Podľa navrhovanej koncepcie by malo dôjsť k zníženiu postavenia jedného ústredného archívu a dvoch štátnych archívov s regionálnou územnou pôsobnosťou, ktoré sa majú zmeniť na špecializované pracoviská (Štátny ústredný banský archív v Banskej Štiavnici, Štátny archív v Levoči, Archív hl. mesta SR Bratislavy). Výbor SSA stojí za ich ponechanie v ich terajšom postavení. Tieto archívy fungujú samostatne už dlhé desaťročia a sú medzinárodne uznávané ako pracoviská s vysokým odborným kreditom a mimoriadnymi archívnymi fondmi i zbierkami uznanými aj v rámci UNESCO. Ich posunutím do kategórie špecializovaného pracoviska iného štátneho archívu, navyše aj v inom regióne, by spôsobil zníženie ich spoločenského a tým aj odborného statusu.

6. Všetky tieto zmeny si budú, pochopiteľne, vyžadovať otvorenie zákona. Pri jeho novelizácii navrhuje výbor SSA umožniť tým archívom, ktoré splnia všetky potrebné náležitosti, zaradiť sa medzi vedecko-výskumné inštitúcie.

7. Výbor navrhuje pri otvorení zákona upraviť aj doterajšie postavenie a pomenovanie archívov zákonom NR SR č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov definovaných ako archívy „štátnych

rozpočtových organizácií a štátnych príspevkových organizácií“ a nahradiť ich súhrnným pojmom „špecializované verejné archívy“ v súlade s rozhodnutím Vedeckej archívnej rady (VAR) – poradného orgánu ministra vnútra SR pre vedecké a odborné otázky archívniectva. VAR túto skutočnosť schválila v roku 2004 a v praxi je už tento termín zaužívaný. Legislatíva v európskych krajinách definuje vo svojich legislatívnych normách tieto archívy ako špecializované alebo odborné archívy.

Ide o archívy najvýznamnejších ústredných štátnych orgánov a organizácií s celoslovenskou pôsobnosťou v oblasti vedy, kultúry a štátnej správy, ktoré vznikli so súhlasom MV SR (napríklad: archívy SAV, SNM, SNG, SNK a i.). Mnohé z nich už existovali na začiatku 20. storočia a ich osobitný charakter a špecializované oblasti záujmu a pôsobenia boli zakotvené už v starších legislatívnych normách. Postavenie v štruktúre archívov podľa momentálneho hospodárskeho charakteru ich materských inštitúcií nevystihuje ich osobitný status v celoslovenskom

význame špecializované oblasti záujmu a poslanie – budovanie kultúrneho dedičstva SR.

8. Výbor SSA je za ponechanie doteraz fungujúcej štruktúry s tým, že nevyklučuje spojenie tých archívov, respektíve pobočiek, ktoré pôsobia v regióne súčasne so štátnym archívom. Členovia výboru zastávajú stanovisko, aby sa v rámci novelizovanej štruktúry oddelila správa registratúr od archívov.

Členovia výboru požiadali predsedu tlmočiť závery a stanovisko výboru SSA na porade riaditeľov archívov v Liptovskom Mikuláši a zastupovať záujmy archivárov na odborných fórach.

V ďalšej časti zasadania bola prerokovaná skladba Fóra archivárov č. 3 – 4/2013 a dohodnuté podmienky odovzdania príspevkov. V bode rôzne informovala výbor s novinkami v archívnej činnosti Vyšehradskej štvorky Z. Kollárová, iniciovala tiež sprístupnenie Biografického slovníka. Rokovanie výboru SSA uzavrel predseda R. Ragač.

Zapísala: E. Machajdíkova, tajomníčka SSA

Publikačná činnosť členov Katedrií archívniectva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove za roky 2011 – 2012

Katedra archívniectva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

2011

NEMCOVÁ, Zuzana. Vplyv historických udalostí na osud jednotlivca a jeho rodiny (na príklade bratislavského obchodníka K. V. Ludwiga. In *Fenomén Bratislava*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2011, s. 351-363.

ROHÁČ, Juraj. Vinice Trnavčanov v Malých Karpatoch v stredoveku – zdroj príjmov a problémov. In *Vincula Carpathensis (k 65. narodeninám univ. prof. PhDr. Jozefa Badúrika, CSc.)*. Zost. M. Grófová, J. Lukačka. Bratislava : STIMUL, 2011, s. 47-56.

SOKOLOVSKÝ, Leon. Študijný odbor Archívniectvo na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v plusoch a mínusoch (1989 – 2009). In *Archívy po roku 1989. Víťazstvá a prehry*. Zost. J. Ragačová. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2011, s. 49-56.

SOKOLOVSKÝ, Leon. Správa o činnosti Katedry archívniectva a PVH na Filozofickej fakulte UK v akademickom roku 2009/2010. In *Slovenská archivistika*, roč. 46, č. 2, 2010, s. 148-151.

SOKOLOVSKÝ, Leon (anotácia knihy): VRTEL, Ladislav: Štátne symboly Slovenskej republiky. Bratislava : Veda 2010, 181 s. In *Genealogicko-heraldický hlas*, č. 1-2, 2011, s. 70-71. /Pod značkou: L. S./

SOKOLOVSKÝ, Leon (recenzia knihy): Heraldický almanach I. a II. Martin : Heraldický klub 2008 a 2009, 235 a 230 s. In *Genealogicko-heraldický hlas*, č. 1 – 2, 2011, s. 73-74. /Pod značkou:-lý-./

ŠEDIVÝ, Juraj. Bratislavská kapitula a mesto medzi symbiózou a konkurenciou.

In *Kapitoly v zemích Koruny české a v Uhrách ve středověku*. Praha : Scriptorium 2011, s. 197-215.

ŠEDIVÝ, Juraj. Február v stredovekom Prešporku anno Domini... . In *in.ba*, 2011, č. 2, s. 4-5.

ŠEDIVÝ, Juraj. Marec v stredovekom Prešporku alebo o dedine Szeplak, prepoštovi Ubaldovi a Kostole sv. Marina. In *in.ba*, 2011, č. 3, s. 4-5.

ŠEDIVÝ, Juraj. Kráľ Ľudovít z Anjou a Bratislava. In *in.ba*, 2011, č. 6, s. 28-29.

ŠEDIVÝ, Juraj. Cisár Žigmund a Bratislava. In *in.ba*, 2011, č. 7 – 8, s. 26-27.

ŠEDIVÝ, Juraj. Matej Korvín a septembrová Bratislava. In *in.ba*, 2011, č. 9, s. 24-25.

ŠEDIVÝ, Juraj. Vinohrady v starom jesennom Prešporku. In *in.ba*, 2011, č. 11, s. 5.

ŠEDIVÝ, Juraj. Sviatky v starom Prešporku. In *in.ba*, 2011, č. 12 a 2012, č. 1, s. 28.

ŠEDIVÝ, Juraj (recenzia knihy): DRAGON, Michal. Soupis středověkých rukopisů Knihovny Národního muzea. Doplnky ke katalogům F. M. Bartoše, J. Vašici a J. Vajse. In *Studie o rukopisech 41*, 2011, 285-288.

ŠEDIVÝ, Juraj (recenzia knihy): PÁTKOVÁ, Hana. Česká středověká paleografie. In *Slovenská archivistika*, roč. 46, č. 1 – 2, 2011, s. 149-151.

ŠEDIVÝ, Juraj (recenzia knihy): A Budai mézszárosok középkori céhkönyve és kiváltságleveli. Zost. I. Kenyeres. In *Slovenská archivistika*, roč. 46, č. 1 – 2, 2011, s. 158-160.

2012

FEDERMAYER, Frederik a kol. *Magnátske rody v našich dejinách 1526 – 1948*. SGHS, Martin : Alfaprint, s. r. o., 2012, 379 s.

ROHÁČ, Juraj. Židia v dejinách Trnavy. Problém interpretácie falza o vyhnaní Židov. In *Judaica et holocaustica* 3. Zost. V. Múcska. Bratislava : Vydavateľstvo STIMUL, 2012, s. 100-112.

SOKOLOVSKÝ, Leon. *Funkcionári Malohontského dištriktu (I) 1688 – 1702*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012, 105 s.

SOKOLOVSKÝ, Leon (Ed.). *90 rokov Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave 1921 – 2011*. Bratislava : FiF UK, 2011, 215 s. + obr. príloha.

SOKOLOVSKÝ, Leon. Pramenná hodnota stoličných pečatí. In *Genealogické a heraldické informácie 2011*. Roč. XVI v MGHS (roč. XXXI celé řady), Brno, 2012, s. 28-32.

SOKOLOVSKÝ, Leon (recenzia knihy): ALEXY, Zdenko. G. Die Wappen der slowakischen Selbstverwaltungsregionen. In *Genealogicko-heraldický hlas*, č. 1, 2012, s. 57-58.

ŠEDIVÝ, Juraj – ŠTEFANOVIČOVÁ, Tatiana (Eds.). *Dejiny Bratislavy 1. Brezalauspurc na križovatke kultúr*. Bratislava : Slovart, 2012, 607 s.

ŠEDIVÝ, Juraj. Projekt Dejiny Bratislavy 1. – 5. Úvod. In *Dejiny Bratislavy 1. Brezalauspurc na križovatke kultúr*. Zost. J. Šedivý, T. Štefanovičová. Bratislava : Slovart, 2012, s. 17-25.

ŠEDIVÝ, Juraj. Ľudia na hrade a v podhradí. Spoločenská štruktúra

obyvateľov Bratislavy a jej okolia v 10. a 12. storočí. In *Dejiny Bratislavy 1. Brezalauspurc na križovatke kultúr*. Zost. J. Šedivý, T. Štefanovičová. Bratislava : Slovart, 2012, s. 374-392.

ŠEDIVÝ, Juraj. Od županovho podhradia ku kráľovskému mestu vývoj Prešporka/Bratislavy po 12. storočí, In *Dejiny Bratislavy 1. Brezalauspurc na križovatke kultúr*. Zost. J. Šedivý, T. Štefanovičová. Bratislava : Slovart, 2012, s. 431-439.

ŠEDIVÝ, Juraj. Názvy osídlení na území mesta Bratislavy do konca 12. storočia. In *Dejiny Bratislavy 1. Brezalauspurc na križovatke kultúr*. Zost. J. Šedivý, T. Štefanovičová. Bratislava : Slovart, 2012, s. 443-449.

ŠEDIVÝ, Juraj. Deutsche Handschriften in der Slowakischen Republik historische und kodikologische Aspekte. In *Manuscripta germanica : deutschsprachige Handschriften des Mittelalters in Bibliotheken und Archiven Osteuropas*. Stuttgart : Hirzel Verl., 2012. s. 167-181.

ŠEDIVÝ, Juraj. Marginalia Judaica Posoniensia (1526 – 1683). In *Judaica et holocaustica* 3. Zost. V. Múcska. Bratislava : Stimul, 2012, s. 113-122.

ŠEDIVÝ, Juraj. Od jobagiónov k mešťanom alebo prečo Bratislava nebola mestom už v 12. storočí? In *Slovenská archivistika*, roč. 47, č. 1, 2012, s. 88-105.

ŠEDIVÝ, Juraj. Stredoveké a novoveké epigrafické texty a metodika ich opisu. In *Slovenská archivistika*, roč. 47, č. 2, 2012, s. 18-39.

Katedra archívnictva a pomocných vied historických Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove

2011

BODNÁROVÁ, Miloslava. Hygiena a zdravotníctvo vo východoslovenských

kráľovských mestách na prahu novoveku. In *Kniha 2011 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin :

Slovenská národná knižnica, 2011, s. 102-111.

BODNÁROVÁ, Miloslava. Evanjelici augsburského vyznania na Zemplíne. In *Kresťanstvo v dejinách Zemplína*. Michalovce : Zemplínske múzeum v Michalovciach, 2011, s. 133-140.

BODNÁROVÁ, Miloslava. Reformácia v Bardejove v 16. storočí. In *Leonard Stöckel a reformácia v strednej Európe*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2011, s. 187-194.

BODNÁROVÁ, Miloslava. Kriminalita na panstve Stáraiovcov (Sztáray) v 14. a 15. storočí. In *Historické príbehy od Schengenskej hranice*. Michalovce : Občianske združenie Priatelia Zemplína, 2011, s. 27-35.

BODNÁROVÁ, Miloslava. Od Žilinskej synody po Satmársky mier (1610 – 1711). In *Historický atlas evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku*. Liptovský Mikuláš : Transocius, a. s., 2011, s. 29-32.

DOMENOVÁ, Marcela. K hospodáreniu mesta Prešov na základe daňovej-úctovnej knihy z rokov 1528 – 1537. In *Annales historici Presovienses*, roč. 11, č. 2, 2011, s. 25-59.

DOMENOVÁ, Marcela. K neznámemu rukopisu Viktora Ladomérszkeho "Krátka história Červeného Kláštora s dodatkom o kláštore vo Vranove nad Topľou z r. 1875". In *Dejiny : internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, roč. 6, č. 1, 2011, s. 132-165. Dostupné na internete: http://dejiny.unipo.sk/docs/Dejiny_1_2011.pdf.

DOMENOVÁ, Marcela. K rukopisnému katalógu knižnice Gabriela Bánóa na základe jeho odpisu z rokov 1845 – 1848. In *Historické rukopisy a neznáme rukopisné diela vo fondoch historických knižníc mesta Prešov II*. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2011, s. 119-167.

DOMENOVÁ, Marcela – SZABÓ, Viktor. Neznámy konvolút Jána Bárdošiho – historické osobnosti a udalosti v drobných

tlačích z 18. a 19. storočia. In *Kresťanská kultúra a jej miesto v dejinách východného Slovenska*. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2011, s. 18-43.

DOMENOVÁ, Marcela. Stav a perspektívy štúdia archívniectva na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove. In *Archívy po roku 1989. Víťazstvá a prehry*. Zost. J. Ragačová. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2011, s. 57-72.

DOMENOVÁ, Marcela. Činnosť Katedry archívniectva a pomocných vied historických Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v akademickom roku 2010/2011. In *Slovenská archivistika*, roč. 46, č. 1 – 2, 2011, s. 221-224.

DOMENOVÁ, Marcela (recenzia knihy): Leonard Stöckel (1510 – 1560) : personálna bibliografia. Zost. Ľ. Matuševská. Bardejov : Okresná knižnica Dávida Gutgesela. 2010. 34 s. In *Kresťanská kultúra a jej miesto v dejinách východného Slovenska*. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2011, s. 190-191.

DOMENOVÁ, Marcela (recenzia knihy): JANKOVIČ, Ľubomír – KOMOROVÁ, Klára. Klenoty knižnej kultúry a archívneho dokumentárneho dedičstva v zbierkach Slovenskej národnej knižnice v Martine. Martin : Kozák-Press, 2010. 415 s. In *Kresťanská kultúra a jej miesto v dejinách východného Slovenska*. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2011, s. 198-199.

DOMENOVÁ, Marcela (recenzia knihy): *Studia Bibliographica Posoniensia 2010*. Zost. M. Poriezová. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2010. 232 s. In *Kresťanská kultúra a jej miesto v dejinách východného Slovenska*. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2011, s. 193-196.

DOMENOVÁ, Marcela – PEKÁR, Martin (Eds.). *Pamätná kniha mesta Prešova. Diel*

III. (1938 – 1941). Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2011. 536 s.

DOMENOVÁ, Marcela – DERFIŇÁK, Patrik. Bibliografia článkov a materiálov publikovaných v rokoch 2001 – 2010. In *Annales historici Presovienses*, roč. 11, č. 2, 2011, s. 157-168.

DOMENOVÁ, Marcela. Aj prešovskí archivári majú svoje dejiny : dvadsať rokov výučby archívnictva na Prešovskej univerzite. In *Na PULze : časopis Prešovskej univerzity*, roč. 4, č. 1 2011, s. 14-15.

DOMENOVÁ, Marcela. Heuristika pramennej bázy a stav poznania dejín miest a obcí na východnom Slovensku v stredoveku a v ranom novoveku : (vedecký seminár – 5. december 2011, FF PU v Prešove). In *Annales historici Presovienses*, roč. 11, č. 1, 2011, s. 164-165.

DOMENOVÁ, Marcela. Slovensko-maďarská konferencia historikov Közös dogaink, szlovák-magyar történezs konferencia, (Szeged, 17. november 2011). In *Annales historici Presovienses*, roč. 11, č. 1, 2011, s. 162-163.

DOMENOVÁ, Marcela. Heuristika pramennej bázy a stav poznania dejín miest a obcí na východnom Slovensku v stredoveku a v ranom novoveku. In *Fórum archivárov*, roč. 20, č. 3 – 4 (2011), s. 28-29. Dostupné na internete <http://www.archivari.sk/FA/FA342011.pdf>.

DOMENOVÁ, Marcela. Konferencia Közös dolgaink (Naše spoločné záležitosti). In *Fórum archivárov*, roč. 20, č. 3 – 4, 2011, s. 26-27. Dostupné na internete: <http://www.archivari.sk/FA/FA342011.pdf>.

DOMENOVÁ, Marcela. Genealógia a sfragistika očami súčasníka II. In *Fórum archivárov*, roč. 20, č. 3 – 4 (2011), s. 24. Dostupné na internete: <http://www.archivari.sk/FA/FA342011.pdf>.

DOMENOVÁ, Marcela. Slovo na úvod. In *Dejiny : internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, roč. 6, č. 1, 2011, s. 15-16. Dostupné na internete:

http://dejiny.unipo.sk/docs/Dejiny_1_2011.pdf.

DOMENOVÁ, Marcela. Prezentácia publikácie doc. PhDr. Vasiľa Franka, CSc. – Personálna bibliografia v Knižnici P. O. Hviezdoslava v Prešove : Prešov 17. máj 2011. In *Dejiny : internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, roč. 6, č. 1, 2011, s. 248-250. Dostupné na internete:

http://dejiny.unipo.sk/docs/Dejiny_1_2011.pdf.

DOMENOVÁ, Marcela. Odborný seminár Virtuálna knižnica – knižnica tretieho tisícročia : Banská Bystrica 22. marec 2011. In *Dejiny : internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, roč. 6, č. 1, 2011, s. 227-231. Dostupné na internete: http://dejiny.unipo.sk/docs/Dejiny_1_2011.pdf.

DOMENOVÁ, Marcela – STARJÁK, Matej. Študenti Gymnázia Pavla Horova v Michalovciach opäť na návšteve Inštitútu histórie Filozofickej fakulty PU v Prešove : Prešov 12. január 2011. In *Dejiny : internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, roč. 6, č. 1, 2011, s. 216-217. Dostupné na internete: http://dejiny.unipo.sk/docs/Dejiny_1_2011.pdf.

FÁBROVÁ, Karin. Právne postavenie mesta Kežmarok do 1. polovice 15. storočia. In *Annales historici Presovienses*, roč. 11, č. 1, 2011, s. 7-11.

FEDORČÁKOVÁ, Mária. Mestská správa Bardejova v prameňoch zo 14. storočia. In *Dejiny : internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, roč. 6, č. 1, 2011, s. 32-37. Dostupné na internete: http://dejiny.unipo.sk/docs/Dejiny_1_2011.pdf.

FEDORČÁKOVÁ, Mária. Cirkev v Bardejove v predreformačnom období. In *Leonard Stöckel a reformácia v strednej Európe*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2011, s. 162-168.

FEDORČÁKOVÁ, Mária. Cirkevná správa v Bardejove v 14. a 15. storočí. In *Pontes ad fontes : cirkevní dějiny ve světle pomocných věd historických a příbuzných oborů*. Hradec Králové : Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2011, s. 153-162.

FEDORČÁKOVÁ, Mária. Obnova orgánov mestskej správy v Bardejove v 14. a 15. storočí. In *7. študentská vedecká konferencia : zborník abstraktov*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2011, s. 89-90.

FEDORČÁKOVÁ, Mária – PETROVIČ, Jozef. Znak bardejovských mešťanov. In *Pamiatky a múzeá : revue pre kultúrne dedičstvo*, roč. 60, č. 3 (2011), s. 45-49.

FEDORČÁKOVÁ, Mária (recenzia knihy): Lexikon stredovekých miest na Slovensku. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, 629 s. In *Dejiny : internetový časopis Inštitútu FF PU v Prešove*. roč. 6, č. 1, 2011, s. 209-210. Dostupné na internete: http://dejiny.unipo.sk/docs/Dejiny_1_2011.pdf.

FEDORČÁKOVÁ, Mária. Heraldika a sfragistika očami súčasníka. Odborný seminár z pomocných vied historických : Prešov 3. máj 2011. In *Dejiny : internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, roč. 6, č. 1, 2011, s. 247-248. Dostupné na internete:

http://dejiny.unipo.sk/docs/Dejiny_1_2011.pdf.

2012

BODNÁROVÁ, Miloslava. Príspevok k dejinám Michaloviec v stredoveku. In *Annales historici Presovienses*, roč. 12, č. 1, 2012, s. 30-42.

BODNÁROVÁ, Miloslava. Zbierkotvorná činnosť Štátneho archívu v Prešove. In *Zbierky v archívoch*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2012, s. 62-66.

DOMENOVÁ, Marcela (Ed.). *Pamätná kniha mesta Prešova. Diel I. (do roku 1700)*. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2012. 440 s.

DOMENOVÁ, Marcela (Ed.). *Pamätná kniha mesta Prešova. Diel II. (1701 – 1919)*. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2012. 592 s.

DOMENOVÁ, Marcela. Inkunábuly v Szirmayovskej knižnici – súčasť Kolegiálnej knižnice v Prešove. In *Annales historici Presovienses*, roč. 12, č. 2, 2012, s. 7-17.

DOMENOVÁ, Marcela. Gabriel Bánó z Lúčky a jeho knižnica: k územným slovacikám v šľachtickej knižnici z 1. polovice 19. storočia. In *Annales historici Presovienses*, roč. 12, č. 1, 2012, s. 107-134.

DOMENOVÁ, Marcela. K štúdiu archívniectva a činnosti Katedry archívniectva a pomocných vied historických na Inštitúte histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove v akademickom roku 2011/2012. In *Slovenská archivistika*, roč. 47, č. 2, 2012, s. 227-230.

DOMENOVÁ, Marcela (recenzia knihy): MANÁK, Marián – KRÚPOVÁ, Adriana: Insígnie a akademické obrady Trnavskej univerzity. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012. 267 s. In *Annales historici Presovienses*, roč. 12, č. 2, 2012, s. 189-190.

DOMENOVÁ, Marcela (recenzia knihy): Táto kniha jest koupena z Budějč od knihaře: Knihaři a knihařství v Českých Budějovicích od 14. století po současnost. Zost. Vlastimil Kolda. České Budějovice : Historicko-vlastivědný spolek v Českých Budějovicích, 2011. 96 s. In *Annales historici Presovienses*, roč. 12, č. 2, 2012, s. 166-168.

DOMENOVÁ, Marcela (recenzia knihy): VASILOVÁ, Darina – FRANKOVÁ, Libuša. Z dejín prešovského kolegiálneho gymnázia (1804 – 1918). Prešov :

UNIVERSUM-EU, 2011. 296 s. In *Annales historici Presovienses*, roč. 12, č. 1 (2012), s. 280-281.

DOMENOVÁ, Marcela. Vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou Šľachtické knižnice – pramene, stav spracovania a východiská výskumu : Prešovská univerzita v Prešove, 3. 12. 2012. In *Annales historici Presovienses*. roč. 12, č. 2, 2012, s. 160-162.

DOMENOVÁ, Marcela. 60. výročie existencie historického akademického pracoviska v Prešove a vedecké konferencie Inštitútu histórie FF PU v Prešove v zimnom semestri akademického roku 2012/2013. In *Fórum archivárov*, roč. 21, č. 4, 2012, s. 12-17. Dostupné na internete: http://www.archivari.sk/FA/FA_2012_4.pdf

DOMENOVÁ, Marcela. Jasovskí premonštráti v premenách času. In *Fórum archivárov*, roč. 21, č. 1, 2012, s. 20-22. Dostupné na internete: http://www.archivari.sk/FA/FA_2012_1.pdf

FÁBROVÁ, Karin. Vznik a formovanie sa mesta Kežmarok. In *Annales historici Presovienses*, roč. 12, č. 1, 2012, s. 11-29.

FÁBROVÁ, Karin. Právny a hospodársky vývoj významných spišských miest v období Anjouovcov. In *Bitka pri Rozhanovciach v kontexte slovenských a uhorských dejín : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie pri príležitosti 700. výročia bitky pri Rozhanovciach*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2012, s. 219-228.

FÁBROVÁ, Karin – BARÁTHOVÁ, Nora – KUČEROVÁ, Marta – VRÁBLIK, Vladimír.

História Kežmarku do polovice 18. storočia. Kežmarok : Jadro, 2012. 255 s.

FEDORČÁKOVÁ, Mária. Písomné pramene k poznaniu dejín mesta Bardejov v stredoveku. In *Annales historici Presovienses*, roč. 12, č. 2 (2012), s. 125-133.

FEDORČÁKOVÁ, Mária. Relations and communication of the representatives of the town administrations in Košice, Bardejov and Prešov in the 15th century. In *Mesto a dejiny*, roč. 1, č. 1 – 2 (2012), s. 12-15.

FEDORČÁKOVÁ, Mária. Knihy mestského súdництва ako prameň ku skúmaniu života bardejovských mešťanov v 15. storočí. In *Annales historici Presovienses*, roč. 12, č. 1 (2012), s. 43-53.

FEDORČÁKOVÁ, Mária. Bardejov za vlády Anjouovcov. In *Bitka pri Rozhanovciach v kontexte slovenských a uhorských dejín : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie pri príležitosti 700. výročia bitky pri Rozhanovciach*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta, 2012, s. 205-218.

FEDORČÁKOVÁ, Mária (recenzia knihy): SROKA, Stanislav Andrzej. Bardejov v XV. storočí. Štúdie z dejín mesta. Bratislava : Goringa, 2011. 122 s. In *Annales historici Presovienses*, roč. 12, č. 2 (2012), s. 170-173.

Spracované na základe podkladov poskytnutých Katedrami archívnictva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove.

Aktuálne zo života archivárov

Ako sa meral čas

Tempora labuntur tacitisque senescimus annis ... (Čas plynie a my starneme v jeho tichom toku rokov...) napísal jeden z najúspešnejších rímskych básnikov Publius Ovidius Naso vo svojom diele *Fasti* (Kalendár). S ľuďmi starnú aj ich diela a dokumenty, ktoré vytvorili. Niektoré sa časom stávajú unikátmi.

Tento rok sa výnimočne mala možnosť aj široká verejnosť stretnúť s množstvom jedinečných archívnych prameňov. Málo známe kultúrne bohatstvo bežne ukrývané v depozitároch archívov SR bolo sprístupnené na výstavách. Na Bratislavskom hrade bola 21. novembra slávnostne otvorená výstava s názvom Archívne klenoty. Okrem tejto výstavy, na ktorej participuje

množstvo archívov, sa v ten istý deň uskutočnil aj odborný seminár – sprievodné podujatie k chronologicky ladenej výstave nazvanej Ako sa meral čas. Výstavu pripravil Archív Slovenského národného múzea (SNM) a SNM – Historické múzeum. Slávnostne bola sprístupnená 1. augusta 2013 a potrvá do 2. februára 2014.

Na výstave sa okrem Slovenského národného múzea podieľali viaceré štátne a špecializované verejné archívy, ale i ústredné knižnice, múzeá, Katedra PVH a archívnictva Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, a ďalšie ústredné pamäťové inštitúcie Slovenska či niekoľko súkromných zberateľov.

Výstava Ako sa meral čas v priestoroch Historického múzea SNM na hrade v Bratislave.
Foto: Archív SNM.

Kalendáre prešli od svojho vzniku, asi od 5. tisícročia pred našim letopočtom, dlhým vývojom a mnohými úpravami. Jednotlivé reformy v dejinách formovali kalendáre postupne do dnešnej podoby (napríklad starý rímsky kalendár, neskôr upravený a známy ako juliánsky kalendár, či v súčasnosti vo väčšine sveta používaná gregoriánska podoba kalendára). Odpovede na otázky, kedy a ako človek zostavil kalendár, kedy a ako začal merať čas aj pomocou hodín, sa stali ústredným motívom výstavy. Historické kalendáre sú vhodným informačným zdrojom bádania pre viaceré vedné disciplíny. Výstava je preto koncipovaná interdisciplinárne, hoci archívne hľadisko prevláda a ponúka aj informácie o histórii hodín či rôznych typoch datovania.

Aj seminár venovaný zaznamenávaniu i meraniu času pritiahol zástupcov viacerých vedných odborov. Uviedol ho profesor Jozef Novák, nestor chronológie na Slovensku, ktorý poukázal na obnovenie záujmu odborníkov o chronológiu ako pomocnú vedu historickú a vyzdvihol význam takejto výstavy pre verejnosť. Podľa jeho slov nesie v sebe širšie poslanie a je podnetom k ďalšiemu bádaniu. Profesor J. Novák navrhol auditóriu nanovo spracovať príručku historickej chronológie obohatenú aj o špeciálne a dosiaľ neznáme typy datovania, ako aj o výsledky z posledných výskumov k dejinám kalendárovej tvorby. Mali by sa do nej zahrnúť aj zmeny vo zvyklostiach a spôsoboch merania času v rôznych časových pásmach. Časté problémy vidí pri práci s cirkevnými prameňmi týkajúcimi sa, napríklad jednotlivých svätých a ich atribútov a pod. Rozšírenie poznatkov v tejto oblasti by pomohlo pestovaniu ďalšej pomocnovednej disciplíny – hagiografie.

Vystúpenie Eleny Machajdíkovej poskytlo prehľad o tvorbe a skladbe

výstavy Ako sa meral čas. Vystavené exponáty dokumentujú vývoj obsahovej i formálnej stránky kalendárov počas siedmich storočí (od stredoveku až po súčasnosť) vydávaných na dnešnom území Slovenska alebo dovozených na toto územie. Pestrosť a rozmanitosť vytavených artefaktov dopĺňajú rukopisy a tlače súvisiace s kalendármi a ich tvorbou, ako aj slnečné, mechanické hodiny a hodinové stroje, vždy s kalendárovou časťou, ako aj vzácne glóbusy s vyobrazením hviezdnej oblohy s kalendárom, hviezdne mapy, výtvarné diela s motívom denných a ročných období, prírodných živlov a pod. Mnohé z kalendárov sú verejnosti prezentované po prvý raz, niektoré nie sú známe ani z literatúry. V obrazovej prezentácii načrtla kurátorka výstavy na niektorých príkladoch genézu kalendárov na dnešnom území Slovenska (napríklad cirkevné i ľudové kalendáre, jednodielové nástenné a knižné, ako aj kalendáre jednotlivých zostavovateľov, vydavateľov alebo tlačiarov). Medzi najvzácnejšie vystavené pramene patria bratislavské misály zo 14. a 15. storočia zo Slovenského národného archívu (SNA) a Archívu hl. mesta SR Bratislavy (AMB), ktorých súčasťou boli aj kalendária. Najstaršie ľudové kalendáre z 15. storočia zastupuje fragment z jednodielového kalendára Caspara Hochfedera z Norimbergu z roku 1496. Pochádza z františkánskeho konventu v Trnave a je ilustrovaný drevorezom znázorňujúcim rodokmeň Ježiša Krista (Slovenská národná knižnica v Martine). Juliánske obdobie reprezentujú kalendáre aj ďalších liturgických (breviárov, homílií a pod.) a astronomických kníh (*ephemerides*) zo 16. storočia. Výnimočným exponátom je večný tabuľový drevený kalendár z roku 1580, na ktorom sa dni a mesiace označovali mechanicky každý deň (SNM – Spišské múzeum v Levoči).

Missale Bratislaviense IV., Calendarium, s. 3-8, polovica 15. storočia. Bratislavský misál IV., rukopisný kódex (liturgická kniha používaná v katolíckej cirkvi počas omšového obradu, obsahuje kánonické modlitby, hymny, žalmy, čítania i spevy pre kňazov a rehoľníkov na každodenné používanie počas celého cirkevného roka). Archív hl. mesta SR Bratislavy, El 13 a, 288 fólií.

Pôvodne boli kalendáre prístupné výlučne učencom a duchovným. Do vzniku stálych tlačiarň v Uhorsku koncom 16. storočia sa zostavovali a tlačili kalendáre pre Uhorsko v latinčine, nemčine a maďarčine v susedných krajinách, najmä v Poľsku, Nemecku, Rakúsku, o čom svedčia fragmenty cirkevných i ľudových jednolistových kalendárov prevažne nemeckej proveniencie (Ausbürg, Norimberg) bohato zdobených erbmi alebo výjavmi z evanjelií (Archív SNM). Vzácnym dokumentom je aj rukopis kalendára evanjelického farára Samuela Wiega z Višňového v slovakizovanej češtine (*Kalendárz krzestianskych swiatkuw... 1594, SNA*) a ďalšie. Sedemnásťte storočie zastupujú kalendáre a iné rukopisy Dávida Fröhlicha. Matematik a astronóm, pôvodcom z Kežmarku, bol zostavovateľom kalendárov, ktoré vychádzali vo viacerých

tlačiarňach Uhorska. Jeho pôsobenie v Levoči dokladá aj list zaslaný z Brandenburskej akadémie v roku 1626, v ktorom ponúkol mestu Levoča svoje služby na vytvorenie kalendára. D. Fröhlich je autorom prvého známeho ľudového kalendára v slovakizovanej češtine s názvom *Nowy a Starý Kalendárž...*, vytlačeného v Levoči v roku 1640. Kalendáre vydával aj v nemčine a maďarskom jazyku (Štátny archív v Levoči).

Fröhlichove kalendáre v druhej polovici 17. storočia postupne nahradili kalendáre sliezskeho astronóma Kristofa Neubarta (od roku 1651) a po ňom kalendáre jeho syna Jána (od roku 1683) vychádzajúce súčasne vo viacerých uhorských tlačiarňach. Príkladom sú zachované fragmenty Neubartovho kalendára vydaného v Levoči u Breuerovcov z roku 1664 (Lyceálna

knížnica SAV) alebo nástenný kalendár (almanach) z roku 1671 zostavený pre richtára a prísazných pánov slobodného kráľovského mesta Levoča (Štátny archív v Levoči). Neubartove kalendáre vydávala aj exulantská tlačiareň Jána Dadana a neskôr Alžbety Dadanovej v Žiline (SNA, Štátny archív v Bratislave, pobočka Modra) a pod. Významne sa do dejín kalendárovej tvorby 17. storočia zapísali kalendáre Trnavskej univerzity. Od začiatku svojej existencie mala univerzita vlastné observatórium a hviezdáreň. Astronómovia a matematici pôsobiaci na jej akademickej pôde sa podieľali aj na

zostavovaní a vydávaní kalendárov (na výstave sú z rokov 1679 až 1685; SNA). Nemenej zaujímavé sú aj bohato ilustrované cirkevné i ľudové, nástenné i knižné kalendáre nemeckej proveniencie (z Augsburgu, Norimbergu). Výnimočný je kalendár Marca Freunda s kolorovanými kresbami postáv v jednotlivých fázach života v dobovom odevu (SNA) alebo viedenský kalendár s alegóriami cností panovníka a jeho manželky vydaný k svadbe Leopolda I. s jeho druhou manželkou Klaudiou a ďalšie (Archív SNM).

Fragment z jednolistového nástenného kalendára na rok 1674. Gratulácia k svadbe Leopolda I. s jeho druhou manželkou (Claudia Felicitas von Tirol). Kalendár ilustrovaný alegóriami cností panovníka a jeho manželky, medirytina. Tlač: Leopold Voigt, Viedeň, Rakúsko. Ilustrátor: L. G. Danperviel, rytec: Martin von der Brück. Archív Slovenského národného múzea, Zbierka kalendárov, sign. K/16.

Od 40. rokov 18. storočia začala postupne preberať prvenstvo vo vydávaní kalendárov Bratislava. Vychádzalo tu

súbežne niekoľko typov kalendárov Jána Pavla Royera, Františka A. Patzka, Jána Nepomuka Schauffa (AMB) a ďalších. Aj

nový majiteľ royerovskej tlačiarne Ján Michal Landerer (od roku 1750) bol úspešným vydavateľom kalendárov. Toto právo mu zabezpečovalo kráľovské privilégium. Landererovci postupne prosperovali v Bratislave, Košiciach, Budíne a Pešti, o čom svedčia nimi vydané rozličné druhy kalendárov. Kalendáre a tlačie sme vyberali tak, aby zapadli do mozaiky dejín kalendárov i potešili oko návštevníka. Takým príkladom je nevšedný *Vreckový kalendár pre príjemnú zábavu od W. G. Beckera na rok 1796* aj s tanečným poriadkom a schémou tanečných krokov zo súkromnej zbierky alebo *Nový Pasovský kalendár na rok 1771* s erbovou výzdobou a vedutami mesta Passau (Štátny archív v Prešove).

Rozvoj vzdelanosti a šírenie osvietenských myšlienok začiatkom 19. storočia sa prejavilo aj v širšej produkcii kalendárov už aj v národných jazykoch. Na výstave nechýba prvý národný slovenský kalendár Juraja Palkoviča – *Wetssi a zwlasstnějssj nowý y starý kalendář na rok 1805* vydaný v Bratislave (Knižnica SNM). *Nowý i starý vlastenský kalendář* vydával od roku 1830 Gašpar Fejérpataky-Belopotocký a s tým istým názvom vychádzali kalendáre Filipa Macholda v Banskej Bystrici (Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica). Zrejme najúspešnejším kalendárom bola asi *Domová pokladnica* Daniela Licharda, ktorá vychádzala v škarniclovej tlačiarni v Skalici. V týchto typoch kalendárov publikovali svoje krátke literárne žánre aj štúrovci. V Ružomberku bol zase úspešný Karol Salva so svojím *Domovým kalendárom* a *Slovenským domovým kalendárom* (SNM – múzeá v Martine). V Bratislave v 18. storočí tlačili prvé adresné kalendáre Simon Peter Weber, Alojz Bučanský, Alojz Schreiber a vychádzal už *Pressburger Wegweiser* spojený s adresárom Karola Angermayera (Múzeum mesta Bratislavy).

Oblúbené boli naďalej *Levočské kalendáre* J. Karola Mayera a neskôr Jána Wertmüllera (SNM – Spišské múzeum v Levoči), v Košiciach prosperovali zase tlačiarne Karola Werfera, Jána Ellingera a vychádzali prvé konfesijné kalendáre. Do dejín kalendárov v 19. a prvej polovici 20. storočia sa zapísala aj Matica slovenská so svojimi národnými kalendármi s textami významných slovenských literátov a obrázkami známych umelcov (Archív Matice slovenskej). Kalendármi oslovovali svojich krajanov spolky v Amerike (SNM – Múzeum SNR v Myjave). Koncom 19. storočia k nim pribudli i ďalšie série kalendárov, napríklad *Barsi naptár* v Leviciach (Štátny archív v Nitre, pobočka Levice a Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Kremnica) a mnohé ďalšie.

Vystavené exponáty v poslednej časti výstavy vystihujú druhovú rozmanitosť kalendárovej tvorby 20. storočia a zo súčasnosti. Na knižnom trhu sa aj začiatkom 20. storočia udržali vďaka stálemu záujmu verejnosti niektoré kalendáre z konca 19. storočia, najmä kalendáre Filipa Macholda, Karola Salvu, jeho nasledovníka Jána Páričku (*Zora*), ďalej martinský *Slovenský obrázkový kalendár*, či niektoré série slovenských, nemeckých a maďarských kalendárov. V 20. storočí vychádzali rozličné kalendáre, napríklad kultúrne, učiteľské, študentské, peňažných ústavov (bánk a sporiteľní), politických zoskupení, hospodárske kalendáre a pod. V USA, Kanade, Maďarsku a Srbsku vychádzali kalendáre krajanských spolkov. Početnú skupinu tvoria konfesijné kalendáre všetkých náboženských vierovyznaní a jazykových mutácií. Skupinu kalendárov vytvorených umelcami zastupujú originálne kresby Martina Benku a jeho kalendáre z rokov 1952 – 1953. Nemenej pôsobivé sú kalendáre aj ďalších výtvarníkov, napríklad Jana Hálu, Karola Plicku (SNM –

Múzeá v Martine) a ďalších. Na výstave je výber tých najvzácnejších pamiatok z viacerých pamäťových inštitúcií.

V období antiky prešli kalendáre výraznými reformami. Rímsky a neskôr juliánsky kalendár sa stal základom dnešného gregoriánskeho kalendára používaného vo väčšine sveta. Kvôli neprítomnosti prednášajúceho Pavla Valachoviča neodznal jeho príspevok k antickým dejinám kalendárovej tvorby s názvom *Kalendár na dlažbe*.

Ľudstvo používalo na datovanie viaceré letopočty, ktoré sa v rôznych oblastiach a komunitách odlišovali. Odvíjali sa od dôležitých udalostí politického, náboženského alebo hospodárskeho významu, mávali len obmedzenú územnú a časovú platnosť. Rozličné typy datovania v dejinách priblížila Zuzana Nemcová z Katedry archívnickva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Spomenula tie najznámejšie a najpoužívanéjšie letopočty v dejinách, zdôraznila najmä tie, ktoré nejakým spôsobom ovplyvnili aj dnešné územie Slovenska.

Datovanie podľa doby vládnutia sa objavilo už v antickom Ríme, kde sa rátali letopočty podľa pôsobenia najvyšších úradníkov tzv. eponymov, od 3. storočia pred n. l. sa datovalo podľa rokov od volby konzulov (datovanie podľa panovania sa používalo neskôr aj v stredoveku, kde sa popri kresťanskom datovaní objavoval údaj o roku panovania) a neskôr podľa rímskych cisárov (aj v Egypte sa pôvodne počítali roky podľa panovania faraónov). Rímsky cisár Dioklecián (284 – 305 n. l.) sa pôvodne pokúsil zaviesť konzulské roky. Neskôr sa začiatkom jeho éry (Diokleciánova éra) stal 1. deň mesiaca Thoth 1. roku jeho vlády, t. j. 29. august 284 n. l. Podľa jeho éry datovali neskôr aj koptskí a etiópski kresťania. Doteraz sa tento spôsob datovania používa v Egypte,

Etiópii a v Sudáne. V 7. storočí premenovali túto éru kruto prenasledovaní kresťania na éru mučeníkov (*aera martyrum*).

V antickom Ríme sa vyskytli aj snahy používať letopočet odvodený od založenia mesta (*ab Urbe condita*). Najviac sa ujala éra Marca Terentia Varrona v roku 43 pred n. l. vypočítaná podľa založenia Ríma (v 3. roku 6. olympiády). Jej začiatok bol 21. apríl 753 pred n. l. Varronov letopočet „od založenia mesta“ používali niektorí rímski autori, neskôr stredovekí kronikári a vzdelanci až do konca 17. storočia. Počítanie podľa konania olympijských hier (štvorročné cykly) zaviedli v 4. storočí pred n. l. v Grécku. Túto epochu letopočtu predstavoval čas konania prvých olympijských hier a letný slnovrat v roku 776 pred n. l. (od 1. júla). Po ich zrušení sa od tohto spôsobu počítania upustilo. Zriedkavo ho používali niektorí kronikári, pričom sa objavil aj v listinách vo Francúzsku v 10. a 11. storočí, v Nemecku aj v 12. storočí.

V čase rozpadu Rímskej ríše vzniklo mnoho letopočtov odo dňa „stvorenia sveta“. O zostavenie kresťanského letopočtu „od stvorenia sveta“ sa pokúsil Sextus Iulius Africanus (po roku 240 n. l.), ktorý sa považuje za zakladateľa kresťanskej chronológie. Začiatok tejto éry stanovil na 1. januára 5502 pred n. l., ale jeho letopočet sa neujal. Alexandrijskú éru zaviedol vo svojich dielach mních Panodoros na prelome 4. a 5. storočia. Začiatok éry „od stvorenia sveta“ určil na 1. deň mesiaca Thoth (29. august) 5493 pred n. l. a každý štvrtý rok bol priestupný. Táto éra sa používala aj v Egypte a na Blízkom východe. Egyptský mních Anianos v tom čase posunul epochu „od stvorenia sveta“ na 25. marec 5493 pred n. l. Jeho úprava sa v Etiópii používala aj v modernej dobe. Z alexandrijskej éry koncom 7. storočia odvodili byzantskú éru. Jej začiatkom sa

stal 1. september 5509 pred n. l. Rozšírila sa v Byzantskej ríši i na celom kresťanskom Východe a jej používanie je doložené aj na území Veľkej Moravy v životopise sv. Cyrila. Prvý rok byzantskej éry trval iba štyri mesiace, preto sa pri prevádzaní na súčasnú časomieru vynecháva. Od každého letopočtu určeného byzantskou érou sa odpočítava 5508 rokov. Byzantský letopočet sa v juhovýchodnej Európe prestal používať po zániku Byzantskej ríše. V niektorých lokalitách Grécka, Srbska, Rumunska a Ruska sa udržal až do novoveku.

Židovský letopočet od stvorenia sveta vznikol asi v polovici 3. storočia. Dnes je oficiálnym letopočtom v Izraeli, kde sa súčasne so židovským letopočtom používa aj gregoriánsky kalendár s kresťanským letopočtom. Začiatok židovského kalendára bol stanovený na 7. októbra roku 3761 pred n. l. Pri jeho prepočte sa od príslušného roka židovskej éry odpočítava 3761 rokov.

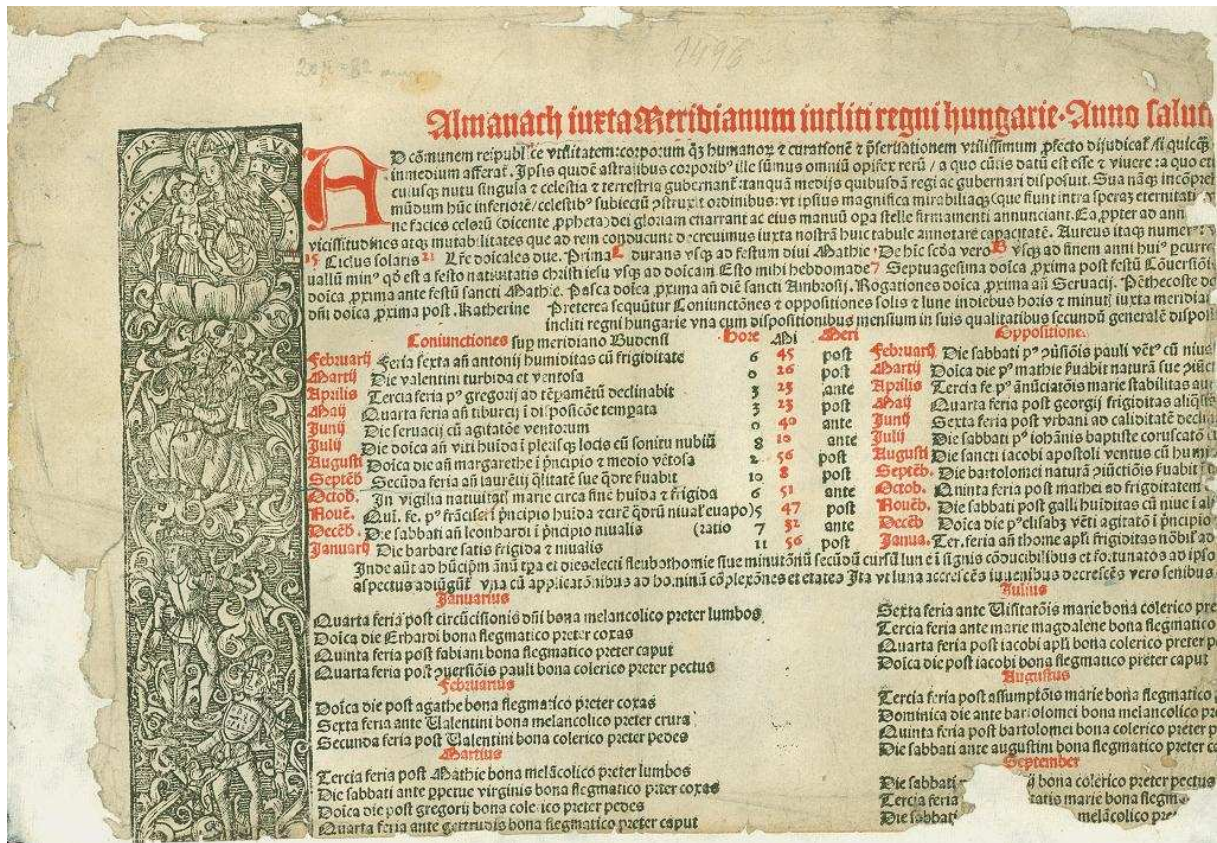
Kresťanský letopočet vytvoril v roku 525 n. l. rímsky opát Dionysius Exiguus. Nadviazal na rok 247 Diokleciánovej éry rokom 532 svojho letopočtu. Nie je známe, ako dospel k výpočtu narodenia Ježiša Krista, ktorý sa stal začiatkom jeho letopočtu (asi 25. marec), ani do ktorého roku (prvého alebo nultého) svojej éry kládol Kristovo narodenie. Ojedinele sa letopočet od narodenia Krista používal v 7. až 8. storočí.

Roky založenia Ríma na kresťanskú éru previedol Beda Ctihodný (Beda Venerabilis). Jeho letopočet (*era vulgaris*) sa ujal v západnej Európe najprv v historických prácach, postupne aj v úradných dokumentoch. Rímski pápeži nový letopočet častejšie používali až v 10. storočí, ale všetky svoje listiny začali datovať „po Kristovi“ až o päť storočí

neskôr. Na území dnešného Slovenska sa kresťanský letopočet zaviedol po zániku Veľkej Moravy. Dnes sa tento letopočet používa vo väčšine sveta.

Kresťanský letopočet v stredoveku nie je možné prevádzať na dnešnú časomieru automaticky. Začiatok roka v kresťanských krajinách nepripadal na ten istý čas. Závisel od času, miesta, inštitúcií alebo autora. Od čias rozšírenia juliánskeho kalendára aj jeho kresťanskej verzie sa uplatňovalo šesť spôsobov, podľa ktorých sa začiatok roka kládol na 1. január, 1. marec, 25. marec, Veľkú noc, 1. september alebo 25. december.

Začiatok roka od 1. januára sa presadzoval postupne, do začiatku 14. storočia bol zriedkavý. V Európe sa rozšíril až od 16. storočia. Začiatok roka od 1. marca sa uplatňoval v Ríme. V stredoveku ho využívala najmä cirkev v súvislosti so svätením Veľkej noci (5. storočie). Používal sa aj vo Franskej ríši a potom v Benátkach (do roku 1797). V Uhorsku bol tento začiatok roka neobvyklý. Začiatok roka od 25. marca vychádzal zo sviatku Zvestovania Panny Márie, Zvestovania Pána, považovaného za začiatok pozemského života Ježiša Krista. Vznikol asi na území dnešného Talianska, rozšíril sa do Švajčiarska, Francúzska, Anglicka a Nemecka. V Uhorsku ho zaviedol kráľ Štefan I. (1000 – 1038) a používal sa do polovice 13. storočia. Pri uplatňovaní tohto začiatku roka sa počítalo dvomi spôsobmi nazvanými podľa talianskych miest, kde sa najviac používali – pisanský počet (rok sa začínal 25. marca pred naším začiatkom roka 1. januára) a florentský počet (rok sa začínal 25. marca po našom začiatku roka 1. januára). Medzi týmito spôsobmi bol jednoročný rozdiel. Obidva spôsoby zanikli 1. januára 1750.

Almanach iuxta Meridianum incliti Regni Hungariae. Fragment jednolistového kalendára s rukopisným exlibrisom *Liber Conventus Tyrnaviensis* (Františkánsky konvent v Trnave) a drevorezom zobrazujúcim rodokmeň Ježiša Krista. Vydal: Caspar Hochfeder, Norimberg 1496. Slovenská národná knižnica, Martin, sign. Inc B 195.

Počítanie začiatku roka od Veľkej noci (*stilus Paschalis*) sa neviazal na pevný dátum a jednotlivé roky neboli rovnako dlhé. V niektorých rokoch určité dni chýbali, v iných sa vyskytovali dva razy, preto sa k nim pridávalo bližšie určenie – *ante Pascham, post Pascham*. Za prvý deň v roku sa počítal Veľký piatok (*anni a passione sumpti, a paschate*) alebo nedeľa Veľkej noci (*anni a resurrectione*), tiež Biela sobota (*anni a caereo paschali*). Tento spôsob datovania sa používal vo Francúzsku. Stretávame sa s ním už v 9. storočí, častejšie v 12., pravidelnejšie v 13. – 14. storočí, bežne od polovice 16. storočia. Začiatok roka od 1. septembra bol spojený s byzantským letopočtom „od stvorenia sveta“ a rozšíril sa od konca 7. storočia v Byzantskej ríši a v gréckej cirkvi.

Na juhu dnešného Talianska sa používal do 16., na Balkánskom polostrove až do 19. storočia, v strednej a západnej Európe sa nevyskytoval.

Najčastejším začiatkom roka (Narodenie Pána) bol v západnej i strednej Európe 25. december (*stilus Nativitatis*), ktorý sa vyskytoval už vo Franskej ríši a v prednormanskom Anglicku. V 11. až 16. storočí sa uplatňoval spolu alebo striedavo s inými štýlmi (Francúzsko, Nemecko, Španielsko, Škandinávia a inde). V pápežskej kancelárii sa od 10. do 15. storočia striedal s florentským a pisanským počítaním či s inými začiatkami rokov. Od polovice 13. storočia sa vianočný začiatok roka používal aj v Uhorsku, kde sa (spolu s 1. januárom) uplatňoval až do novoveku. Na

prevádzanie špeciálnych datovaní sa dnes využívajú chronologické tabuľky.

Prvé gregoriánske kalendáre z nášho územia boli ústrednou témou vystúpenia Silvie Haladovej (*Gregoriánska reforma a trnavské kalendáre*) z Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. V úvode svojho príspevku poukázala najmä na dôvody, ktoré viedli k reforme juliánskeho kalendára používaného viac ako 1600 rokov a vplyvom christianizácie rozšíreného do celej Európy. Nesúlad medzi juliánskym kalendárom a tropickým rokom bol 11 minút a 14 sekúnd, čo spôsobovalo vzdiaľovanie sa hlavného kresťanského sviatku – Veľkej noci od pôvodného židovského sviatku Pesach. Viacerí matematici a astronómovia, kronikári či zostavovatelia kalendára sa v priebehu storočí snažili o jeho reformu, ktorej sa venovali aj pápeži, kardináli, dokonca celé koncily. Presný spôsob určovania doby Veľkej noci stanovil až v roku 325 n. l. koncil v Nice (tento spôsob výpočtu sa však definitívne presadil až v 6. storočí). Reformu kalendára zaviedol pápež Gregor XIII. (1572 – 1585) bulou *Inter gravissimas* v roku 1582. Z roku vypustili 10 dní a po štvrtku 4. októbra nasledoval piatok 15. októbra. Gregoriánskou reformou nastalo tzv. slnečné vyrovnanie (*aequatio solaris*) a priestupnými rokmi sa stali tie centénarne roky (ukončujúce storočia), ktorých prvé dvojčíslenie je deliteľné číslom 4. V ostatných rokoch (nedeliteľných číslom 4, napríklad rok 1700) bolo ponechané vkladanie priestupného dňa do každého štvrtého roka podľa juliánskeho kalendára. Odchýlka medzi gregoriánskym a tropickým rokom je len nepatrná (26 sekúnd).

Podľa nového datovania sa však začalo počítať až od 1. novembra 1582. Reforma sa do života zavádzala len

postupne, no ani po jej schválení uhorským snemom v roku 1599 sa gregoriánsky kalendár nepoužíval na celom území Uhorska. V oblastiach obsadených Turkami prijali reformovaný kalendár až v druhej štvrtine 17. storočia. Medzi prvými ho začala používať v období druhej polovice roka 1583 až začiatku roka 1584 rímskokatolícka cirkev, hodnoverné miesta Bratislavskej a Nitrianskej kapituly, Jasovského a Leleského konventu, slobodné kráľovské mestá Bratislava, Trnava a tiež Bratislavská stolica. Prvé dva zreformované gregoriánske kalendáre vydalo tlačou Ostrihomske arcibiskupstvo, ktorého sídlom sa stala Trnava. V Štátnom archíve v Bratislave, pobočke Trnava sa nachádzajú fragmenty kalendára titulárneho päťkostolského biskupa Mikuláša Telegdiho na rok 1583 (1. januára 1583) a tiež fragment trnavského kalendára na posledné tri mesiace roku 1583 vydaných v jeho trnavskej tlačiarni. S. Haladová v prehľadnej analýze vsadenej do dejinných udalostí mesta Trnavy a Uhorska rozobrala prvé kalendáre hlásiace sa k reforme Gregora XIII. Nešlo o bežné dobové trnavské kalendáre, ale o nové opravené v zmysle pápežskej reformy, čo vysvetľoval aj sám tvorca kalendára v úvode svojho textu. Osvetľoval najmä hlavný dôvod reformy, ktorým bolo slávenie Veľkej noci a určovanie jej dátumu. V závere kalendára zaviazal všetkých obyvateľov Ostrihomskej diecézy používať nový spôsob datovania. S. Haladová doplnila svoje rozprávanie názornou obrazovou prezentáciou, ktorá umožnila urobiť si vizuálnu predstavu aj o formálnom prevedení prvých zachovaných reformovaných kalendároch na území dnešného Slovenska.

Výstavná miestnosť s exponátmi zo 14. – 18. storočia

Medzi dvomi odbornými blokmi si mohli účastníci seminára prezrieť výstavu aj s autorským sprievodným slovom. Druhú časť seminára otvoril s príspevkom *Čas a jeho meranie v uhorskej heraldike* Radoslav Ragač zo Slovenského národného archívu. Auditórium upútali početné príklady využitia fenoménu času v erbových znameniach, ktoré symbolizujú najmä vesmírne telesá ako Slnko, Mesiac a hviezdy. Do týchto figúr sa premietli prvky času a svetla, respektíve dňa a noci, ako aj ročných období. Vesmírne telesá stoja v šitíe spravidla v pozícii hlavných alebo doplnkových erbových figúr.

Slnko je z pohľadu človeka špecifickou hviezdou a v heraldike sa zobrazuje ako žiariaci (zlatý) disk s tvárou, niekedy aj so striebornými očami a ústami. Máva ľudskú podobu, niekedy detskú a usmievavú. Slnko sa kreslí spravidla so šestnástimi lúčmi, priamymi alebo zvlnenými – plamienkovými, lúčov však môže mať aj menej či viac. Slnko

stvárou si ako hovoriace erbové znamenie zvolili napríklad príslušníci rodu Szontágh alebo Sonnenstein, kombinované znamenie Slnko s hviezdou majú v erbe Palúdzkovi z Palúdzky a Bodíc.

Častým hlavným ale aj vedľajším znamením viacerých šľachtických rodov či miest a obcí sa stala hviezda. Môže mať viaceré zobrazenia. Nemá telo ani tvár, len lúče. Heraldika pozná trojcípú (Mercedes), štvorcípú (Orion), 5,6,7 ... až 16-cípú hviezdu. Päť až šesťcípá hviezda sa nazýva žiariaca, spomedzi cípov vyžarujú ešte priame alebo zvlnené, často výrazne dlhšie lúče. Pre zobrazenie jej lúčov platia tie isté pravidlá ako pri Slnku. Heraldická hviezda môže mať rôzne podoby: môže byť fazetovaná, preložená (doplnená iným znamením – slobodomurárska päťcípá žiariaca hviezda preložená literou G znamenajúca božský princíp) či zdvojená, ale je známe i zatmenie hviezdy (napríklad v erbe grófov zo Svätého Jura a Pezinka). So znamením

hviezdy sa stretávajú v erbe rodu Asterer či Sternberg, modrú hviezdú mali Viznerovci a Zorničku si do erbového znamenia vložili napríklad Aurrorovci z Bratislavskej stolice. Päť až šesťcípá hviezda so striedavými lúčmi a chvostom sa nazýva kométa. Kométu ako vianočnú betlehemskú hviezdú si do svojho štítu umiestnil rod Kométa. Hviezda sa objavuje aj vo viacnásobnom vyobrazení, vtedy hovoríme o súhvezdí (napríklad Veľký voz), prípadne viaceré vytvárajú zvláštne zoskupenia ako hexagram, pentagram a pod.

Mesiace sú tiež často využívaným erbovým znamením. V heraldike sa zobrazuje najčastejšie ako strieborný v podobe polmesiaca (respektíve mesačného kosáka), niekedy s profilom. Keď je zobrazený v splne, má vždy tvár. Mesiace bývajú v štíte rozlične situované, erbové znamenie môžu tvoriť aj dva, tri či viaceré nad seba položené polmesiace. Osobitú figúru, štyri k sebe privrátené polmesiace (lunel) si umiestnili do štítu napríklad Forgáčovci (Forgách).

Ďalšie interpretácie Slnka, Mesiaca a hviezd súvisia s kresťanskou ikonografiou. V prípade pečatidla Trnavy z 13. storočia je to napríklad v šesťcípom kolese zobrazená hlava Krista ako Chronokratora – vládcu času. V stredovekej trenčianskej pečati je umiestnený Kristus ako Baránok Boží, z jeho úst vychádza hviezda pripomínajúca jeho slová z Apokalypsy – Ja som ranná hviezda jasná. Nebeské telesá sa nezriedka ocitajú spolu s poľnohospodárskym náradím či klasmi, aby podčiarkli pravidelnosť cyklu ročných prác – orby, sejby, žatvy a pod.

R. Ragač predstavil aj ďalšie heraldické znamenia súvisiace s časom. Kohút je považovaný za ohlasovateľa príchodu novej doby, nového dňa aj zmŕtvychvstania (rod Demka). Čas zosobňujú tiež zvony, hlásnik s trúbou,

ktorý ohlasoval čas alebo hodinky a pod. Ako príklad uviedol erb rodiny Horopeus z Nemeckej (Partizánskej) Ľupče. Priezvisko Horopeus mohli používať členovia rodiny hodinára Martina Roxera od doby, keď bol v roku 1681 jeho syn Ján spolu s príbuznými povýšený panovníkom do zemianskeho stavu.

Ivan Galamboš zo Slovenského národného archívu predstavil náročnú reštaurátorskú-záchranársku prácu unikátneho glóbusu z roku 1603. Historické mapy a glóbusy obzvlášť z obdobia začiatku 17. storočia sú na našom území vzácnosťou. Glóbusy hviezdnej oblohy sú na výstave vystavené v súlade s témou hneď z dvoch dôvodov. Zobrazujú súhvezdia známe v danej dobe, v meridiálnom prstenci obsahujú kalendár a majú aj hodinový mechanizmus. Glóbus je vďaka textom v niekoľkých kartušiach zdrojom informácií o jeho vytvorení, astronomických a geografických objavoch.

Tri najstaršie glóbusy zo 17. , 18. a 19. storočia vystavené na výstave zachránil reštaurátorský zásah I. Galamboša. Dlho sa za najstarší glóbus na Slovensku považoval celestiálny glóbus od Nicolasa Biona z roku 1712 (na výstave), ktorý sa nachádza v SNM – Múzeu Červený Kameň. Dnes je známe, že je ním glóbus Frederika Houtmanna z roku 1603, ktorý vlastní aj Podunajské múzeum v Komárne. Doplňiť úbytky materiálu so zachovaním dobových postupov si vyžadovalo priam detektívne pátranie a bohaté odborné skúsenosti. I. Galamboš si najprv skutkový stav porovnal aj s ďalšími zachovanými glóbusmi, najmä v Strahovskom kláštore v Prahe a vo Viedni (ďalšie sa nachádzajú v Oxforde, Florencii a Londýne). Vďaka tomu mohol vytvoriť najkompletnejší glóbus hviezdnej oblohy „podľa pozorovaní Frederika Houtmanna, po dôkladnom štúdiu a prispôbení prístrojov k hviezdám

vybraným Tychom (de Brahe) pre väčší počet (pozorovaných) hviezd a presnejšie usporiadanie". Glóbus zhotovil holandský astronóm a kartograf Willem Janszoon Blaeu v Amsterdame, asistent slávneho astronóma Tycha de Brahe. Zobrazil

hviezdnu oblohu severnej a už aj južnej poglobule podľa pozorovaní Fredericka de Houtmana, ktoré robil v rokoch 1598 – 1602 v južnej Indii. Na glóbuse je zobrazených až 303 hviezd, viac ako ich poznal Tycho de Brahe.

Astronomický glóbus, N. Bion, Paríž, 1712. SNM – Múzeum Červený Kameň, inv. č. A 168.

Na výstave prezentujú dejiny kalendárovej tvorby jednotlivé tituly rozdelené podľa najvýznamnejších zostavovateľov, vydavateľov alebo vydavateľstiev, tlačiarov alebo tlačiarňí a pod. Významnou skupinou sú práve kalendáre bratislavskej proveniencie, ktorej venoval svoju prednášku Juraj Kodaj z Archívu hl. mesta SR Bratislavy. Na príklade archívnych prameňov prezentoval doposiaľ neznáme informácie o prosperite i rivalite viacerých tlačiarov

spojených s pôsobením v Bratislave. Koncom 17. storočia sa o získanie povolenia založiť tlačiareň v Bratislave neúspešne pokúsil J. Sohntágh. Vhodnejšia situácia nastala až vplyvom postupného úpadku levočskej tlačiarne. V roku 1718 sa v Bratislave usadil Ján Pavol Royer, ktorý si zriadil tlačiareň na Ventúrskej ulici. Úspešne rozvíjajúci sa obchod Royerovcov trochu brzdila stále úspešná Trnavská univerzitná tlačiareň. Royer vydával viacero typov tlačí a od

roku 1730 aj viacero druhov kalendárov levočského a krakovského typu. Zostavovateľom royerovských kalendárov bol Stanislav Wonomirsky, profesor z Krakovskej univerzity. Niekoľko desaťročí vychádzalo v Bratislave súbežne niekoľko typov kalendárov, okrem tých od J. P. Royera aj kalendáre Františka A. Patzka, Jána Nepomuka Schauffa a ďalších. F. A. Patzko prišiel z Olomouca v roku 1751 a vydával kalendáre s príťažlivými textami pre širšiu čitateľskú verejnosť, napríklad cielene pre dámy *Pressburger Finger Kalender*. Kalendáre bratislavských tlačiarov distribuoval od roku 1728 kníhviazač a vydavateľ František Dominik Spaiser. Jeho nasledovník Kristián Spaiser sa v roku 1787 presťahoval so svojím tlačiarenským dedičstvom do Budína. Bratislavské kalendáre predávalo aj kníhkupectvo Simona Petra Webera – Jána Korabinského, napríklad *Všeobecný domáci, cestovný a adresný kalendár na rok Krista 1787 (Gemeinnütziger Haus=Reise=und Adress=Kalender auf das Jahr Christi 1787)*. Ďalší adresný kalendár vydal tiež S. P. Weber pod názvom *Pressburger Adress-Kalender auf das Jahr 1812*. Úspešným vydavateľom a tlačiarom kalendárov v Bratislave bol od roku 1750 nový majiteľ royerovskej tlačiarne Ján Michal Landerer. Právo vydávať jeho tlače mu umožnilo kráľovské privilégium. Landererovci postupne prosperovali vo viacerých mestách – Bratislave, Košiciach, Budíne a Pešti.

Kalendárová tvorba na čas stagnovala, rozbehla sa až zásluhou Alojza Bučanského (*Bucsánszky*), ktorý prišiel do Bratislavy z Jágru ako kníhviazač. Bučanského obchodnou kreativitou sa podarilo vydávať viacero typov už bohato ilustrovaných kalendárov. Úspech mu zaručil jeho *Pressburger Wegweiser* s adresárom vydaný v rokoch 1836, 1840 – 1844 s menšími obmenami názvov. Neskôr sa

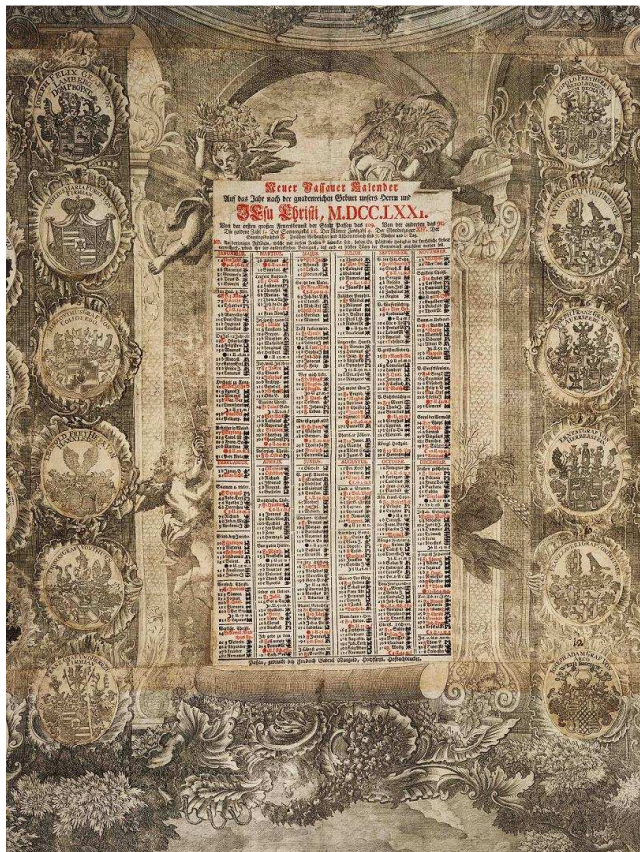
presťahoval do Pešti, kde vydával v duchu prouhorskej ideológie aj naďalej kalendáre vo viacerých jazykových mutáciách, teda aj v slovakizovanej češtine. Budín sa opätovne koncom 18. storočia stáva administratívnym, politickým a kultúrnym centrom krajiny, čo vyvrcholilo presťahovaním uhorského snemu v roku 1848 z Bratislavy do Pešti. Táto skutočnosť nepriaznivo ovplyvnila aj produkciu kalendárov v Bratislave, ostala tu len tlač nemeckých kalendárov (*Schreib-Kalender... , Grenzboten-Kalender für Stadt und Land*). Najdlhšiu kontinuitu si však zachoval *Pressburger Wegweiser*, ktorého prvý ročník vydal na rok 1852 Karol Angelmayer. Kalendár vychádzal až do zániku Rakúsko-Uhorska a vzniku Československej republiky. K významným bratislavským vydavateľom kalendárov patril neskôr Alois Schreiber, ktorý v rokoch 1909 – 1914 vydával *Vlastenecký obrázkový kalendár*.

Kalendáre nevydávali len veľké prosperujúce tlačiarne, ale produkciu vo svojom regióne úspešne zabezpečovali aj miestni tlačiarne. Príkladom toho je vystavený *Barsi naptár*, kalendár levickej tlačiarne Nyitrai a spoločník (*Nyitrai és Társa*). História zrodu levického kalendára osvetlila Marta Švolíková zo Štátneho archívu v Nitre, pobočka Levice. Snahy založiť tlačiareň v Leviciach siahajú do roku 1865. S ambíciou vydávať tlače sa v Leviciach usadil Alexander Holló a v roku 1884 založil tlačiarensku spoločnosť Niytraí, ktorá sa viac-menej úspešne udržala až do znárodnenia. Prvý kalendár s názvom *Barsi naptár* (Tekovský kalendár) vyšiel na rok 1887 (obsahoval zoznamy úradov, lekárov, lekární, obchodov a podnikov, prevody peňažných mien a pod.), neskôr vydával aj *Kis Barsi naptár* (Malý tekovský kalendár). Tlačiareň sa úspešne udržala na trhu aj za Jána Nitrayiho, ktorý bol jej vlastníkom od roku 1822. Začiatkom 20. storočia firma

pôsobiaci pod vedením Ignáca Schultza (I. Schultz a syn) rozšírila ponuku kalendárov aj o nástenné, z ktorých časť môžeme obdivovať na výstave (1947).

Kalendárovú produkciu Slovákov žijúcich v USA a Kanade predstavila vo svojom príspevku Ľubica Bartalská. Slovenskí emigranti sa na americkom kontinente združovali do podporných spolkov. Prvé vznikali už koncom 19. storočia v priemyselných centrách krajiny. Ich fungovanie spočiatku malo čisto sociálny zámer. O spojenie lokálnych spolkov sa pokúsil vydavateľ časopisu *Nová vlasť* J. E. Schwartz-Markovič, úspešnejší boli zakladatelia spolku Slovenská katolícka národná Jednota v Clevelande v roku 1889 P. V. Rovnianek a Štefan Furdek. Spolok sa po čase premenoval na Prvú Katolícku Slovenskú Jednotu v Spojených Štátoch Amerických. Jednota vydávala v Middletowne od roku 1895 kalendár s názvom *Jednota – Katolícky kalendár*.

Väčšia sloboda tlače v Amerike umožnila vydávanie rozličných tlačí s národnostným a osvetovým zameraním. Vychádzali predovšetkým noviny a kalendáre. Slováci, ktorí prišli do Ameriky za prácou, boli jednoduchí, zväčša bez vzdelania a znalosti anglického jazyka. Začiatky vydávania novín, časopisov a kalendárov bolo zdĺhavé a náročné. Prvé číslo *Amerikánsko-Slovenských novín* (*Amerikánszko-Szlovenszké Noviny*) vyšlo v roku 1886 v Pittsburghu. Krátko po založení (1890) do súčasnosti pôsobiaceho Národného slovenského spolku začal pod hlavičkou novín vychádzať od roku 1892 aj kalendár s názvom *Národný kalendár pre rímsko- a grécko-katolíkov a evanjelikov*. Kalendáre nahrádzali základnú literatúru, obsahovali rozličné informácie z dejín, rady k hospodáreniu, starostlivosti o zdravie a mnoho užitočných informácií pre prisťahovalcov v cudzom prostredí.

Neuer Passauer Kalender Auf das Jahr nach der gnadenreichen Geburt unsers Herrn und... Iesu Christi, M.DCC.LXXI. Nový Pasovský kalendár na rok po milostivom narodení nášho Pána a Ježiša Krista 1771. Rytec: Christian Augustin Schantz. Tlač: Fridrich Gabriel Mangold, Passau. Štátny archív v Prešove, knižnica, bez sign.

Po zrušení Matice slovenskej v roku 1875 nadviazali národne uvedomelí Slováci spoluprácu s americkým Národným slovenským spolkom. Týkala sa najmä založenia Matice slovenskej na americkej pôde v roku 1893 v Chicagu. Mala to byť organizácia pre všetkých bez rozdielu náboženstva či politického presvedčenia. Napriek opozícii predstaviteľov časopisu *Slovák v Amerike* pripravila pôdu pre založenie Slovenskej ligy. V roku 1905 vznikol v New Yorku Ústredný slovenský národný výbor, ktorý bol predchodcom neskoršie založenej Slovenskej ligy. Jej predsedom sa stal Š. Furdek. Pre svojich členov vydávala Slovenská evanjelická jednota v Amerike od roku 1908 aj *Slovenský evanjelický kalendár pre svojich údov...* Zostavil ho Ján A. Ferienčík a tlačil *Slovenský hlásnik* v Pittsburghu. Tu vychádzal od roku 1912 aj *Evanjelicko-luteránsky kalendár* Synody Evanjelických luteránskych cirkví v Spojených štátoch amerických. *Slovenský hlásnik* v Pittsburghu zabezpečil aj tlač prvého ročníka *Slovenského kalendára* na rok 1913 vydávaného slovenským spevokolom Lipa v Chicagu. Pre slovenských evanjelikov a. v. bol určený od roku 1912 aj *Americký Kalendár*, vydávaný vo vydavateľskom dome Svedok (*Svedok Publishing House*). V roku 1918 vyšiel prvý ročník kalendára s názvom *Kalendár Neodvislosť pre údov a údovkyne Neodvislého národného spolku*, ktorý tlačil *New Yorkský denník*. Neskôr vznikali nové kalendáre, napríklad Slovenská evanjelická a. v. synoda SION od 40. rokov začala vydávať *Americko-slovenský evanjelicko-luteránsky kalendár SION*. Mnohé kalendárne tituly sa na trhu udržali aj viac ako 100 rokov. Sloboda slova v Amerike bola impulzom pre slovenských literátov publikovať v novinách alebo kalendároch vydávaných za „veľkou mládkou“. Poznáme však aj príklad, keď kalendár na rok 1926 určený

pre viaceré konfesie v USA s názvom *Slovenský priateľ – Kalendár pre katolíkov, evanjelikov, pravoslávnych a židov* vydal A. Svoboda a spol. spolu so Slovenským kníhkupectvom a vytlačil ho Kníhtlačiarsky účastinársky spolok v materskej krajine v meste Martin.

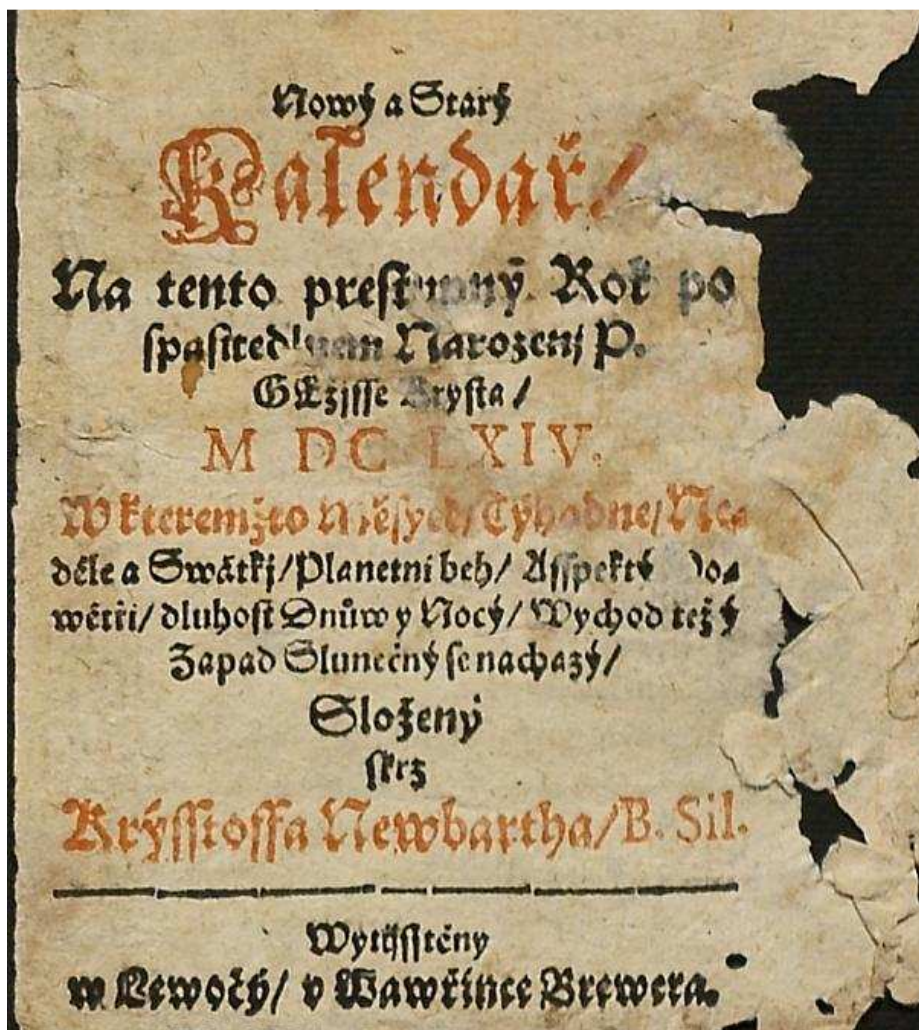
Ženy sa v prvých rokoch nemohli stať členkami spolkov, preto si zakladali svoje spoločenstvá. K tým najvýznamnejším patrili spolok Živena. V roku 1924 vyšiel prvý ročník kalendára s názvom *Slovenský kalendár Živeny venovaný údkyniam Živeny a vôbec slovenským ženám v Amerike*. Vytlačila ho Československá kníhtlačiareň v Pittsburghu.

V 30. rokoch začali vychádzať bohato ilustrované kalendáre: *Veľký obrázkový poučno-zábavný kalendár na rok 1932* alebo *Slovenský obrázkový kalendár* vydaný Trastovou spoločnosťou Európskej banky (*Bank of Europe Trust Company*) v New Yorku, ktorý tlačil Kníhtlačiarsky účastinársky spolok v Martine. V kanadskom Toronte dodnes vydáva Kanadská slovenská liga kalendár s názvom *Kalendár kanadskej slovenskej ligy*. Národne uvedomelí Slováci v južnej časti Ameriky si vydávali tiež svoje kalendáre, vyšli v Buenos Aires v roku 1932, jeden pod názvom *Prvý slovenský kalendár pre Južnú Ameriku* a druhý ako *Slovenský kalendár pre Južnú Ameriku*.

O kalendároch založených na odlišnom princípe datovania, ktoré reprezentujú židovské kalendáre, pripravila prednášku Kamila Fircáková zo SNM – Múzea židovskej kultúry (MŽK). Prvú časť prednášky venovala špecifikám židovského kalendára. Židovský letopočet sa počíta od stvorenia sveta a vychádza zo Starého zákona, Talmudu i tradície. Vznikol asi v polovici 3. storočia. Jeho začiatok bol stanovený na 7. októbra roku 3761 pred n. l. Dnes je oficiálnym letopočtom v Izraeli. Rok 5774 sa začína 5.

septembra 2013 a končí sa 24. septembra 2014. Židovský kalendár (Luach) je lunisolárny, bez pevného začiatku roka. Prvý deň nového roka – Roš Hašana (Hlava roka) pripadá na 1. deň siedmeho mesiaca Tišri a slávi sa dva dni. Ako všetky židovské sviatky aj Nový rok sa začína sláviť už v predvečer po západe Slnka, keď sa konajú v synagógach bohoslužby. V druhej časti príspevku bola predstavená kolekcia kalendárov SNM – MŽK z 19. – 21. storočia vydaných v Bratislave (K. Ellinger, J. Nasch, Agudat Jisrael, Hlavný

rabinát) či vo Viedni (M. Knöpflmacher, J. M. Belf). V prehľade informovala o kalendároch J. Schlesingera vychádzajúcich súčasne vo Viedni aj v Budapešti, kalendároch I. Schwartza a A. Frankla z Budapešti, o *Kalendári česko-židovském* vydávanom Spolkom českých akademiků-židů v Prahe, ale aj o kalendároch vydávaných v Nemecku či ďalších krajinách Európy. Viaceré tituly v knižnici SNM – MŽK pochádzajú aj zo zámoria, napríklad z Izraela, USA alebo Kanady.

Nowý a Starý Kalendář / na tento prestupný Rok po spasitedlnem narozeni P. Gežisse Krysta / M DC LXIV. Zostavil: Krištof Neubart. Tlač: Vavrinec Breuer, Levoča 1664. Ústredná knižnica SAV – Lyceálna knižnica v Bratislave, sign. ZL 04 OK 17, zlomok 17 (2 fragmenty).

S časom nepochybne súvisí jeho meranie pomocou hodín. Dejiny

merania času pomocou slnečných hodín od staroveku po súčasnosť previedol

poslucháčov Ladislav Druga zo Slovenskej ústrednej hviezdárne v Hurbanove. Základnou jednotkou merania času je dnes sekunda, ďalšími používanými sú odvodené jednotky – rok, mesiac, týždeň, deň, hodina, minúta a milisekunda. Dvadsaťštyrihodinové hodiny (s jednou 60-minútovou hodinou a jednou 60-sekundovou minútou) sa začali používať až od 14. storočia. Človek využil poznatky z pozorovaní nebeských telies (Slnko, Mesiac i hviezdy) a prírodných javov, ktoré sa pravidelne opakovali na hľadanie presných metód merania času. K najstarším hodinám patrili presýpacie, vodné, sviečkové, olejové či pieskové, ktorá však neukazovali čas. Na tento účel boli vymyslené a používané slnečné hodiny.

Najstaršie slnečné hodiny poznáme už zo starovekého Egypta a z Číny okolo roku 1500 pred n. l. Najprv sa na meranie času používali vysoké žrde (gnómon – ukazovateľ) zapichnuté do zeme a čas ukazoval tieň žrde, ktorý vrhalo putujúce Slnko po oblohe. Dĺžka tieňa žrde závisela však od ročného obdobia, najmä slnečného počasia. Napriek tomu, že tieto hodiny neboli úplne presné, slúžili ako verejné hodiny. Nachádzali sa na námestiach alebo na významných budovách. O slnečných hodinách v pravom slova zmysle možno hovoriť od času, keď sa začala číslavať aj plocha. V noci odmeriavali čas hviezdne hodiny. Presný čas sa určoval sa podľa toho, ako ktorá z hviezd prechádzala na svojej póti poza vysoký stĺp vbitý do zeme. O zdokonalenie stredovekej gnómoniky sa v 13. storočí zaslúžili Arabi. Slnečné hodiny začali ukazovať presnejší čas po nasmerovaní konca tyče do polohy svetového pólu tak, aby bola rovnobežná so zemskou osou. Pri takejto úprave sa nemerala už len dĺžka vrhnutého tieňa, ale aj jeho smer.

Okrem pevných slnečných hodín sa od stredoveku používali aj prenosné slnečné hodiny – cestovné (vreckové). Z niektorých slnečných hodín sa dali zistiť rôzne ďalšie kalendárne údaje, sviatky, čas východu a západu Slnka a pod. V Európe sa slnečné hodiny objavili najskôr v nemeckých krajinách okolo roku 1450. Presný čas ukazovali do konca 19. storočia slnečné hodiny umiestnené na múroch významných budov. Poznáme viacero druhov slnečných hodín a ich používanie záviselo od pekného počasia a správneho nasmerovania gnómonu na poludník. Líšili sa spôsobom vyhotovenia, umiestnenia a odpočítavania času. Mohli byť stabilné alebo prenosné, osadené zvisle alebo vodorovne. Najpresnejšími boli slnečné hodiny na južných stenách budov, pretože ukazovali čas od rána do večera. Na múroch obrátených na iné svetové strany už celodenný čas neukazovali. Slnečné hodiny orientované na východ ukazovali čas od východu Slnka do poludnia, na západnom múre od poludnia do večera. Existovali tiež rovníkové slnečné hodiny, ktoré mali sklon roviny číselníka rovnobežného s rovinou rovníka a ukazovateľ (gnómon) bol k tejto rovine postavený kolmo, od čoho sa odvíjala aj ich presnosť. Nepresnosť slnečných hodín ovplyvňoval predovšetkým nerovnomerný pohyb Slnka po oblohe a tiež to, že slnečné hodiny určujú spravidla čas pre miestny poludník a sú charakteristické pre dané časové pásmo. L. Druga sa astronómii aj slnečným hodinám venuje profesionálne dlhú dobu, okrem odborných poznatkov oboznámil prítomných prostredníctvom obrazovej prezentácie s mnohými slnečnými hodinami nachádzajúcimi sa na našom území od 16. storočia až po súčasnosť (slnečné hodiny zo 16. storočia na Mestskej veži v Trnave, na Kostole sv. Juraja v Spišskej Sobote, zo 17. storočia slnečné hodiny na Uršulínskej ulici 6 v

Bratislave, na Katedrále sv. Emeráma v Nitre, na budove Piaristického gymnázia J. Braneckého v Trenčíne, z 18. storočia slnečné hodiny na Kostole sv. Štefana s kláštorom kapucínov v Bratislave, z Banskej Štiavnice to boli slnečné hodiny na objekte Kultúrneho centra alebo

slnečné hodiny na južnej fasáde barokovej vstupnej veže Starého zámku a mnoho ďalších). Je obdivuhodné, že slnečné hodiny nie sú celkom minulosťou a aj v dnešnej dobe sa stávajú súčasťou verejných priestranstiev, aj keď zväčša len detských ihrísk.

Stolové stĺpikové
hodiny, Praha,
okolo roku 1830.
Značenie: L. HAINZ,
C. SUCHY, PRAG.
Kalendárová
stupnica s arabskými
číslicami 1, 2, 3... 31
zodpovedajúcimi
počtu dní v mesiaci
je v strede ciferníka.
SNM – Múzeum
Bojnice,
ev. č. UH 761.

O meraní času pomocou dokonalejších mechanických hodín referovala Katarína Malečková z SNM –

Múzea Bojnice. Na mnohých konkrétnych príkladoch prehľadne previedla auditórium celou históriou vzniku a vývinu

mechanických hodín. Hodiny s mechanikou vznikli asi v 9. storočí n. l. Spočiatku sa vyskytovali ako vežové, nemali hodinovú ani minútovú ručičku, iba odbíjali čas. Postupným zdokonaľovaním hodinovej mechaniky pribudli aj ručičky hodín. Najprv to bola hodinová ručička, ktorá sa stala súčasťou hodín asi v 9. storočí, koncom 16. storočia pribudla minútová a okolo roku 1800 sekundová ručička. Mechanické hodiny boli založené na pravidelnom pohybe s využívaním umelého pohybu oscilátora. Ako oscilátor sa používalo závažie a vahadlo, potom pružina, neskôr od 17. storočia kyvadlo a v 18. storočí zotrvačník. Mechanicky najzložitejšie boli orloje na vežiach radníc a katedrál. V našich mestách sa s hodinármi a vežovými hodinami ojedinele stretávame od konca 14. storočia, v 15. storočí boli už pomerne rozšírené a na jeho konci poznáme z mestského prostredia už aj mechanické nástenné hodiny a prvé vreckové hodinky, ktoré poháňala pružina. S výrobou prvých prenosných chronometrov sa stretávame od 18. storočia. Kyvadlové hodiny patrili donedávna k najpresnejším mechanickým hodinám vôbec. V našich múzeách sú hodiny spred 18. storočia skôr výnimkou. V 19. storočí sa kládol veľký dôraz na presné meranie času, čo viedlo k hromadnej výrobe hodín a hodiniek. Už začiatkom 20. storočia boli vynájdené elektrické hodiny. Neustálym vylepšovaním hodinovej mechaniky vznikali v 20. storočí technicky stále dokonalejšie hodinky, napríklad počas prvej svetovej vojny sa objavili náramkové hodinky a kremenné hodinky s presnosťou na jednu sekundu meškania za 30 rokov, neskôr aj atómové či molekulové hodiny. Kremenné hodiny s číselným ukazovateľom času sú založené na kmitaní kryštálovej platničky. Používanie

piezoelektrického výbrusu (*quartz*) ako oscilátora je najvýznamnejším vynálezom v zdokonaľení elektrických a elektronických hodín. V súčasnosti sa používajú tiež digitálne hodiny, ktoré patria k elektronickým hodinám. V hodinových obvodoch sa dnes na meranie času používajú výbrusy z monokryštálov piezoelektrického materiálu (kremeňa) opatrené elektrickými kontaktmi. Najpresnejšími v meraní času sú však atómové hodiny založené na kmitaní určitých atómov alebo molekúl. Atómové hodiny sú základom súčasného tzv. svetového času vychádzajúceho z tzv. atómového času daného osciláciou atómu cézia. Používajú sa pri kontrole iných hodín a na vedecké účely vo hviezdárňach, laboratóriách, vysokorýchlostných lietadlách na zladenie s navigačnými signálmi a pod.

Prehľad vývoja hodín demonštrujú na výstave obrázky slnečných hodín z významných stavieb, ale najmä prenosné (cestovné) slnečné hodiny zachované na Slovensku a mechanické hodiny v podobe stolových, nástenných, vreckových, skriňových hodín a hodinových strojov zo 16. – 20. storočia s kalendárovými stupnicami označujúcimi počet mesiacov a počet dní.

Aj dnešné kalendáre naďalej plnia svoju základnú úlohu – orientovanie sa v čase. Pre širšiu verejnosť niektoré z nich nestratili ani vzdelávaciu funkciu s rôznorodou informačnou bázou z oblasti dejín, kultúry či viacerých vedných disciplín (napríklad Národný kalendár Matice slovenskej, konfesijné kalendáre a ďalšie). Stále však ostanú jedným zo základných prameňov chronológie.

Elena Machajdíkova
Archív SNM Bratislava

Nielen ľudia majú svoje jubileá...

Tridsať rokov je pre človeka asi tretina života, pre archívny dokument je to len krátka epizóda a pre budovu je tento vek síce neveľa, ale dosť nato, aby sa jej dostalo istej pozornosti. Práve takouto jubilantkou je v roku 2013 účelová budova Slovenského národného archívu na Drotárskej ceste v Bratislave. Pri tejto príležitosti sa v prednáškovej sále SNA konala dňa 16. októbra 2013 vedecká konferencia pod názvom Už 30 rokov spolu – príbeh našej „kocky“.

Kedže som pamätníčka sťahovania a ešte aj aktívna zamestnankyňa archívu, dovoľm si pri tejto príležitosti trocha bilancovať a zaspomínať. V roku 1975, keď som nastúpila do archívu, vízia novej budovy bola už „na programe dňa“ a rozbiehali sa prípravy na výstavbu. Tešili sme sa. Všetok archívny materiál, ešte nespracované registratúry a všetci zamestnanci budeme na jednom mieste. A k tomu ešte v novučičkom. Výstavba archívu išla pomaly, ale isto. Našťastie sa našli aj politickí a štátni predstavitelia, ktorí mali záujem takúto významnú kultúrnu inštitúciu vybudovať. Od roku 1978 sa pre riaditeľa a vedúcich oddelení archívu začali náročné prípravy na sťahovanie vyše 30 km písomností. Bolo potrebné vo všetkých možných, možno viac nemožných, skladoch materiál identifikovať, označiť, pripraviť na transport a vypracovať plán i postup sťahovania a každému archívnemu súboru, fondu, či jednotlivine určiť presné miesto uloženia. „Škatuľovanie“ a viazanie do balíkov niekoľkých kilometrov dokumentov nemalo konca. Popri týchto prácach sa priebežne pokračovalo aj na sprístupňovaní archívnych fondov. Pár rokov ubehlo ako voda, stavba sa v roku 1982 dostávala do záverečnej fázy. Idea socializmu – budovať všetko spoločnými silami – sa pri dokončovaní naplno

uplatnila. Zamestnanci bez rozdielu postavenia, veku a pohlavia statočne pomáhali pri vynášaní od prízemnia po deviate poschodie (výťahy ešte neboli) a rozbaľovaní budúcich archívnych regálov. Po stavbároch sme čiastočne aj svojpomocne upratovali priestory, umývali okná.

Dňa 30. augusta 1983, keď bola budova slávnostne otvorená a daná do užívania, sa začala nová etapa existencie Slovenského národného archívu, vtedy ešte s názvom Štátny ústredný archív Slovenskej socialistickej republiky. Stavbári síce meškali, ale termín aspoň formálne stihli. O pár dní neskôr sa v Bratislave konala XXII. medzinárodná konferencia „Za okrúhlym stolom archívov“ (CITRA). Súčasť programu bola návšteva našej novostavby. Napokon zahraniční účastníci neskrývali obdiv, archív sa im veľmi páčil a domáci ... tí len ticho závideli. Po kongrese sa začalo intenzívne sťahovať podľa jednotlivých materiálových oddelení. Sťahovanie bolo pôvodne plánované na niekoľko rokov napokon sme to museli stihnúť za rok a pol. Pomáhali najatí brigádnici, ale aj tak hlavnými nosičmi, strážcami a organizátormi boli samotní archivári. Každému z nás počas sťahovania prešli rukami stovky bežných metrov dokumentov. Urýchlené sťahovanie neumožnilo dodržať plánovaný postup a písomnosti neprešli pred uložením do depozitárov modernou dezinfekčnou komorou archívu. Časť písomností práve zo spomínaných „nemožných“ priestorov začala plesnivieť a musel sa riešiť nový problém. Dokumenty sa v komore dezinfikovali dodatočne, no museli sa dezinfikovať aj nové sklady a regály. Napokon sme sa úspešne presťahovali, „zabývali“ nové kancelárie a manipulačné

miestnosti na ôsmich poschodiach so skladmi.

Nová budova nepochybne pomohla ku skvalitneniu a uľahčeniu archívnych činností. V priebehu troch desaťročí hlavnými učiteľmi v praxi a garantmi odbornosti archívnych prác v materiálových oddeleniach národného archívu boli najmä PhDr. František Sedlák, PhDr. Elemír Rákoš, PhDr. Marta Melníková, PhDr. Eva Vrabcová a ďalší.

Nepochybne aj dostatok priestorov a fundovaní „predarchivári“ výrazne posunuli kvalitu predarchívnej starostlivosti dopredu, s čím súvisel aj nárast prevzatých významných a rozsiahlych archívnych fondov a vtedajších registratúr z obdobia po roku 1968 až do súčasnosti. Nesmiem zabudnúť ani na zlepšenie podmienok na reštaurátorské práce, skvalitnili sa služby študovne s knižnicou atď.

Budova Slovenského národného archívu v Bratislave po tridsiatich rokoch

Ing. arch. Vladimír Dedeček pri vytváraní návrhu a realizácii veľkorysého projektu akceptoval potreby archívu a čerpal z poznatkov získaných počas návštev zahraničných archívov. Dlhá doba od vzniku projektu po realizáciu a uplatnenie súdobých noriem, ako aj pomalé odstraňovanie kolaudačných nedostatkov spôsobilo nemálo ťažkostí. Manipulačné priestory určené na spracúvanie a sprístupňovanie archívnych fondov v pomere k množstvu uschovávaných písomností boli a sú malé. Vykurovanie týchto miestností sa dodatočne vyriešilo do desiatich rokov po odovzdaní budovy do užívania, teplej vody na umytie rúk sme sa dočkali ani nie pred desiatimi rokmi. Po tridsiatich rokoch samozrejme mnohé už nevyhovuje. Projekt vtedy ešte ani nesníval o tom, že každý archivár bude musieť pracovať na počítači, ten si dnes nemá kam položiť. Nerátalo sa ani s drastickým šetrením s energiami, ani dlhodobým nedostatkom financií na akékoľvek opravy.

V súčasnosti sú archivári v štátnych archívoch súčasťou anonymnej masy

štátnych úradníkov, naša profesia nemá vhodné podmienky na prosperitu a vážnosť v spoločnosti. Keď raz človeka toto povolanie chytí, ťažko sa ho pustí. Mladý dorast archivárov je, len je potrebné ho nechať pracovať, možno iným spôsobom, ako pracujeme my, ale nič nie je večné a nemenné, vrátane archívnej teórie a praxe. Verím, že po kratšom čase „archivárčina“ naberie druhý dych a dočká sa i primeraného záujmu.

Pred tridsiatimi rokmi sme dostali do vienka účelovú budovu – kvalitné architektonické dielo s nezameniteľným rukopisom svojho autora. Rovnakú budovu vo svete nenájdete. Tých súčasných, ako vajce vajcu sa podobajúcich, sklom opláštených, sú stovky.

Nuž želajme jej do ďalších rokov, nech sa dočká láskavej opatery, trocha tej „plastiky“, veď do dôchodku má veľmi ďaleko! A jej vnútorný obsah – ten je nesmrteľný!

Katarína Magurová
Slovenský národný archív

Putovné zasadnutie Spoločnosti maďarských archivárov 2013

Tradičné trojdňové zasadnutie našich maďarských kolegov sa v roku 2013 konalo 17. – 19. júna v Ostrihome. Podujatie organizovala Spoločnosť maďarských archivárov (*Magyar Levéltárosok Egyesülete*) a bývalý Archív župy Komárom-Esztergom, aktuálne župná pobočka Maďarského národného archívu (*Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltár*) za podpory Národného kultúrneho fondu (*Nemzeti Kulturális Alap*), Župy Komárom-Esztergom, Národnej komisie pre UNESCO, ropného koncernu MOL a ďalších. Ústrednou témou boli tentoraz

„maďarské archívne dokumenty spoločnej minulosti“ – zjednodušene hungariká. Vymedzeniu pojmu, pramenného okruhu a jeho akosti bola venovaná úvodná prednáška plenárneho zasadnutia v prvý deň rokovania, podaná maďarským archívnym delegátom vo Viedni Istvánom Fazekasom. Dotačný program *Ithaka*, zameraný na výskum hungarik v širšom (nielen archívnom) slova zmysle predstavil István Kenyeres z Archívu hlavného mesta Budapešti. Tematike sa z pohľadu praxe venoval Csaba Szabó zastupujúci Maďarský historický inštitút vo Viedni. James P. Niessen, profesor z *Rutgers*

University v USA referoval o tamojších dokumentoch a fondoch vzťahujúcich sa k Maďarom a k Maďarsku. Podobne

referovala aj Éva Sz. Simon o doteraz dostupných a využiteľných hungarikách v tureckých archívoch.

Pohľad na ostrihomskú baziliku zo Štúrova. Foto: G. Strešňák.

Plenárne zasadnutie druhého rokovacieho dňa pokračovalo v podávaní informácií týkajúcich sa možností využitia hungarik v Izraeli (László Karsai), Rusku (Magdolna Baráth), Francúzsku (Zoltán Garadnai) a Taliansku (László Csorba). Kolegyňa Veronika Nováková referovala o možnosti štúdia cirkevných matrik na Slovensku, bývalý riaditeľ Archívu hlavného mesta Budapešti László Á. Varga predstavil spoluprácu archívov v medzinárodnom priestranstve Karpatskej kotliny – najmä z pohľadu v ostatných rokoch v maďarčine vydávaných sprievodcov po vybraných fondoch v

slovenských, srbských a rumunských archívoch. Paralelne s plenárnym rokovaním prebiehali zasadnutia Medzinárodnej sekcie o aktuálnych otázkach archívnictva s účasťou delegátov z ôsmich štátov: Čiech, Poľska, Rakúska, Rumunská, Slovenska, Slovinska, Srbska, USA a Medzinárodnej archívnej rady, ako aj Sekcie dejín vied a vyučovania. Popoludní si mohli účastníci vybrať medzi odbornou exkurziou po Ostrihome a deviatimi príspevkami referujúcimi o neformálnej výučbe a práci s mládežou v rôznych pamäťových inštitúciách.

James P. Niessen z USA počas svojej prednášky

Posledný rokovací deň prebiehali paralelné zasadnutia ďalších sekcií: Sekcie ochrany archívnych dokumentov, hospodárskej, informatickej (s dôrazom na aktuálny stav budovania E-archívu v Maďarsku) a Sekcie edovania a vydávania prameňov. V poslednej menovanej sekcii odzneli pútavé prednášky o výskume hungarík vo vatikánskych archívoch (Géza Érszegi), o stredovekých listinách vo viedenskom archíve Erdődyovcov (Miklós Sölch), o spôsobe spracovania maďarských dokumentov v spolkovom archíve rakúskeho Burgenlandu (György Tilcsik) a v štátnom archíve v Rijeke (Sándor Bősze). László Szögi, archivár a pedagóg vychovávajúci už generácie

Predseda spoločnosti Árpád Tyekvicska

archivárov na Univerzite Loránda Eötvösa v Budapešti, referoval o stave spracovania archívov viacerých rímskokatolíckych farských úradov a biskupstiev v bývalom Sedmohradsku (Rumunsko). Jeho príspevok bol o to zaujímavejší, že poslucháčom ponúkol exkurz do dlhoročnej, systematicky vedenej letnej praxe študentov archívnictva zmienenej univerzity, ktorí mali možnosť na týchto zahraničných cestách priamo na mieste zažiť nielen triedenie, usporadúvanie a spracovanie dokumentov „od A po Z“, ale neraz jednotlivé registratúry objaviť ešte v pôvodnom uložení v kapsách zavesených v kostolných vežiach.

„Maďarské archívne dni“ sa aj tento rok vydarili. Vyše 60 príspevkov konferencie vyťažilo ústrednú tematiku a ďalšie aktuálne otázky týkajúce sa archívov a iných pamäťových inštitúcií našich južných susedov skutočne dôkladne. Osobitným prínosom bola aj prítomnosť predstaviteľov knižníc, múzeí, ba aj osvetových stredísk. Záverečnú pochvalu a uznanie vyslovenú predsedom Spoločnosti maďarských archivárov Árpádom Tyekvicskom si miestni organizátori nepochybne zaslúžili. Nielen kvôli zabezpečeniu náročného programu rokovania, ale aj zvládnutiu prípravy podujatia na pozadí mimoriadne ťažkých okolností. Konferencia sa totiž konala iba niekoľko dní po tom, čo Dunaj zaplavil veľkú časť Ostrihomu a domáci organizátor – Archív Župy Komárom-Esztergom bol takmer vytopený.

Gábor Strešňák
Mestské múzeum v Senci

15. konferencia archivárov Českej republiky

Pre zorganizovanie archívnej konferencie venovanej industriálnemu (priemyselnému) kultúrnemu dedičstvu si

na území Českej republiky len ťažko môžeme predstaviť príhodnejšie miesto ako Ostravu s jej bohatými baníckymi a

hutníckymi tradíciami. Navyše i v samotnom meste bola pre konferenciu vybraná moderná multifunkčná hala Gong (revitalizovaná z priemyslového objektu plynojemu), ktorá sa nachádza priamo v historickej časti baníckeho a hutníckeho areálu vo Vítkoviciach, v tesnom susedstve existujúcich hutníckych prevádzok. Historická časť areálu uzavretá v 90. rokoch 20. storočia a určená na asanáciu sa pred niekoľkými rokmi, hlavne zásluhou „osvieteného“ generálneho riaditeľa Ing. Jána Světlíka, stala chránenou historickou pamiatkou. Postupne sa zanedbané industriálne objekty v jej areáli menia na hypermoderné multifunkčné centrá a turistické atrakcie. Už 15. konferencia archivárov Českej republiky s podnázvom *Průmysl – Město – Archiv. Archivy a dokumentace průmyslového dědictví* sa uskutočnila v dňoch 3. – 5. júna 2013 v Ostrave, časť Dolní oblast Vítkovice. Hlavnými organizátormi medzinárodnej konferencie, okrem Českej archívnej spoločnosti (ČAS), bol Archív mesta Ostravy a množstvo organizačnej práce odvieďla Česká informačná spoločnosť, pobočka pri Národnom archíve.

Organizátori pripravili pre účastníkov konferencie s medzinárodnou účasťou bohatý program. Rokovanie konferencie po slávnostnom otvorení (primátor Ostravy, generálny riaditeľ VÍTKOVICE, a. s., rektor Sliezskej univerzity, riaditeľ Štátneho oblastného archívu (SOA) Opava, zástupca Odboru archívnej správy a spisovej služby Ministerstva vnútra ČR, pozdravy zahraničných hostí) otvoril 3. júna popoludní prvý blok referátov (moderátor Karel Chobot) venovaných Archívu mesta Ostravy, ktorý oslávil 90. výročie svojho vzniku a Archívu Vítkovice, a. s., ktorý zase oslavoval šesťdesiatku. Prierez dejinami a prítomnosť Archívu mesta Ostravy predstavila jeho riaditeľka

Blažena Przybylová. V ďalších dvoch príspevkoch dominovalo firemné archívnictvo. Druhý popoludňajší blok rokovania (moderátor Radomír Ševčík) bol venovaný retrospektíve, tradíciám a perspektívam firemného archívnictva. Väčšina príspevkov mala retrospektívny, osobne podfarbený charakter bez hlbšej analýzy. Posledný popoludňajší blok rokovania (moderátor David Valůšek) patrilo hostom zo zahraničia. Medzi príspevky s vysokou kvalitou možno bezpochyby zaradiť referát Márie Munkovej (Štátny archív v Bratislave) o skúsenostiach a perspektíve slovenského podnikového archívnictva. Martin Marek sa zaoberal firemnými archívami z pohľadu bádateľa. Venoval sa aj otázke dezindustrializácie Českej republiky. Zaujímavé boli jeho informácie o zahraničných formách skúmania industriálneho dedičstva prostredníctvom dokumentačných centier s bohatou zbierkotvornou činnosťou – *Wirtschaftsarchiv*, z ktorých mnohé existujú už celé desaťročia a snažia sa pracovať so širokou verejnosťou. Majú vlastné bádateľne, knižnice a výstavné priestory otvorené aj počas víkendov. Do mnohých súvislostí porovnával situáciu v bývalom socialistickom bloku a v západných demokratických krajinách. Zaoberal sa aj otázkou zmien vyvolaných industrializáciou zo širšieho sociologického pohľadu, či zaujímavej úvahe o tom, že zoštátnenie sa stalo pre mnohé podnikové archívy šťastím. Po skončení rokovania nasledoval neformálny večer.

Druhý deň konferencie bol predpoludním rozdelený do dvoch blokov spoločne venovaných otázke prameňov k dejinám priemyslu v českých, moravských a sliezkych archívoch

(moderátorka Blažena Przybylová, moderátor Daniel Doležal). Z prvého bloku rokovania je potrebné spomenúť pre ich väčší presah napríklad príspevok Zdeňka Váchu o Archíve pre dejiny priemyslu, obchodu a technickej praxe v ČSR, či referát Jiřího Pokorného o Komisii pre dejiny závodov. Z druhého predpoludňajšieho bloku zaujal napríklad príspevok Bohumíra Smutného o textilných vzorkovniciach vo fondoch Moravského zemského archívu v Brne. Pre zahraničných hostí bola predpoludním zorganizovaná exkurzia venovaná pamiatkam širšieho okolia: rodný dom Františka Palackého, Štátny okresný archív Nový Jičín, zámok Kunín, kde bol naplánovaný obed. Popoludní nasledovala po spoločnom obede exkurzia pre účastníkov konferencie po historickom areáli spojená s prehliadkou historických vysokých pecí, na vrchol ktorých bolo možné vystúpiť a individuálna prehliadka expozície *Svět techniky* v spomínanom multifunkčnom kultúrnom centre. Program druhého rokovacieho dňa sa skončil slávnostnou večerou. Tretí deň konferencie tematicky nadviazal na rokovania z predchádzajúceho dňa. Z prednesených príspevkov prvého predpoludňajšieho bloku (moderátori Karel Müller, Marie Ryantová) je potrebné vyzdvihnúť príspevok Moniky Sedlákovej o arizáciách priemyselných podnikov na území protektorátu a Karla Řeháčka o likvidačných spisoch konfiškovaných podnikov po roku 1945, ktorý sa snažil predstaviť ich často opomínanú historickú hodnotu. Veľmi zaujímavý bol aj kolektívny príspevok Martina Šislera, Tomáša Kalinu a Zbyška Stodůlku o preberaní archívneho fondu Centrum kupónovej privatizácie. Vzhľadom na to, že štát pred časom predal údaje o individuálnych DIK-och (vlastníkoch kupónových knižiek) v elektronickej forme súkromnej firme, ktorá ich dekódovanie

podmienila úplatou veľkého rozsahu, Národný archív sa rozhodol vytvoriť rozsiahlu vzorku zo zachovaných spisov DIK-ov, ktorá by reprezentatívne zachytávala územie celej Českej republiky. Na základe konzultácií, napríklad aj so sociológmi, vybrali z viacerých hľadísk vzorku reprezentatívnych okresov, ktorých spisy boli v rámci vzorky zachované v úplnosti. Rozsah vzorky v objeme niekoľkých stoviek bežných metrov môžeme porovnať snád' len so „vzorkovaním“ sčítania ľudu z rokov 1960 a 1970. Z posledného bloku zaujal kvalitný príspevok Hynka Stříteského o dejinách Českomoravskej Kolben Daněk v Zbierke (odborovej) dokumentácie Archívu Národného múzea, ktorý mapoval aj zmenu spôsobov propagácie produkcie závodu pred a po roku 1948, či príspevok Nadeždy Urbánkovej o osobných fondoch významných technikov v zbierkach Technického múzea v Brne, medzi nimi aj slovaciká – fond Stanislav Kratochvíl (1907 – 1988). Je potrebné oceniť pracovníkov múzea za ich osobné nasadenie pri ich spracúvaní a tiež pri prezentácii v rámci viacerých výstav, publikácií a iných podujatí.

Rokovanie ukončila záverečným príhovorom predsedníčka ČAS-u Marie Ryantová, ocenila organizátorky podujatia a riaditeľ SOA v Prahe Daniel Doležal, ako budúci hlavný organizátor, pozval na ďalšiu konferenciu archivárov, ktorá sa uskutoční o dva roky v kúpeľnom meste Poděbrady.

Vhodne zvolená téma konferencie zaručuje, že zborník z konferencie sa stane nepochybne vyhľadávaným zdrojom informácií o tejto často prehliadanej a nedocenennej časti archívneho dedičstva.

Radoslav Ragač
Slovenský národný archív

Spolupráca archivárov krajín Vyšehradskej štvorky pokračuje

Od 6. marca 2007, kedy sa začala intenzívnejšia spolupráca archivných spoločností z Maďarska, Česka, Poľska a Slovenska, uplynulo iba 6 rokov. No už teraz môžeme konštatovať, že to bola šťastná myšlienka a úspešné vykročeniu na cestu takejto spolupráce. Dokumentuje to viacero vydarených podujatí obohacujúcich život bežných archivárov.

V dňoch 19. – 20. septembra 2013 sa uskutočnila vo Varšave medzinárodná konferencia venovaná veľkému poľskému bohatierovi – kniežaťu Jozefovi Poniatovskému. Knieža Jozef Poniatovský (* 1763 – † 1813) bol poľským generálom, vojenským veliteľom, ministrom vojny a francúzskym maršalom. Ako 26-ročný vstúpil do armády a rozhodol sa pre vojenskú kariéru. Stal sa dôstojníkom rakúskej cisárskej armády, pobočníkom cisára Jozefa II. a v roku 1794 sa zúčastnil na poľskom povstaní. Bol vrchným veliteľom vojsk Varšavského kniežatstva. V rokoch 1809 a 1812 sa zúčastnil napoleonských ťažení. V roku 1811 bol pri krste Napoleonovho syna. No nielen to. V roku 1813 bojoval po Napoleonovom boku pri Lipsku, kde sa ranený utopil.

Poľskí kolegovia pripravili pre účastníkov konferencie bohatý program. Slovenskú republiku zastupovali Zuzana Kollárová a Lenka Pavlíková. Dňa 19. septembra sa účastníci konferencie zišli pod sochou Žigmunda v centre Varšavy v blízkosti starého mesta. Najskôr si prezreli časť starého mesta. Exkurziu trochu narušilo nevlúdne studené a daždivé počasie. Potom sa vybrali na prehliadku apartmánov Jozefa Poniatovského v *Zamku Królewskom*. Veľmi zaujímavá bola samotná realizácia objektov. Reštaurátori totiž v izbách zachovali pôvodné vymalovanie a výzdobu izieb, v ktorých sa nachádzali

osobné predmety kniežaťa, no i exponáty nábytku, ktoré múzejníci získali z viacerých súčasných dražieb. Potom sa účastníci presunuli mimo Varšavu do Paláca Poniatovských v Jabłonnie, kde sa konala konferencia

Hostami konferencie boli maďarský veľvyslanec a zástupca českej ambasády. Za slovenskú stranu prišiel podujatie podporiť riaditeľ Slovenského inštitútu vo Varšave Milan Novotný. Podujatie otvorila hlavná organizátorka Dr. Hanna Krajewska, riaditeľka Archívu Poľskej akadémie vied. So svojimi príspevkami vystúpili Andrzej Ziółkowski (*Pravda a legenda o smrti kniežaťa Jozefa Poniatovského*), Jarosław Zawadzki (*Dokumentácia týkajúca sa kniežaťa Jozefa v hlavnom archíve „akt dawnych“*), Katarína Słojkowska a Bartosz Borkowski (*Pamiętki Poniatowskich w fondach Archiwu Polskiej akademii nauk*), Dariusz Klemantowicz (*Sława kniežaťa Jozefa Poniatovského*), Marcin Zgliński (*Bitka pod Lipskiem Franza Berwalda a iné hudobné obrazy bitiek napoleonskej doby*), Anna Buchmann (*Pamiętki Poniatowskich w Muzeum w Rapperswilu*) a Jolanta Załęczny (*Kultivowanie pamięci na knieža Jozefa Poniatovského*).

Po skončení prvého dňa rokovania sa stretli zástupcovia archivárov Vyšehradskej skupiny. Na svojom zasadnutí sa venovali schváleniu členstva v rámci Vyšehradskej štvorky sekcie cirkevných archívov, diskutovali o ďalších spoločných aktivitách, z ktorých najaktuálnejšími sa zdá spoločná výstava archivných dokumentov. Mimoriadnym počinom poľských archivárov je vydanie prvého čísla spoločného časopisu *Archivarius Visegradensis* 1/2013, v ktorom sa okrem iného nachádzajú informácie o vzniku iniciatívy Vyšehradskej štvorky,

deklarácia krajín Vyšehradkej štvorky o vzájomnej spolupráci, o poľských, maďarských, českých a slovenských archívoch, prehľad najnovšej poľskej literatúry z oblasti archívniectva a recenzie. Podstatnú časť zborníka tvoria príspevky z medzinárodnej konferencie, ktorá sa uskutočnila vo Varšave na tému Kulinária v archívnych dokumentoch. Zo slovenských príspevkov spomeňme Stravovanie a stolovanie na území Slovenska v 16. až 18. storočí od Zory Mintalovej-Zubercovej. Výnimočnosť

zborníka spočíva okrem už uvedeného v tom, že prvá časť je preložená do všetkých našich jazykov a štúdie sú publikované v pôvodnom jazyku prednášateľa. Príjemný deň uzavrelo stretnutie účastníkov konferencie s obyvateľmi obce Falenty (Gmina Raszyn), kde v paláci prebehla slávnostná akadémia s vystúpením miestnych detí. Pri tejto príležitosti sa odovzdali viaceré ďakovné listy tým, ktorí sa pričínili o úspešnú realizáciu podujatia.

Riaditeľ
Slovenského
inštitútu
Milan Novotný,
Zuzana Kollárová
a Lenka
Pavlíková
s maskotom
podujatia
Napoleonom

Druhý deň konferencia prebiehala rovnako v zámku v Jablennom, neďaleko Varšavy. Počas neho vystúpili so svojimi príspevkami Maciej Jasiński (*Postava kniežata Jozefa Poniatovského – život, politická činnosť, ženy*), Anna Sobczak (*Knieža Jozef Poniatovský online – Internet, ako nástroj popularizácie histórie*), Andrzej Wolański (*Elizeum Kazimíra Poniatovského*

– *zabudnutá budova a zabudnutý ujec kniežata Poniatovského*), Ferenc Csoka (*Kult kniežata Jozefa Poniatovského v Maďarsku*), Marek Durczański (*Poľsko, Poliaci a napoleonské vojny v mienke českých mestských a obecných kronikárov*), Jarosław Kurkowski (*Poznanie prameňov v službe kráľa a Rzeczy pospolitej*).

Z vystúpenia žiakov. Foto: Z. Kollárová.

O praktických cieľoch vedeckých výskumov obdobia Stanislavovcov), Pawel Komorowski (História v tieni politiky štvrtkových obedov), Miroslav Svoboda (Napoleonské vojny na Morave 1792 – 1815), Zuzana Kollárová (Ukončenie zálohu spišských miest a ich vzťah k Poľsku), Anna Oleńska (Varšavské záhrady rodiny Poniatovských v 2. polovici 18. storočia a začiatkom 19. storočia), Iwona Arabas (Svet prírody v najvýznamnejších

kolekciách stanislavovského obdobia), Małgorzata Sobieszczak-Marciniak (Vedecko-technické myslenie v čase napoleonskej epochy), Ilona Florczak (Knieža J. Poniatovský v diele Kazimíra Bartoszewicza) a Tadeusz Świątek (Cesta slávy a bohatierstva – knieža Jozef Poniatovský).

Zuzana Kollárová
Štátny archív v Levoči, pobočka Poprad

Putovné zasadnutie Spoločnosti archívov maďarských vysokoškolských inštitúcií v Šoproni

Aj tohto roku sme sa už po štvrtýkrát na pozvanie kolegov zo Spoločnosti archívov maďarských vysokoškolských inštitúcií (SAMVI) zúčastnili ich putovného zasadnutia,

ktorého miestom je podľa tradície „vidiecke“ univerzitné mesto s vysokoškolským/univerzitným archívom. Tohtoročné jubilejné dvadsiate zasadnutie spoločnosti, ktorého

sponzormi boli Fond národnej spolupráce a Národný kultúrny fond, sa konalo v dňoch 26. – 28. augusta 2013 v Šoproni (Sopron), sídle Západomaďarskej univerzity (ZMU). Šopron – najzápadnejšie ležiace mesto Maďarska je

vďaka svojmu obnovenému historickému centru považované za najkrajšie stredoveké mesto krajiny. Miestom konania prednášok bola konferenčná sieň Lignum, novovybudovaného vedecko-návštevníckeho centra univerzity.

Lignum je moderná, do prostredia botanickej záhrady situovaná trojpodlažná budova postavená na mieste niekdajšej plavárne, do užívania odovzdaná v roku 2012. V tomto roku budovu ministerstvo národného hospodárstva pri príležitosti Noci výskumníkov ocenilo titulom *Ekoturistické návštevnícke centrum roka*. Foto: M. Grófová.

Rokovanie otvoril Tamás Vajda, predseda SAMVI a po príhovore prof. Dr. Sándora Faragóa, rektora ZMU, sa začal prvý rokovací blok konferencie nazvanej Svet patrí dvadsaťročným – Dve desaťročia vysokoškolských archívov a odborných spoločností. Ako prví vystúpili s príspevkami traja bývalí predsedovia spoločností. Riaditeľ Knižnice a archívu Univerzity Loránda Eötvösa (ELTE) László Szögi oboznámil

prítomných s okolnosťami, ktoré viedli k zakladaniu univerzitných archívov od prvých pokusov prof. Remiga Békefiho, profesora histórie na univerzite v Budapešti, cez založenie Archívu ELTE v roku 1958 až po zriadenie univerzitných archívov v Pécsi a Szegede v roku 2004. Vilmos Zsidi, vedúci Archívu Budapeštianskej Korvínovej univerzity (BKU) sa zmienil o „masívnej vlne“ zakladania archívov v období rokov 1982 –

1992, kedy si 10 univerzít a vysokých škôl zriadilo vlastné archívy. V lete roku 1992 odbor vysokých škôl a odbor verejných zbierok pri ministerstve školstva navrhli 8 vysokoškolským ustanovizniám v Budapešti, ktoré mali zriadené vlastné archívy, aby si v záujme zosúladenia ochrany archívnych dokumentov a ich sprístupnenia pre vedecké účely založili archívnu spoločnosť. Jej centrom sa mal stať Archív ELTE. Po niekoľkomesačných rokovaníach medzi ministerstvom a radami univerzít i vysokých škôl sa v máji 1993 v Gödöllő založila Spoločnosť univerzitných a vysokoškolských archívov. Spomedzi vtedy pôsobiacich 24 univerzitných a vysokoškolských archívov vstúpilo do nej 21 archívov, ďalšie tri súhlasili so stanovami, ale vstup odložili na neskôr. Ako posledný z trojice bývalých predsedov vystúpil László Molnár, ktorý zhodnotil činnosť SAMVI za posledných desať rokov. Spomenul jej úspechy, medzi ktoré patrí napr. vytvorenie webovej stránky spoločnosti (2004), nadviazanie stykov s Archívom Univerzity Komenského, jedným z najvýznamnejším zahraničných partnerov spoločnosti (2007), založenie samostatnej sekcie pre dejiny školstva a vedy pri Spoločnosti maďarských archivárov (2008), spoluúčasť pri organizovaní medzinárodnej vedeckej konferencie Univerzity v strednej Európe v Prahe (2011). Medzi neúspechy tohto decénia zaradil nezdar spoločnosti, napriek jej úsiliu v rokoch 2011 – 2012, presadiť v novom vysokoškolskom zákone povinnosť každej vysokoškolskej inštitúcie zriadiť si archív, či neúspešný pokus zriadiť pri univerzite v Debrecíne archív (2012). V druhom rokovacom bloku vystúpili vedúci predstavitelia maďarského archívnictva a zástupcovia ministerstva. Zsuzsanna Mikó, generálna riaditeľka Maďarského národného archívu (MNA)

načrtla možnosti spolupráce medzi MNA a univerzitnými archívmi so zreteľom na zmeny v organizačnej štruktúre archívov, ktoré priniesol zák. čl. LXI o archívoch z roku 2012 a poukázala na nevyhnutnosť novelizácie vysokoškolského zákona tak, aby každá vysoká škola bola povinná zriadiť si archív. Rádojka Gorjánác, vedúca Odboru archívov pri Ministerstve národných zdrojov poukázala na nepriaznivú finančnú situáciu v hospodárení archívov župných samospráv, ako aj na nedostatky pri rozdeľovaní financií ich zriaďovateľmi (napr. peňažné prostriedky vyčlenené na archívy použili na financovanie kultúrnych a športových podujatí župy), čo bol tiež jeden z dôvodov, ktoré viedli k vyňatiu župných archívov zo správy žúp a ich podriadenie MNA. Klára Katona, zástupkyňa vedúceho Odborného archívneho oddelenia MNA, sa zmienila o znižovaní finančnej podpory univerzitným a vysokoškolským archívom a o nahradení doterajších odborných archívnych komisárov, ktorým sa končí funkčné obdobie 31. decembra 2013. Predseda Kolégia verejných zbierok Národnej kultúrnej základiny István Kenyeres poukázal na nedostatky pri podávaní návrhov projektov, kvôli ktorým neboli niektorým univerzitným archívom schválené finančné prostriedky napr. na vydanie publikácie. Predseda Spoločnosti maďarských cirkevných archívov György Janka sa vo svojom vystúpení zameril na prenasledovanie kňazov za kádárovského režimu a na nadštandardnú spoluprácu so SAMVI. Posledný prednášajúci János Lakos, hlavný archivár a titulárny generálny riaditeľ MNA, v príspevku priblížil dlhoročnú spoluprácu s univerzitnými a vysokoškolskými archívmi, ktoré ako vedúci archívny komisár metodicky riadil od roku 1998.

Interiér Ligna – rokovací priestor. Foto: M. Grófová.

V popoludňajších hodinách prvého dňa konferencie boli naplánované prehliadky dvoch šopronských archívov – navštívili sme MNA, archív župy Győr-Moson-Sopron so sídlom v Šoproni, ktorý vznikol v roku 1950 zlúčením archívov dvoch rovnoprávných právnických osôb – mesta a župy Šopron, ako sme sa dozvedeli od hlavnej archivárky Ildikó Némethovej, ktorá nás oboznámila aj s dejinami archívu. Mestský archív sa spomína už v roku 1497, kedy sa presťahoval do budovy stojacej na mieste terajšej radnice, v ktorej sídli doteraz. Bohatou zbierkou listín v počte 5 400 kusov, z ktorých asi 4 000 listín pochádza z obdobia pred rokom 1526 i mestskými knihami vedenými od roku 1535 zaujíma významné miesto medzi archívami Maďarska. Župný archív sídli v budove župného domu, ktorý bol postavený

v roku 1832. Medzi jeho najvzácnejšie dokumenty patria zápisnice župných kongregácií vedených od roku 1578 a od roku 1597 zachované spisy k župným zhromaždeniam. Návštevu archívu sme ukončili prehliadkou výstavy nazvanej Prenasledovanie bosoriek v meste Šopron v rokoch 1502 – 1702. Druhý archív, ktorý sme navštívili, bol Archív evanjelickej a. v. cirkvi v Šoproni, v ktorom nás Erzsébet Szála oboznámila s jeho históriou. V ňom sú uložené archívne dokumenty evanjelikov od roku 1533 v kvantitatívnom rozsahu viac ako 100 b. m. K najvzácnejším dokumentom patria matriky narodených (vedené od roku 1624), sobášnych (vedené od roku 1645) a zomretých (vedené od roku 1676), zápisnice zborového konventu a presbytéria.

V podzemnom priestore Ligneá nájde návštevník v originálnych skrinách vystavených približne 300 viac ako 250-ročných učebných pomôcok používaných na Lesníckej akadémii v Banskej Štiavnici. Foto: M. Grófová.

Na druhý deň podujatia bola naplánovaná študijná cesta do Bratislavy. Pod vedením Evy Vrabcovej, zástupkyne riaditeľa Slovenského národného archívu (SNA), sme absolvovali prehliadku SNA a reštaurátorských dielní, oboznámila nás s archívnymi fondmi uchovávanými v tomto archíve. V priestoroch Klarissea sme si vypočuli prednášku Kláry Mészárosovej o zbierkach rukopisov a vzácných tlačí Univerzitetnej knižnice. Na Kapitulskej 26 si časť účastníkov prezrela interiéry budovy Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulty UK, bývalého sídla Bratislavskej právnickej akadémie i Alžbetinej univerzity a kostol sv. Martina. Ostatní členovia výpravy absolvovali prechádzku po pamätihodnostiach Bratislavy.

Dňa 28. augusta pokračovalo podujatie ďalšími dvomi rokovacími blokmi. V prvom odzneli príspevky k dejinám a štruktúre univerzitných archívov: Krisztina Bognár Kissné, vedúca Knižnice a archívu Univerzity sv. Štefana informovala prítomných o spolupráci medzi archívmi ELTE, BKU a Univerzitou sv. Štefana. Rita Szemerey z Ústredného archívu ZPU riešila otázku, či si fakulty jednej univerzity sídlia v rôznych mestách majú zakladať vlastné archívy alebo registratúry, ktoré budú integrované do Ústredného archívu ZMU (vznikol v roku 1984). Na príklade vlastnej univerzity (ZMU má 9 fakúlt, z ktorých 4 sídlia v Šoproni, 3 v Szombathelyi a 1 fakulta v Győri a 1 v Mosonmagyaróvári) sa priklonila k praxi zakladania ďalších

pobočiek centrálného univerzitného archívu. V rokoch 2005 – 2008 si fakulty mimo sídla univerzity zriadili pobočky Ústredného univerzitného archívu (v rokoch 2005 – 2007 Poľnohospodárska a potravinárska fakulta v Mosonmagyaróvári, v roku 2008 Univerzitné centrum Savaria v Szombathelyi). V druhom bloku sa prednášajúci venovali otázke elektronickej administrácie, e-registratúry a e-archívom. Imre Sebestyén, vedúci Študijného oddelenia BKU, informoval o elektronickom vybavovaní študijnej agendy a o zavedení centrálnej databázy

študentov na svojej *alma mater*. Vedúci kancelárie Konemara Consulting, spol. s r. o. István Sípos predstavil softvérové riešenia firmy (napr. informačný systém IDEA), ktoré uľahčia prácu v archívoch, múzeách a knižniciach.

V závere konferencie zhodnotil Tamás Vajda, súčasný predseda spoločnosti, jej priebeh a v popoludňajších hodinách sme absolvovali prehliadku Ústredného archívu ZMU.

Viliam Csáder
Archív Univerzity Komenského

Mošovce v archívnych dokumentoch

Obec Mošovce ako jedna z najstarších a najväčších turčianskych obcí si v letných mesiacoch tohto roku pripomenula dve významné jubileá. Prvým bolo 780. výročie prvej písomnej zmienky o obci a druhým, nemenej významným, bolo 220. výročie narodenia jej slávneho rodáka, spisovateľa a národného buditeľa Jána Kollára.

Práve z tohto dôvodu sa zamestnanci Štátneho archívu v Bytči, pobočka Martin v spolupráci s pracovníkmi Literárneho múzea v Martine a samotnou obcou Mošovce rozhodli pripraviť výstavu pod názvom Mošovce v archívnych prameňoch a dobových fotografiách – s mottom *Hic mortui vivunt et muti loquuntur*, ktorá by zachytávala postupný historický, spoločenský, kultúrny a architektonický vývin tejto významnej turčianskej obce.

Niekoľkomesačná práca bola nakoniec korunovaná úspechom. Slávnostné otvorenie výstavy sa

uskutočnilo 27. júla 2013 v priestoroch obecnej požiarnej zbrojnice a stretlo sa s veľkým ohlasom nielen u samotných obyvateľov obce, ale aj u návštevníkov osláv z blízkeho aj širokého okolia.

Výstava bola chronologicky rozdelená do niekoľkých vecných skupín, pričom najväčší záujem bol o vystavené kópie najstarších listín, ktoré boli verejnosti prezentované vôbec po prvýkrát a pochádzali aj zo zachovanej knihy mestečka Mošovce (1564 – 1882) uloženej v depozitári nášho archívu. Pozornému oku účastníkov podujatia neunikli ani krásne zdobené cechové listiny, taktiež materiály týkajúce sa šľachtického rodu Révai, po stáročia tvoriaceho dejiny obce a samozrejme ani najstarší nám zachovaný fotodokumentárny materiál zachytávajúci výjavy z miestneho jarmoku, ktorý má v obci bohatú tradíciu, siahajúcu pravdepodobne až do obdobia 14. storočia.

Výstava Mošovce v archívnych prameňoch a dobových fotografiách

Niekoľko kópií cenných dokumentov, ktoré výstavu obohatili, nám poskytol aj riaditeľ Slovenského národného archívu v Bratislave Radoslav Ragač, ktorému by sme sa za jeho ochotu a ústretovosť chceli touto cestou čo najsrdečnejšie poďakovať.

Spestrením otvorenia výstavy boli aj ukážky muzeálnych predmetov, predovšetkým rozličných výrobných nástrojov a ľudových odevov pochádzajúcich zo stálej expozície miestneho Múzea mošovských remesiel ako aj výtvary mladých umelcov

študujúcich na umeleckej škole pôsobiacej pri Základnej škole Jána Kollára v Mošovciach.

Dúfajme, že vystavené kópie archívnych dokumentov a dobových fotografií, ktoré budú celoročne sprístupnené v priestoroch miestneho obecného úradu aj v budúcnosti, prinesú ešte veľa poznatkov o dejinách Mošovciak návštevníkom z radov žiakov, študentov i širokej verejnosti.

Ján Žucha
Štátny archív v Bytči, pobočka Martin

Medzinárodná konferencia a výstava Spečatená história

Každoročné septembrové konferencie organizované Štátnym archívom v Bratislave, pobočkou v Šali a Spoločnosťou Petra Pázmánya sa stali už tradičnou udalosťou v priestoroch kaštieľa Petra Pázmaňa (*Pázmány*). Túto tradíciu nenarušili ani v súčasnosti prebiehajúce stavebné práce na úprave okolia kaštieľa.

Konferencia sa konala dňa 6. septembra 2013 vďaka podpore Úradu vlády Slovenskej republiky – programu Kultúra národnostných menšín 2013 a Nitrianskemu samosprávnemu kraju. V tomto roku venovali pracovníci nášho archívu pozornosť Zoborskej listine z roku 1113. Podujatie sa uskutočnilo v prednáškovej miestnosti šalianskeho archívu. Konferencia spolu s výstavou niesla názov Spečatená história – 900 rokov od vydania Zoborskej listiny.

V príhovore privítala Veronika Nováková, riaditeľka Štátneho archívu v Bratislave, pobočka Šaľa, účastníkov konferencie, prednášajúcich, starostov obcí regiónu i riaditeľku Úradu Nitrianskeho samosprávneho kraja Ing. Helenu Psotovú.

Prvý blok odborných prednášok otvoril Marián Samuel, archeológ Archeologického ústav SAV v Nitre. So svojím príspevkom priblížil problematiku Zoborského kláštora vo svetle najnovších archeologických výskumov. Svoju prednášku doplnil veľmi kvalitným obrazovým a mapovým materiálom, vďaka čomu sa naša predstava o niekdajšom kláštore stala oveľa konkrétnejšou. Oboznámil prítomných s posledným archeologickým výskumom v roku 2008, ktorý bol zameraný na kaplnku v areáli bývalého kláštora.

Na jeho prednášku nadviazal príspevok riaditeľky šalianskeho archívu Veroniky Novákovej, v ktorom sa

zamerala na Zoborskú listinu z roku 1113 a venovala sa predovšetkým obciam šalianskeho regiónu spomenutým v Zoborskej listine. V krátkosti priblížila dejiny obcí Močenok, Veča, Dlhá nad Váhom, Kráľová nad Váhom, Horná Kráľová, Hájske, Hetmín, Žihárec, Trnovec nad Váhom, Neded, Vlčany, Gáň a Vinohrady nad Váhom. Pozornosť venovala aj pečatiam spomenutých obcí.

Posledným prednášajúcim v prvom bloku konferencie bol riaditeľ Slovenského národného archívu Radoslav Ragač. Hovoril na tému *Aktuálne výzvy cirkevnej heraldiky a sfragistiky na Slovensku*. Poukázal na rozdiely a zaujímavosti o erboch cirkevných predstaviteľov, pričom sa zvlášť venoval ostrihomskému arcibiskupom.

V druhom bloku prednášok sa ako prvý predstavil riaditeľ Štátneho okresného archívu v Břeclavi Miroslav Svoboda. Zameral sa na pečate kláštorov rehole cistercitov na Morave. Priblížil dejiny šiestich kláštorov. Osvetlil históriu a pečate velehradského kláštora, kláštora v Ždiari nad Sázavou a Vizoviciach. Hovoril o prvom ženskom kláštore postavenom v roku 1225 v Oslavonoch. Je to najstarší ženský kláštor nielen na Morave, ale v celej strednej Európe. Ďalej sa venoval ženským kláštorom v Předklásterí a v Starom Brne.

Ďalším prednášajúcim bol hlavný archivár župy Hajdú–Bihar Tamás Szálkai, ktorý sa nám predstavil s referátom o používaní pečatí v hajdúskych mestách v 17. – 19. storočí. Pri výskume zistil, že každá z nich je aspoň o sto rokov staršia, ako sa doteraz uvádzalo. Na hajdúskych pečatiach sa v danom období vyskytovali vojenské symboly, ktoré sa postupne v priebehu desaťročí vytrácali. Ich vplyv je dodnes badateľný. Poukázal na zmeny erbov miest, ktoré sa uskutočňovali

Hlavný archivár župy Hajdú–Bihar PhDr. Tamás Szálkai

dôsledku nesprávnej interpretácie pôvodnej symboliky.

Vo voľnejšom štýle predstavil svoj príspevok bývalý riaditeľ pobočky Vesprímskeho župného archívu v Pápe Balázs Somfai. Venoval sa súčasnej tvorbe erbov v obciach Vesprímskej župy. Poukázal na vplyv socialistického režimu pri tvorbe niektorých erbov a zároveň aj na pôvodne zachované erby miest. V závere prednášky odovzdal našej archívnej knižnici svoju publikáciu o obecných erboch Vesprímskej župy.

Po ukončení konferencie sa uskutočnila vernisáž výstavy Spečatená história v priestoroch archívu. Výstavu otvoril zástupca MV SR – OAR Ladislav Vrteľ, hlavný štátny radca pre heraldickú tvorbu a správca Heraldického registra SR. Po jeho príhovore sa ujala slova Veronika Nováková a oboznámila prítomných s obsahom výstavy. Prvá zoborská listina z roku 1111 vydaná

kráľom Kolomanom potvrdzovala právo kláštora Sv. Hypolita na tretinu mýta z Nitry a z Trenčína a v plnom rozsahu výnosy z mýta na rieke Váh. Druhá listina – v tomto roku „jubilejná“, potvrdzuje majetkové práva zoborského opátstva. Vďaka presnému vymedzeniu majetkov a uvedeniu lokalít obsahuje listina veľké množstvo miestnych názvov aj z okresov Šaľa a Galanta, čo rozhodlo o obsahu výstavy. V prvej časti približujeme záujemcom samotnú listinu i jej preklad v plnom znení a vznik zoborského opátstva. Druhá časť výstavy je venovaná obciam, ktoré sa spomínajú v zoborskej listine. Krátkymi dejinami a ukázkami dokumentov vzťahujúcich sa k ich histórii predstavujeme každú obec. Zoradili sme ich v takom poradí, ako sú uvedené v zoborskej listine, pričom nie je rozlíšené, či sa jedná o majetok opátstva alebo o lokalitu v jeho susedstve.

Výstava Spečatená história

Ako prvú predstavujeme obec Močenok, ďalej sú vystavené archívne dokumenty z Veče, Dlhej nad Váhom, Kráľovej nad Váhom, Hornej Kráľovej a z Hájskeho, po nich nasledujú Hetmín a Žihárec. V poslednej časti výstavy sa nachádzajú dokumenty o dedinách Trnovec nad Váhom, Neded, Vlčany, Gáň a Vinohrady nad Váhom. Niektoré názvy obcí nekorešponujú so súčasnými názvami. Výstava je zaujímavá aj tým, že okrem rôznych archívnych dokumentov z fondov nášho archívu sú vystavené aj kópie dokumentov z Maďarského

národného archívu v Budapešti, z ostrihomského Primaciálneho archívu, Štátneho archívu v Nitre a Štátneho archívu v Bratislave. Výstavu sme doplnili pohľadnicami z našich zbierok.

Výstava bude sprístupnená do 31. júla 2014 a budeme radi, ak ju okrem žiakov a laickej verejnosti z nášho regiónu, navštívia aj kolegovia archivári. Srdečne Vás pozývame!

Judita Szekeresová Kováčsová
Štátny archív v Bratislave, pobočka Šaľa

Deň otvorených dverí v skalickom archíve

Každoročne sa v druhý septembrový víkend koná v Skalici tradičný remeselný jarmok, ktorý sprevádza viacero kultúrnych podujatí spojených aj s ukončením letnej turistickej sezóny a tzv. uzatvorením pamiatok. Obyvatelia Skalice a širokého okolia si na tento termín zvykli a možno preto venujú viac pozornosti kalendáru kultúrnych podujatí pripravovaných práve v septembri. V posledných rokoch z tohto dôvodu aj náš archív presunul dátum Dňa otvorených dverí (DOD) na september – ten tohtoročný sa uskutočnil 10. septembra.

V rámci našich skromných, nielen priestorových, personálnych, ale hlavne finančných možností, sme chceli umožniť návštevníkom prezrieť si zaujímavé dokumenty a oboznámiť ich s prácou archivárov. Vzhľadom na to, že archív sídli v budove pekne zrekonštruovaného františkánskeho kláštora, ktorý je zaujímavým objektom turistických prehliadok, umožňujeme zároveň prehliadku archívnych priestorov, ktoré inak nie sú dostupné.

Naše vlašajšie podujatia – Deň otvorených dverí a Noc v archíve – sa stretli s veľkým záujmom verejnosti, ale zároveň nás (resp. našich sponzorov a priaznivcov) „finančne vyčerpali“, preto sme pre tento rok zvolili menej náročnú prezentáciu. Verte-neverte, celá akcia nás stála iba 4,- € (aj to len vďaka tomu, že nemáme vlastnú farebnú tlačiareň, preto sme museli dať vytlačiť farebné plagáty externe a sponzormi sa tentoraz stali pracovníci archívu).

Tohtoročný DOD sme zamerali tematicky na genealógiu aj z toho dôvodu, že v poslednej dobe vzrastá aj v našom regióne záujem o vytváranie rodokmeňov a v našom archíve sa z roka na rok zvyšuje počet domácich i zahraničných žiadostí o prístup k informáciám genealogického charakteru. Keďže štúdium matrik a úradné výpisy z nich sú spoplatnené, umožnili sme návštevníkom v tento deň bezplatný prístup k týmto informáciám, čo niektorí uvítali a využili túto možnosť aj na takmer celodenné štúdium.

Odborná pracovníčka archívu Monika Krištofiková podáva informácie, ako postupovať pri práci s matričnými knihami.
Foto: H. Polakovičová.

Záujem verejnosti bol nad očakávanie veľký a dvere sa počas celého dňa skutočne nezatvorili. Pracovníčky archívu pripravili prezentačné panely s informáciami, ako postupovať pri tvorbe rodostromu, z rodných matrik vyhotovili kópie matričných zápisov niektorých známych osobností regiónu (národný umelec Janko Blaho či František Krištof Veselý) a ukážky zápisov v cirkevných matrikách (F. V. Sasinek 1830 a M. R. Štefánik 1880), ktoré zvedavých návštevníkov upúťali už pred samotným vstupom do archívu. Túžbu spoznať niektoré konkrétne údaje o svojich predkoch mohli tak účastníci DOD naplniť nahliadnutím do matrik z matričných úradov okresov Skalica, Senica a Myjava z obdobia rokov 1895 – 1906. Pre jazykovo menej zdatných, ktorých prekvapila maďarčina v štátnych matrikách, sme pripravili prehľadné preklady údajov z tlačív matričných zápisov, čo veľmi ocenili. Viacerým záujemcom sme tiež poradili, ako vyhľadávať údaje v cirkevných matrikách sprístupnených na

internetu.

Okrem matrik boli návštevníkom k dispozícii Pamätné knihy mesta Skalica z rokov 1959 – 1999, kde si mnohí pripomenuli dôležité udalosti zo svojho života, akými sú sobáš či uvítanie do života narodeného dieťaťa. Bolo milé a dojemné pozorovať dnes už dospelých ľudí, akí boli nadšení, keď si našli pekne ilustrovaný zápis zo svojho uvítania do života, ktoré samozrejme ako malé deti nemohli vnímať. Teraz mali možnosť odfotografovať si príslušnú stranu.

Potešilo nás, že nielen tieto témy zaujímali mladých aj starších ľudí, no chceli sa tiež dozvedieť niečo aj o práci archivárov, o poslaní archívu a chceli vidieť aj priestory kláštora. Milým prekvapením bola návšteva bývalého prezidenta Rudolfa Schustera spolu s primátorom mesta Skalica Stanislavom Chovancom. Veľký záujem sme zaznamenali aj zo strany médií a to živým vstupom do vysielania Rádia Regina a Slovenská televízia vyrobila krátky šot pre hlavnú spravodajskú reláciu.

Bývalý prezident R. Schuster si prezerá súdne privilégium z r. 1389 – najstarší dokument uložený v archíve. Foto: M. Mindáš.

Spokojní návštěvníci nešetřili slovy chvály a uznání, ale vyjadrili aj želanie organizovať i v budúcnosti ďalšie podobné podujatia. Bodkou za tohoročným DOD bolo príjemné prekvapenie – darček pre archív v podobe 66 kusov špeciálnych kartónových boxov na uloženie privilégii z fondu Magistrát

mesta Skalica, ktoré nám pri tejto príležitosti venoval dlhoročný priaznivec archívu PhDr. Peter Brezina z Mokrého Hája, za čo sme mu veľmi vďační.

Helena Polakovičová
Štátny archív v Bratislave,
pobočka Skalica

Kresťanská kultúra a jej miesto v dejinách Slovenska (knižná kultúra – pamiatky – osobnosti)

Pri príležitosti významného historického medzníka v slovenských dejinách – 1150. výročia príchodu solúnskych bratov Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu usporiadala Štátna vedecká knižnica v Prešove (ŠVK) v spolupráci so Slovenskou asociáciou knižníc, Krajskou pobočkou Spolku slovenských knihovníkov Prešov a Občianskym združením Kultúrne fórum dňa 17. septembra 2013 v priestoroch ŠVK Prešov vedeckú konferenciu s medzinárodnou účasťou pod názvom Kresťanská kultúra a jej miesto v dejinách Slovenska (knižná kultúra – pamiatky – osobnosti).

Základom vedeckého stretnutia sa stala potreba interdisciplinárneho prepojenia bádania na základe viacerých druhov prameňov, nielen z radov knihovníkov či retrospektívnych bibliografov, ale aj historikov, archivárov, etnografov či jazykovedcov v kontexte výskumu duchovnej – kresťanskej a knižnej kultúry Slovenska.

Jednotlivé referáty slovenských, maďarských a ukrajinských prednášajúcich boli rozdelené do štyroch tematických blokov. Prvý z nich bol venovaný nosnej problematike jubilea. Slavista Jozef Šelepec (Prešov) prezentoval na základe analyzovaného manuskriptu od neznámeho mnícha (Ján z Kyjeva) *Reflexiu cyrilsko-metodského diela v zborníku Svjatoslav (1076)*. Martina

Petríková (Prešov) vystúpila s referátom *Slovo pred slovom v básnickej interpretácii*. V ňom načrtla Pastirčákovu básnickú interpretáciu Proglasu (2012). Lucia Němcová (Prešov) v príspevku *Jubilejný rok 1863 na stránkach časopisu Cyrill a Method : Katolícke Noviny pre Cirkev a Dom* predstavila nielen toto periodikum – obsah a rubriky, autorov, ale aj zaujímavosti súvisiace s organizovaním a priebehom osláv v moravskom Velehrade pri príležitosti 1000. výročia príchodu vierozvestcov.

Bernadeta Fabová (Košice) sa zamerala na parciálnu problematiku výskumu posledných vôlí košických mešťanov, ako aj súpisov ich majetku. Aktuálne výsledky prezentovala v referáte *Knižné zbierky košických mešťanov raného novoveku (16. storočie)*. Peter Karpinský (Prešov) sa venoval jednotlivine *Kázeň M. M. Hodžu Něpi pálenku, to ge ňezabi na pozadí štúrovskej kodifikácie* a to nielen z pohľadu jazyka, ale aj zaujímavého obsahu. *Kázeň* vyšla v štúrovskej slovenčine v roku 1845 v Banskej Bystrici. Michal Glevaňák (Prešov) prezentoval zaujímavé dielo z oblasti homiletiky *Málo známe dielo gréckokatolíckeho kňaza a historika Mukačevskej eparchie Michala Lučkaja „...Poučenie národa...“ – kázne s dôrazom na jej obsahovú hodnotu*. Dokument sa zachoval len v Historickom fonde Univerzitnej knižnice Prešovskej

univerzity v Prešove, iné exempláre sú nateraz neznáme. *Knižný dar Teodora Berzevicího fare v Ľubotíne z 2. polovice 19. storočia*, zachovaný v archívnom fonde Rodina Berzeviczy (Brezovický; MV SR, ŠA PO), predstavujúci približne 132 zv. kníh s vročením do rokov 1619 – 1855 bol predmetom referátu Marcely Domenovej (Prešov). Dar nie je len dokladom mecenstva, podpory cirkvi, ale aj zdrojom k postupnému rekonštruovaniu rodinnej šľachtickej knižnice Brezovických z Brezovice.

Historička Libuša Franková (Prešov) sa venovala otázke mapovania fragmentov prác profesorov teológie v historickej Kolegiálnej knižnici v Prešove – *Profesori teológie na prešovskom evanjelickom kolégiu v 19. storočí*. V referáte prezentovala práce A. Mayera, J. A. Herfurtha, M. Hlaváčka, J. Tillischa či J. Hörka. Problematike dobových periodík sa v poslednom čase venujú viacerí bádatelia. Ich výskum na spomínanom podujatí predstavil Patrik Derfiňák (Prešov), ktorý na základe periodika *Eperjes – noviny ľudových škôl prešovského cirkevného obvodu* opísal jeho zameranie, redakciu, prispievateľov, ako aj podobu mesta Prešov na prelome 19. a 20. storočia. Na neho nadviazal Peter Koval' (Prešov), ktorý predstavil cirkevný časopis vydávaný Tranosciom v Liptovskom Sv. Mikuláši – *Periodikum Evanjelická mládež (1912 – 1914)*. Bol venovaný záujmom ev. a. v. cirkvi, práci jej misijných spolkov mládeže ako aj nedeľných škôl. Časopis *Košický evanjelik* vychádzajúci v rokoch 1935 – 1938 a 1945 – 1948 predstavil Ján Džujko (Prešov) nielen z hľadiska jeho obsahovej hodnoty a prostredníctvom jednotlivých rubriek, ale aj vďaka nosným témam zachyteným na jeho stránkach.

V poslednom bloku konferencie odzneli referáty zamerané na výskum cirkevných dejín, dejín správy a problematiku odborného

dokumentovania a spracovania sakrálnych objektov. Priestor využila najmä mladá generácia bádateľov. Archivárka Františka Marcinová (Stará Ľubovňa) prezentovala parciálnu tému *Vplyv piaristického kláštora na život v meste Podolínece na základe Súdných kníh z mesta Podolínece z rokov 1634 – 1793*. Okrem exkurzu k dejinám mesta predstavila piaristické kolégium a jeho osadenstvo s dôrazom na ich vzájomný vzťah s mestom i spoluobyvateľmi a svoju pozornosť zamerala predovšetkým na zaujímavé delikty a spory vo vymedzenom období. Peter Žarnovský (Stará Ľubovňa) predstavil *Rekatolizačné aktivity rodu Lubomirských v Ľubovnianskom dekanáte*. Stručne načrtol stav bádania a jeho interpretácie, vývoj cirkevnej správy, postupný nástup reformácie a následne rekatolizácie, aktivity členov rodu Lubomirských až po vizitáciu z roku 1728. Zaujímavým bol referát etnografky Moniky Bodnár (Miskolc), ktorá prezentovala vybrané *Malé sakrálne pamiatky (kríže, kaplnky...)* v *historickej Turnianskej župe* na základe konfesijného, národného, obsahového i historického hľadiska, poukázala však aj na stav ich súčasného zachovania. Výskum realizovala v lokalitách Turnianska Nová Ves, Chorváty a Hostovce. *Epigraficko-kampanologické pamiatky v Novej Kelči* predstavil Matúš Kmec (Giraltovce). Popri exkurze k cirkevným dejinám, zhodnoteniu pramennej bázy a stavu spracovania problematiky sa sústredil na analýzu piatich zachovaných zvonov (z rokov 1780 – 1996, s. a.). Na záver podujatia bol prednesený referát *Stavebno-historický vývoj Urbanovej veže v Košiciach (sonda k zachovaným sepulkrálnym pamiatkam)*, ktorého autorkou bola historička Magdaléna Marjaková (Košice). Predstavila v ňom nielen jednotlivé podoby objektu, celkové rozloženie

náhrobníkov a nápisových tabúľ v jeho stenách od najstarších poznatkov do súčasnosti, výrobný materiál nosičov – náhrobníkov, techniku ich výzdoby a motívy výzdoby, znaky a ich majiteľov, ale aj písmo.

Po každom bloku referátov bol vymedzený priestor na konštruktívnu diskusiu. Referáty, ktoré odzneli na vedeckej konferencii, budú odbornej verejnosti sprístupnené na stránkach viacerých monotematických zborníkov, vydávaných v rámci edície Historické

fondy, ktoré plánuje ŠVK v Prešove vydať v roku 2014. Veríme, že interdisciplinárne ladenie konferencie na širokospektrálnu tému výskumu kresťanskej kultúry a jej zástoja v dejinách Slovenska, s dôrazom na územie východného Slovenska, prispeje nielen k posunu bádania, ale aj k možnosti ďalšieho odborného stretávania sa na vedeckej či vedno-odborovej úrovni.

Marcela Domenová
Katedra archívniectva a PVH IH FF PU

Košice v súradniciach európskych dejín

Cesty historikov, archivárov a ďalších odborníkov viedli počas tohtoročnej jesene viackrát na východné Slovensko, kde sa konalo niekoľko mimoriadne zaujímavých podujatí. K najúspešnejším určite patrila medzinárodná vedecká konferencia, ktorú usporiadalo Mesto Košice a Archív mesta Košice v dňoch 19. – 20. septembra 2013 pod názvom Košice v súradniciach európskych dejín. Konferencia sa konala pod záštitou ministra školstva, vedy, výskumu a športu Dušana Čaploviča a predsedu Košického samosprávneho kraja Zdenka Trebulu v priestoroch Veľkej sály Historickej radnice mesta Košice. Partnermi hlavných organizátorov boli Mesto Prešov, Prešovská univerzita a EHMK, n. o., keďže podujatie sa zaradilo do série akcií konaných v rámci projektu Európske hlavné mesto kultúry – Košice 2013.

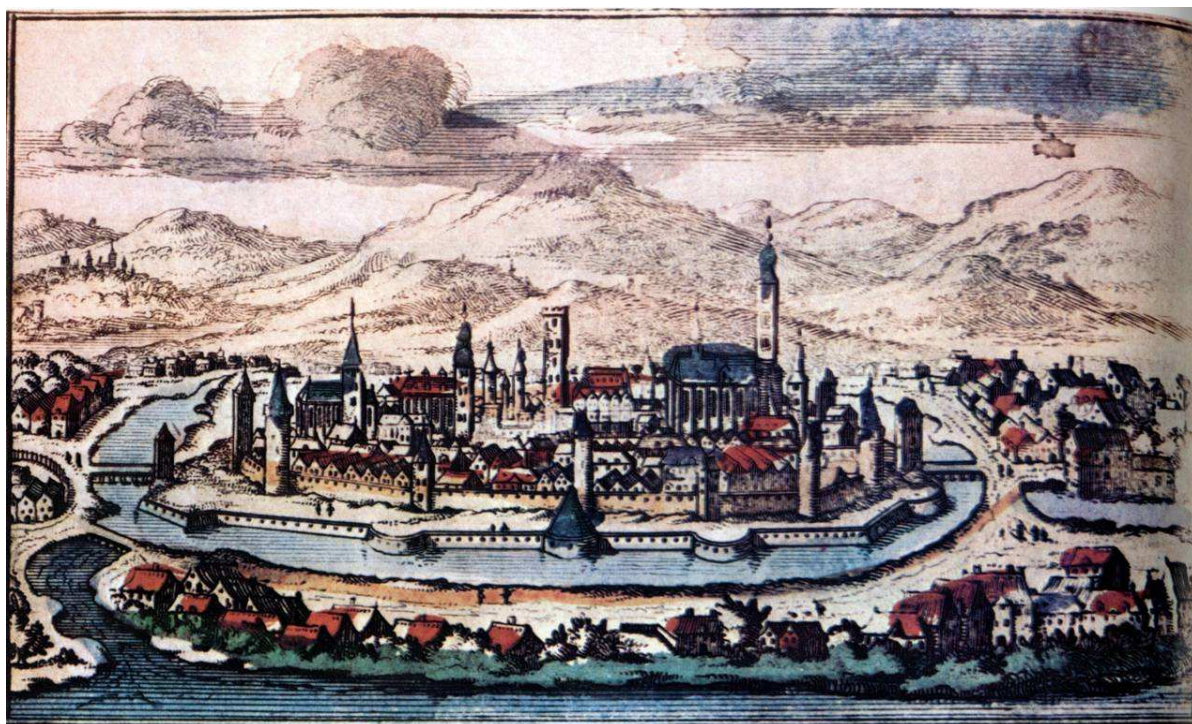
Prívlastok „medzinárodná“ sa dnes prisudzuje aj konferenciám, ktoré by ešte pred dvadsiatimi rokmi mali „len“ česko-slovenský charakter. Toto však neplatí o košickej konferencii, ktorá si plným právom zaslúži pomenovanie „medzinárodná“. Účasť historikov z ôsmich krajín Európy je pre naše pomery

skôr vzácnosťou ako pravidlom. Zaujímavý je tiež fakt, že toto medzinárodné fórum odborníkov sa strelo pri bádateľských témach, ktorých stredobodom boli Košice. Myslím, že na Slovensku sa nenájde iné mesto, vari okrem Bratislavy, ktoré by priťahovalo takú pozornosť odbornej verejnosti z iných krajín. Potvrďuje to výnimočné postavenie Košíc nielen v dejinách Slovenska a Uhorska, ale aj v širšom geopolitickom priestore. Na slávnostnom otvorení konferencie sa svojimi príhovormi zúčastnili politickí predstavitelia mesta a vyššieho územného celku, zástupcovia projektu EHMK a Univerzity P. J. Šafárika. Okrem všadeprítomných organizátorov – košických mestských archivárov – mali náročnú úlohu aj dvaja predsedajúci, ktorí sa striedali vo vedení jednotlivých blokov, a síce významná slovenská historička Tünde Lengyelová a popredný vojenský historik Vladimír Segeš.

Jednotlivé príspevky boli radené chronologicky a počas dvoch dní sa poslucháči preniesli celými dejinami Košíc od praveku až do súčasnosti. Pohľadom na osídlenie Košickej kotliny v dobe bronzovej (okolo 1900 p. n. l. až 1400 p. n.

l.) otvoril rokovanie archeológ Tomáš Nováček z Archeologického ústavu SAV Nitra, pracovisko Košice. Pútavou prezentáciou pozval účastníkov do archeologického skanzenu v Nižnej Myšli, ktorá je najlepšie preskúmanou archeologickou lokalitou na Slovensku. Prednáška profesora Ferdinanda Uličného *Začiatok a rozvoj meštianstva v Košiciach do polovice 14. storočia* nebola len o počiatkoch košického meštianstva v stredoveku, ale aj príspevkom k samotnému vzniku Košíc a etnicite ich prvých obyvateľov. Profesor F. Uličný nepochybuje o slovenskom pôvode zakladateľov osady *Košá*, ktorý je odvoditeľný z osobného či rodového mena a ktoré prešlo do maďarského názvu mesta *Kassa*, aj do latinizovanej formy *Cassovia*. Na otázku, kedy sa Košičania stali mešťanmi, profesor ponúkol hypotetické odpovede založené na

analýze známych i menej známych historických okolností, keďže priame písomné pramene sú v tomto smere skúpe a začínajú až rokom 1230 či 1249. Teoreticky mohol mestské výsady udeliť Košiciam Belo IV. ešte ako kráľovič (*iunius rex*) v 20. rokoch 13. storočia, čo naznačuje prvá známa písomná zmienka z roku 1230, v ktorej spomínaný Šimon, syn košického farára, nie je ani šľachtic, ani poddaný, teda podľa prof. Uličného musel byť mešťan. Je tiež možné, že Košice sa vyvinuli na mesto spontánne, bez výsad, podobne ako iné mestá bez privilegiálnych listín, ktorých éra sa začína od prvej tretiny 13. storočia. V každom prípade boli Košice jediným mestom v Uhorsku s možnosťou viacerých trhov a jarmokov už v polovici 14. storočia. Zachované listiny z ďalších storočí sú skôr svedectvom ambícií mešťanov a nie štedrosti kráľov.

Kolorovaná rytina Košíc z roku 1700

Nad problémom, prečo Košice nemali privilégiá udelené skôr ako v roku 1347, sa zamýšľal aj maďarský historik

Attila Zsoldos z Maďarskej akadémie vied v príspevku *Cesta Košíc k privilegijálnej listine z roku 1347*. Pokladal Košice skôr za

slobodnú dedinu, nie mesto, ktorá spadala pod právomoc župana Omodeja a neskôr Drugetovcov (*Drugeth*). Mestské práva získali Košice až po smrti Filipa Drugeta, ktorý riadil kráľovské dŕžavy v tejto časti Uhorska. Akademik A. Zsoldos ďalej rozoberal charakter formulácií jednotlivých výsad, ktoré najprv kopírujú výsady Budína a až v ďalšej listine vyjadrujú aj košické osobitosti. Zamýšľal sa tiež nad pôvodom osobností spojených s počiatkami košických privilégii, ktorý siaha až na kráľovský dvor. Tému prvých písomne známych košických osobností ďalej rozvíjal historik Drahoslav Magdoško z Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach v referáte *Predstaviteľia mesta Košice na konci 13. storočia*. Ukazuje sa, že prví košickí meštania vo funkcii richtárov a členov mestskej rady pochádzali z rodu *Samfleb* a boli úzko spätí s miestnymi šľachtickými rodmi. Osobitosť Košíc medzi uhorskými, ba dokonca európskymi stredovekými mestami dokladá aj erb udelený Ľudovítom I. listinou, ktorá je najstaršou erbovou listinou pre mesto v Európe. Heraldický rozbor erbu a jeho vývoj predstavil dlhoročný riaditeľ košického mestského archívu Jozef Kirst. Podľa neho museli Košice poskytnúť kráľovi niečo výnimočné, že sa rozhodol prekročiť hranicu udeľovania erbu fyzickým osobám a prisúdil erb, pravdaže bez klenotu, mestu. Táto služba mesta kráľovi ostáva zatiaľ nevyriešenou záhadou. Zaujímavé je, že mesto aj po udelení erbu naďalej používalo na svojich písomnostiach veľkú pečať so sv. Alžbetou s anjelmi.

Košice vo svojom pozoruhodnom vývoji od slovenskej osady k metropole východného Uhorska ťažili najmä z výhodnej geografickej polohy na križovatke diaľkových obchodných ciest v blízkosti tokajských viníc. Na široké obchodné kontakty Košíc v priestore stredovýchodnej Európy v anjouovskom

období sa zameriaval profesor Ján Lukačka z Univerzity Komenského v Bratislave. Medzinárodný obchod bol faktorom, na ktorom vyrástlo bohatstvo košických mešťanov, ale bolo tiež priestorom pre spory, podvody, prepady, rabovanie, dlhy a rekvirácie. O odvrátenej stránke obchodných stykov Košíc s poľským mestom Krakov v 15. storočí rozprával profesor Stanislav A. Sroka z Jagelovskej univerzity v Krakove. Jeho výskum slovenských a poľských archívnych prameňov ukázal, že prekážkou obchodu na poľsko-uhorskom pohraničí neboli len zbojníci, ale aj kráľovskí úradníci vyberajúci tridsiatok, ktorí vo veľkom zneužívali svoje právomoci. Košickí aj krakovskí meštania sa nie raz dostali do vzájomných sporov, ktoré sa často končili na súde a znamenali stratu na oboch stranách. Vhodným rozvinutím témy obchodu bol referát historičky Boglárky Weisz z Maďarskej akadémie vied *Právne aspekty hospodárskeho života Košíc v stredoveku*. Analýzou košických trhových privilégii dospela k názoru, že Košice mali práva nedosiahnuteľné pre iné mestá, z ktorých výrazne profitovali miestni meštania (štyri výročné jarmoky, právo skladu, predkupné právo, obmedzenie množstva tovaru pre cudzích obchodníkov).

Po obsadení veľkej časti Uhorska osmanskými vojskami sa Košice dostali do pozornosti Viedne, hlavného mesta habsburskej ríše. Strategický význam opevneného mesta ako sídla Hornouhorského hlavného kapitanátu sa prejavil zvýšenou produkciou máp a plánov, ktoré je možné nájsť vo viedenských archívoch a knižniciach. Vo svojej prednáške *Viedeň a jej vzťahy k Uhorskému kráľovstvu v neskorom stredoveku a ranom novoveku so zreteľom na Košice* ich prezentoval prof. Ferdinand Opll, dlhoročný riaditeľ viedenského mestského a krajinského archívu, ktorý

v súčasnosti prednáša na Viedenskej univerzite stredovek a pomocné vedy historické. *Demografické pomery Košíc v období raného novoveku v európskom kontexte* skúmal profesor György Granasztói z Univerzity Loránda Eötvösa v Budapešti na základe súpisov obyvateľstva z rokov 1549 a 1554. V čase, keď mesto ovládal Ján Zápoľský, sa na čas vytratila tradičná nemecká elita a do mesta sa prisťahovalo viac Maďarov. No antropologická a sociálna štruktúra obyvateľstva a rodín sa nezmenila,

kultúrne a etnické rozdiely na ne nemali výrazný vplyv. Prevládali meštania - obchodníci, ktorí mali menej detí (v priemere 1,8) v porovnaní so šľachticmi a poddanými. Priemerná dĺžka života bola krátka, čo sa prejavilo aj absenciou viacgeneračných rodín (starí rodičia nežili s vnukmi). Deti tvorili len 31 % mestskej populácie. Na záver konštatoval, že demografická situácia v Košiciach bola rovnaká ako v rakúskych a nemeckých mestách a významnú rolu v nej hral neustály prílev cudzích prisťahovalcov.

Otvorenie konferencie Košice v súradniciach európskych dejín, ktorej hlavným organizátorom bol Archív mesta Košice s riaditeľkou Marikou Hajduovou (vpravo)

V období raného novoveku ostala aj profesorka Marie Marečková z brnenskej Masarykovej univerzity, ktorá sa na Košice pozrela v stredo európskych súvislostiach. V porovnaní so západnou Európou bola na území dnešných Čiech a Slovenska väčšia hustota sídiel, no počet

obyvateľstva v nich bol výrazne nižší. Kým priemerná slovenská obec mala 250 a česká 350 obyvateľov, vo francúzskych obciach žilo 850 a v anglických až 1 800 ľudí. V štruktúre mestského obyvateľstva prevažovala stredná vrstva, v ktorej neboli až také veľké sociálne rozdiely, zato tu žila

početnejšia mestská chudoba. Profesorka Marečková našla zaujímavé súvislosti medzi hospodárskym a kultúrnym životom mestskej spoločnosti. Napríklad pokles obľúbenosti ťažkých tokajských vín a zvýšenie popularity ľahkých malokarpatských vín v 17. storočí dala do súvisu so zmenou prípravy jedál. Jej dlhoročné výskumy tiež potvrdili, že viac ako jedna tretina východoslovenských mešťanov bola gramotná a ovládala viac ako jeden jazyk. Na kultúrne styky Košičanov s Európou nadviazala moldavská historička Iulia Caproș z Pedagogickej univerzity v Kišiňove, ktorá prezentovala štatistické údaje o Košičanoch študujúcich na európskych univerzitách v rokoch 1530 – 1660. Najobľúbenejšími univerzitnými mestami boli pre košických študentov Krakov, Viedeň a Praha. V období reformácie sa najpopulárnejšou stala univerzita vo Wittenbergu, kde študovali najmä synovia luteránskych farárov. Medzi 21 západoeurópskymi univerzitami, na ktorých boli zapísaní Košičania, figurovali aj školy vo Frankfurte nad Odrou, Jene, Grazi a Olomouci, prekvapivo menej poslucháčov sa objavovalo na talianskych univerzitách. Niekoľko študentov sa zapísalo aj v Lipsku, Salzburgu, Štrasburgu, Leidene, Heidelbergu, Bazileji, Rostoku, Cambridgi či Oxforde.

Súhrn poznatkov o spoločensťve piatich východoslovenských miest Pentapolis predniesol kultivovaným prejavom historik Ivan Chaloupecký. Počiatky organizovanej spolupráce medzi Košicami, Levočou, Prešovom, Bardejovom a Sabinovom (od roku 1683 aj Kežmarkom) najmä v politických, hospodárskych a náboženských otázkach siahajú do začiatku 15. storočia. Prvé stretnutie, na ktorom sa mestá dohodli o spoločnom postupe proti dlžníkom, sa uskutočnilo 19. apríla 1415 v Košiciach, ktoré boli najčastejším hostiteľským

mestom aj v ďalších rokoch. S rastúcou prosperitou Košíc však rástol odpor ostatných miest proti košickým privilégiám, najmä práve skladu. Dejiny Pentapolis tak nie sú len o spolupráci, ale aj o roztržkách medzi združenými mestami. Na aspekty právnych, spoločenských a hospodárskych vzťahov Košíc s ostatnými východoslovenskými mestami sa zamerala Mária Fedorčáková z Prešovskej univerzity.

Humanizmus a renesancia, reformácia a stavovské povstania boli hlavnými témami bloku prednášok predstaviteľov Prešovskej univerzity. Docentka Miloslava Bodnárová sa venovala osobnosti košického farára Jána Henckela, Annamária Kónyová rozobrala problematické konštituovanie reformovanej kalvínskej cirkvi v Košiciach a profesor Peter Kónya zhodnotil postavenie Košíc ako hlavného mesta protihabsburského odboja.

Premenu stredovekého mesta s pomerne silnou autonómiou na novoveké mesto zakomponované do štátnej správy a ovládané byrokratickými úradníkmi výstižne charakterizoval István Németh z Maďarského národného archívu v Budapešti. V čase osmanského nebezpečenstva sa Košice stali sídlom hospodárskych i vojenských úradov (Spišská komora, Hornouhorský hlavný kapitanát), ktoré do mesta prilákali šľachtu a profesionálnych úradníkov dotvárajúcich tradičnú mestskú societu. Kapitáni začali okypťovať mestskú samosprávu, zasahovali do všetkých oblastí života mesta. Odpor proti rekatolizácii a neprimeranému daňovému zaťaženiu opakovane priviedol Košice do tábora povstalcov. So stratou samosprávnych kompetencií a hospodárskym úpadkom prišla aj strata politického vplyvu, ktorá bola zreteľná už za Leopolda I. Prítomnosť vojska, šľachty a štátnej byrokracie sa stala typickou

súčasťou Košíc v novovekom období. Na tému úradníckeho aparátu nadviazala moskovská historička Tatjana Gusarova z Lomonosovovej univerzity, ktorá poslucháčom ponúkla podrobný rozbor sociálneho postavenia a pôvodu úradníkov Spišskej komory, ktorí plnili náročné finančno-administratívne úlohy a pri ich výbere hralo dôležitú rolu aj vzdelanie a politická lojalita. Komorskí radcovia a pokladníci mali väčšinou šľachtický pôvod a boli previazaní so

stoličnou správou. Za rýchlou kariérou niektorých jednotlivcov bola ich ochota informovať cisársky dvor o udalostiach v meste i celom regióne. Prekvapivo im však dôverovali aj povstalci a ich postavenie sa nemenilo ani počas povstání. Nevyhnutnosť stálej prítomnosti v zamestnaní ich nútila ku kúpe nehnuteľností v meste, ale nepokladali sa za jeho obyvateľov a naďalej udržiavali aj svoje vidiecke sídla.

Prijatie účastníkov konferencie v historickej radnici mesta Košice

Do problematiky kultúrnej histórie Košíc voviedla prítomných Julia Brandt z Inštitútu pre nemeckú kultúru a dejiny juhovýchodnej Európy v Mníchove. Svoj výskum zamerala na obraz Košíc v nemecky tlačených zdrojoch z raného novoveku, ktoré rozdelila do troch skupín: dobové historické spisy a diplomatické správy, ktoré sa rozmohli najmä v súvislosti so strachom Európanov pred Osmanskou ríšou, seriózne aj fantastické cestopisy a nakoniec lexikóny a encyklopedické diela. Neočakávane veľa správ sa zachovalo najmä o košickom víne. Podobne ladený príspevok mala aj docentka Éva Gyulai z univerzity v Miškolci, ktorá rozobrala opis Košíc

(*Descriptio Cassoviae*) v rukopise Mateja Bela z roku 1731, ktorý sa nachádza v Széchényiho knižnici v Budapešti. M. Bel sa nazdával, že mesto pravdepodobne nezaložili Sasi, ale títo sa len pripojili k pôvodnému obyvateľstvu. Bez uvedenia zdroja udáva, že pôvodne existovali dve osady s rovnakým názvom Košice, ktoré sa spojili po pripojení hradu k mestu. M. Bel odsudzoval povstalcov, vrátane svojho rovesníka Františka II. Rákociho, ktorý „rozohnil masy, aby napodobnil svojich predchodcov“, našťastie, „Košice sa oslobodili z otroctva“ povstalcov. Nasledovali opisy verejných budov, pričom zo sakrálnych objektov si všimol len katolícke. Ako najpočetnejšiu skupinu

obyvateľstva udával Bel Slovák (Slavi), potom Nemcov (Germani) a nakoniec Maďarov (Hungari).

Relatívne krátky čas existovala v Košiciach meštianska milícia, ktorá bola hlavnou témou prednášky Vladimíra Segeša. Tento posledný feudálny typ ozbrojených síl vznikol na základe zákonných článkov z rokov 1805 a 1808 ako reakcia na napoleonské vojny. Po Bratislave mali práve Košice najpočetnejšiu milíciu zo všetkých hornouhorských slobodných kráľovských miest (930 milicionárov), no jej výzbroj a výstroj bola neadekvátne. Po roku 1848 ju nahradila národná garda. S príspevkom o košickej židovskej komunite v rokoch 1840 až 1944 vystúpil Pavol Šalamon z budapeštianskeho Pamätného miesta holokaustu. Vďaka analýze zachovaných archívnych prameňov (zoznam hláv a členov domácností, adresáre rodín aj s podnájomníkmi) charakterizoval hlavné medzníky v rozvoji tejto menšiny. Židia nežili v Košiciach v gete, to tu nikdy nebolo, ale mohli sa usádzať vo vnútri hradiel v hociktovej časti mesta. Najviac ich bolo v južných štvrtiach, dokonca v najatraktívnejšej časti mesta na Hlavnej ulici žilo v roku 1870 až 90 židovských rodín. Veľa ich však žilo aj na predmestiach a dedina Rozhanovce sa považovala za židovské predmestie Košíc. Kým v roku 1848 tvorili Židia 5% mestského obyvateľstva, v roku 1938 to bolo už 19%. Ich počet vzrastal najmä vďaka prílevu prisťahovalcov z okolia aj vzdialenejšieho východu (Mukačevo).

Poslednému bloku prednášok dominovali košické osobnosti. Staviteľa a inžiniera Bélu Gerstera (1850 – 1923) predstavil Juraj Halász z Technickej univerzity v Košiciach. Tento košický rodák bol autorom projektov, podľa ktorých bol vybudovaný Panamský a Korintský prielav. Niekoľkotisícovú databázu slávnych Košičanov z rokov

1848 – 1928 prezentoval Ján Gašpar zo Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach. Krátkosť času mu pravdaže nedovolila venovať sa osobnostiam podrobnejšie, preto aspoň stručne pripomenul postavy európskeho významu (Július Bencúr, Leopold Horovitz, Imrich Henszlmann, Viktor Myskovszky, Josefína Ernst Kaiser, operné speváčky Etela Gardini, rod. Gerster a jej sestra Alberta, primáš Jáni Gác). Význam Košíc ako strediska vzdelanosti potvrdzujú aj významní pedagógovia, ktorí pôsobili na miestnych školách. Ich sumár poskytla Jana Mešterová zo Slovenského technického múzea. Podrobnejšie sa sústredila na osobnosti 15. – 16. storočia, akými boli napríklad dominikán Mikuláš de Mirabilibus, rektor Florentskej univerzity, skriptor Ján z Košíc, astronóm Ján Müller Regiomontanus, Juraj Reticus, autor južných slnečných hodín na Dóme sv. Alžbety, Martin Bylica a mnohí ďalší.

Prerodom Košíc na politické a spoločenské centrum Československa po druhej svetovej vojne zavŕšil maratón odborných prednášok profesor Štefan Šutaj z Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. V posledných mesiacoch vojny zažili Košičania teror maďarskej Strany šíповých krížov a s nádejou očakávali zlepšenia života po oslobodení. Pod heslom „Sloboda prichádza z východu“ sa v meste usadila Slovenská národná rada a československá vláda na čele s prezidentom Benešom. Faktickú moc však mala v rukách Červená armáda a politickí komisári sovietskeho Ľudového komisariátu vnútra (NKVD). Oslobodzovanie krajiny a formovanie povojnovej republiky sa uberalo iným smerom, ako mnohí dúfali. Potrestanie vinníkov a zradcov a konfiškácia ich majetku sa nezaobišli bez rabovania bytov a vyrovnávania si osobných účtov. Do modernej histórie Slovenska sa Košice natrvalo zapísali ako miesto vyhlásenia

Košického vládneho programu, prvého dokumentu novej ľudovodemokratickej vlády.

Nielen vďaka šestnástim sponzorom uvedeným na pozvánke, ale najmä vytrvalej obetavosti a stopercentnému pracovnému nasadeniu pracovníkov Archívu mesta Košice na čele s Marikou Hajduovou sa našim kolegom archivárom podarilo zorganizovať vydarené podujatie, na ktorom sme nezaznamenali nijaký prešľap či nezdar. Svojou vysokou profesionálnou úrovňou a kultúrnou organizovanosťou sa zapísalo

nielen do pamätí jeho účastníkov, ale v slede podobných odborných akcií sa zaradilo na popredné miesto. Záujemcovia o košické dejiny v širšom uhorskom a európskom meradle sa môžu tešiť na konferenčný zborník, ktorý organizátori pripravujú vo viacerých jazykových mutáciách. Košickým archivárom a historikom želáme veľa zdraru pri príprave ďalších odborných podujatí.

Martina Orosová
Archív Pamiatkového úradu SR

Konferencia pri príležitosti životného jubilea prof. Ferdinanda Uličného

Pri príležitosti životného jubilea 80. narodenín prof. PhDr. Ferdinanda Uličného, DrSc. sa konala v Prešove v dňoch 25. – 26. septembra 2013 konferencia s názvom *Poznávanie dejín Slovenska. Pramene, metódy a poznatky*. Ide o ďalšiu osobnosť, ktorá výsledkami svojej práce výrazne prispela k poznaniu slovenských dejín.

Prof. Ferdinand Uličný sa narodil 18. augusta 1933 v Ploštíne. V rokoch 1952 – 1957 študoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave študijný odbor archívniectvo – dejepis. V roku 1954 absolvoval štúdium na Karlovej univerzite v Prahe. Po skončení štúdia pracoval rok v Štátnom oblastnom archíve v Bratislave, v rokoch 1958 – 1961 ako vedúci v Štátnom oblastnom archíve v Prešove. Do naposledy menovaného archívu sa opäť vrátil v roku 1972 v pozícii odborného archivára, v roku 1981 ako vedecký pracovník, pričom nakrátko bol poverený aj vedením archívu.

Počas aktívneho pracovného života bol prof. Uličný činný aj na akademickej pôde, v rokoch 1961 – 1971 ako odborný asistent na Katedre dejín Filozofickej fakulty Univerzity Pavla

Jozefa Šafárika v Prešove, po 3 desaťročiach v rokoch 1990 – 1997 opäť pôsobil na Filozofickej fakulte, v rokoch 1994 – 1997 dokonca ako jej dekan. V rokoch 1997 – 2001 bol vedúcim Katedry slovenských dejín a archívniectva na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity.

Vo svojej bohatej publikačnej činnosti sa prof. Uličný zaoberal diplomatikou, chronológiou, dejinami miest a obcí na Slovensku a vývojom osídlenia. V archíve spracovával a sprístupňoval predovšetkým stredoveké dokumenty. Medzi jeho najznámejšie diela (niektoré v spoluautorstve) patria: *Dejiny Prešova I.* (1965), *Dejiny Trebišova* (1982), *Dejiny osídlenia Šariša* (1990), *Dejiny Giraltoviec* (1992), *Dejiny Vranova nad Topľou* (1992), *Dejiny osídlenia Užskej župy* (1995), *Reformácia na východnom Slovensku v 16. a 18. storočí* (1998), *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy* (2001) a *Ploštín* (2007). V Štátnom oblastnom archíve vydal v roku 1959 *Spríevodcu po archívnych fondoch*. Vypracoval inventáre k fondom Druget Humenné, Uz Uzovce a Farkaš Záborské.

Prof. Uličný bol predsedom Východoslovenskej pobočky Slovenskej

historickej spoločnosti, predsedom Klubu historikov v Prešove, členom Vedeckej archívnej rady MV SR, Vedeckého kolégia SAV pre historické vedy, Komisie pre historickú geografiu, Komisie pre výskum stredovekého Slovenska pri Vedeckom kolégiu SAV pre historické vedy, Komisie pre obhajoby kandidátskych dizertačných prác pri HÚ SAV v Bratislave a FiF UK

v Bratislave. Rovnako bol aj členom redakčnej rady zborníkov *Nové Obzory*, *Historica Carpatica* a časopisov *Slovenská archivistika*, *Historická revue*. V roku 1979 mu bola udelená medaila Pavla Križka za zásluhy a rozvoj slovenského archívnictva. Za monografiu *Dejiny osídlenia Zemplínskej župy* získal v roku 2001 Cenu literárneho fondu.

Jubilant prof. PhDr. Ferdinand Uličný, DrSc.

Konferenciu otvorili predstavitelia Prešovskej univerzity. Potom vystúpil oslávenec prof. Ferdinand Uličný s príspevkom *Môj vzťah k dejinám Slovenska a archívnictvu*. Humorne predstavil svoj náhodný výber kombinácie štúdia archívnictvo – dejepis, spomienky na profesorov na fakultách, prácu v archíve, či založenie Katedry archívnictva a PVH

v roku 1990 na súčasnej Prešovskej univerzite v Prešove. Viac geografickej než historickej oblasti sa venoval súčasný profesor Uličného, profesor Ján Košťálik z Pedagogickej fakulty UPJŠ v Košiciach, ktorý vo svojom referáte *Krajina Zemplína v kontexte historických poznatkov* prezentoval na niekoľkých mapách Východoslovenskú nížinu a jej

geologický význam. Ivan Chalupecký vystúpil s príspevkom *K otázke cirkevných archívov na Slovensku*. Skonštatoval, že cirkevné archívy sú v katastrofálnom stave, pretože je málo odborníkov, ktorí by sa venovali samotnej inventarizácii fondov. Za chybu považoval aj fakt, že nie sú kontrolované zo strany štátu. Zo stredových dejín predstavil svoj príspevok Martin Šandera z Filozofickej fakulty univerzity v Hradci Králové s názvom *Bratřícke hnutí na Slovensku v plánech a aktivitách českého krále Jiřího z Poděbrad*. Zaoberal sa výkladom listín z druhej polovice 15. storočia z čias českého kráľa Jiřího z Poděbrad, ktorý sledoval svoje politické ciele s podporou bratříckeho hnutia proti uhorskému kráľovi Matejovi Korvínovi. Pred prestávkou vystúpil aj profesor Stanisław A. Sroka z Jagelovskej univerzity v Poľsku. Ten svojou výbornou slovenčinou predstavil *každodenný život uhorských študentov na Krakovskej univerzite v stredoveku*. Zamerail sa na 16. storočie, život uhorských študentov študujúcich na Krakovskej univerzite. Vtipne predstavil *Príručku dokonalého študenta*, ktorá bola vzorom života študentov tých čias. Na záver prvého bloku prednášok sa premietol dokumentárny film o prof. Ferdinandovi Uličnom.

Po prestávke odznel príspevok profesora Richarda Marsinu *Staré Slovensko a slovenská historiografia*, ktorý predniesla Zuzana Lopatková z Katedry histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity. Potom nasledoval profesor Július Bartl s referátom *Svätopluk – kráľ starých Slovákov alebo veľkomoravských Slovanov*. Začal pojmom slovenská historiografia, ktorá sa podľa neho rozvíjala na Slovensku už v 18. a 19. storočí. Rozobral etnogenézu Slovanov a Slovákov od Sama až po Svätopluka. Nezabudol

poznamenať, že štátna správa kopírovala cirkevnú organizáciu. Príspevkom *Šariš v dobovej historiografii* sa prezentoval profesor Ladislav Tajták, ktorý spomenul monografie a štúdie autorov z územia Šarišskej župy. S hodnotným referátom „*Villam locare et congregare*.“ *Lokačné listiny sídlisk na východnom Slovensku v stredoveku* vystúpil Vladimír Rábik z Katedry dejín Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity. Zamerail sa na oblasť Šariša a jeho osídľovanie v zrkadle lokačných listín a lokátorov. S príspevkom *Slovenské miestne názvy v kontexte kancelárskej praxe v stredovekom Uhorsku* nasledoval Miloš Marek, taktiež z Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity. Rozoberal miestne názvy z územia Slovenska v latinskej a maďarskej podobe. Na záver prvého dňa konferencie vystúpil profesor Leon Sokolovský z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského s príspevkom *Pečate a znaky spoločenstiev spišských Sasov*.

Nasledujúci deň pokračovala konferencia v dvoch sekciách. V prvej sekcii sa predstavili so svojimi príspevkami prednášajúci: František Žifčák, riaditeľ Štátneho archívu v Levoči, s príspevkom *Zo stredovekých dejín Spišskej Novej Vsi*, Miloslava Bodnárová, riaditeľka Štátneho archívu v Prešove, s príspevkom *Zo stredovekých dejín Prešova*, Ferdinand Uličný ml. z Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove s referátom *Listiny výsad pre Prešov* a Drahoslav Magdoško z Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach s prednáškou *K pôvodu pravidiel pre košickú mestskú radu z roku 1404*. Po prestávke vystúpil Martin Štefánik z Historického ústavu Slovenskej akadémie vied v Bratislave s témou *Kremnická mestská kancelária od udelenia základného privilégia do vlády Žigmunda Luxemburského*. Zamerail sa na listiny

Prof. PhDr. Ferdinand Uličný, DrSc. prednáša na konferencii *Poznávanie dejín Slovenska. Pramene, metódy a poznatky*

kremnickej mestskej kancelárie, ďalej sa zaoberal aj sfragistickými pamiatkami a venoval sa aj otázke platu notárov tejto kancelárie.

Vladimír Segeš predniesol referát *Stredoveké účtovné knihy a možnosti ich interpretačného využitia – príklad komorných kníh mesta Bratislava*. Poukázal na účtovnú evidenciu a kontrolu, rozobral príjmy a výdavky, ktoré sa v knihách zapisovali. Mária Fedorčáková z Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove predstavila *Mestské elity v Bardejove v 15. storočí* na príklade činnosti samosprávy mesta, richtára Juraja Stencla (1439 – 1472) a notára Leonarda z Uničova (1447 – 1458). Na záver prvej sekcie vystúpila Marcela Domenová, hlavná organizátorka konferencie, ktorá vo svojom príspevku *Prešov v prvej polovici 16. storočia*, podrobne rozobrala daňovo-účtovné knihy na príklade príjmov

a výdavkov. V druhej sekcii sa predstavili mladí historici. Ako prvý vystúpil Andrej Szeghy zo Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach s referátom na tému – *Kde ležala obec Scinthe? Drobná štúdia k lokalizácii zaniknutej obce*. Zdôraznil význam obce situovanej na hranici Šarišskej a Zemplínskej župy. Po ňom vystúpila Henrieta Žažová z Archívu Pamiatkového úradu v Bratislave s príspevkom *Stredoveká sakrálna architektúra v strednom Honte – donátori, vlastníci a kultúrne dedičstvo*. Predstavila architektúru zaniknutých i zachovaných kostolov na základe písomných archívnych záznamov. Miroslav Čovan z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave prezentoval *Stredovekú a ranonovovekú paleografiu Šariša na príklade epigrafických pamiatok*. Rozobral jednotlivé etapy stredovekého písma od románskej majuskuly až po humanistickú minuskulu

na príkladoch konkrétnych hmotných pamiatok. Po prestávke vystúpil so svojim príspevkom Gabriel Szeghy z Archívu mesta Košíc nazvaným *Mestské obranné a bezpečnostné zložky v Košiciach v 17. a 18. storočí (Sonda do obrannej štruktúry Košičanov na základe písomnosti v Archíve mesta Košíc)*, ďalej Bernadeta Fabová z Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach, ktorá predstavila *Kanonické vizitácie – prameň výskumu stavu farnosti v oblasti Abovsko – turnianskej župy v 18. storočí* a Ján Adam z Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity s príspevkom *Gréckokatolíci v Prešove do vzniku biskupstva*.

Vedecká konferencia pri príležitosti životného jubilea prof. PhDr.

Ferdinanda Uličného, DrSc. organizovaná Inštitútom histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedrou histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Historickým ústavom SAV a Slovenskou historickou spoločnosťou pri SAV bola dôstojným pripomenutím si jubilea jedného z najvýznamnejších slovenských historikov. Prezentované boli výsledky najnovších výskumov, odkryté nové možnosti bádania i pohľady renomovaných historikov k dejinám Slovenska.

Martina Snaková
Štátny archív Prešov, pobočka Svidník

Potulky po južných Čechách (exkurzia Spoločnosti slovenských archivárov 9. – 10. októbra 2013)

Južné Čechy – krajina lesov, lúk a predovšetkým rybníkov i množstva historických pamiatok – každoročne lákajú množstvo návštevníkov z rôznych častí sveta. Tento malebný kút Českej republiky si vybrali za cieľ svojej tohtoročnej odbornej exkurzie i slovenskí archivári.

Našou prvou zastávkou sa stala rakúska obec Heidenreichstein ležiaca 16 km od hraničného prechodu Nová Bystřice, v ktorej stojí rovnomenný mohutný, nedobytný vodný hrad z 12. storočia. V minulosti úspešne vzdoroval všetkým nepriateľom. Ide o jeden z najkrajších gotických hradov s originálnym zariadením so 4 krídlami, 3 nárožnými vežami a múrmi hrubými až 4 metre. V rokoch 1710 – 1947 vlastnili hrad Pálfiovci, v súčasnosti ho má vo vlastníctve rod Kinských. Počas prehliadky sme mohli obdivovať trojposchodové obytné krídlo s točitým schodišťom a arkádami skrývajúce pozoruhodné vybavenie interiéru, napr. gotický

nábytok, portréty a predmety dennej a osobnej potreby. Z Heidenreichsteinu naša cesta smerovala do Štátneho oblastného archívu v Třeboni – družobného archívu Štátneho archívu v Levoči. Sídlí v treboňskom zámku. Po srdečnom privítaní riaditeľom archívu PhDr. Václavom Ramešom sme sa rozdelili do skupín. Časť sa zoznámila s prebiehajúcou digitalizáciou, ktorej výsledkom je digitálna bádatelňa. Druhá skupina sa vybrala do depozitárov archívu. Kolegovia pre nás pripravili zaujímavú výstavku slovacík, ale mohli sme sa prejsť i tzv. Dlhou chodbou, kde je uložený nepretržite od roku 1602 rožmberský archív, ktorý patrí medzi najcennejšie šľachtické archívy v Európe. Nahliadli sme i do Zbierky matrik Juhočeského kraja, ktorá má úctyhodných 7 000 zväzkov. Najstaršou matrikou je matrika z farnosti Vyšší Brod z roku 1587. Vzhľadom na veľké využívanie tejto zbierky zo strany bádateľskej verejnosti pristúpil archív k jej digitalizácii. Od roku 2007 sú matriky

postupne zverejňované na webovej stránke archívu: <http://digi.ceskearchivy.cz>.

Na záver prvého dňa nás čakala prehliadka interiérov třeboňského zámku. Štátny zámok Třeboň je od roku 1958 národnou kultúrnou pamiatkou. Spravuje ho Národný pamiatkový ústav. Návštevníkom ponúka v súčasnosti 3 prehliadkové trasy: rožmberské renesančné interiéry, súkromné apartmány Schwarzenbergovcov a prehliadku koniarne, kazemát a kuchyne pre psov. Absolvovali sme prvé dva okruhy. Počas prehliadky sme sa

dozvedeli množstvo zaujímavostí zo života jednotlivých členov rodiny Schwarzenbergovcov – od prvého majiteľa Třebone Jana Adolfa I. až po posledného príslušníka hlubocko-krumlovskej vetvy Adolfa. Schwarzenbergovci mali zámok vo veľkej oblúbe, zdržiavali sa tu vždy niekoľko zimných mesiacov, slávil Vianoce a vítali Nový rok – naposledy v roku 1922. Po prehliadke zámku nasledoval voľný program, ktorí mnohí využili na spoznávanie tajomných zákutí večernej Třebone.

Účastníci exkurzie na nádvorí třeboňského zámku. Foto: O. Chlapec.

Druhý deň exkurzie sme začali romantickou rannou prechádzkou po brehu rybníka Svět, na ktorého juhovýchodnej strane sa nachádza i hrobka Schwarzenbergovcov. Jej prehliadku sme si dodatočne zaradili do nášho i tak nabitého programu. Hrobku projektoval významný rakúsky architekt Jan Schmidt. Je v nej uložených 26 rakiev

príslušníkov rodu. Vďaka dobrej akustike sa v súčasnosti jej horná časť využíva na koncerty a iné kultúrne podujatia.

Po prehliadke hrobky zamieril náš autobus už priamo do centra Českých Budějovic, kde nás čakali kolegovia zo štátneho okresného archívu. Na pôde archívu nás privítal jeho riaditeľ PhDr. Daniel Kovář, ktorý stručne predstavil

archív i jeho archívne bohatstvo. Potom sme sa už rozdelili do menších skupín, aby sme mohli navštíviť vybrané pracoviská i archívne depozitáre. Štátny okresný archív v Českých Budějoviciach sídli v účelovej budove, ktorá bola postavená v polovici 90. rokov za 1 ½ roka. V januári 1997 bola skolaudovaná. V budove sa nachádzajú reštaurátorské, knihárske i fotografické dielne, takže archív je i v týchto otázkach sebestačný a dokáže si vo vlastnej réžii urobiť i väčšie reštaurátorské zásahy na poškodených archívnych dokumentoch. Archív je jedným z najväčších svojho druhu v Českej republike, uchováva vyše 5 300 b. m. archívnych dokumentov a bádateľom je k dispozícii i bohatá knižnica skoro s 25 000 zväzkami. Po prehliadke archívu i jeho najvzácnejších uchovávaných pokladov sme zamierili do srdca mesta, na námestie Přemysla Otakara II., kde sa práve v tom čase konali tzv. „švestkové trhy“. Samozrejme, že sme neodolali pokušeniu ochutnať typické české domáce „švestkové knedlíky“ či „švestkové koláčky“. Po „nasýtení tela“ sme pokračovali v ceste do kláštora cistercitov Zlatá Koruna, aby sme „nasýtili i ducha“. Bola to naša posledná zastávka a tento architektonický skvost sa nachádza v rovnomennej obci vzdialenej 7 km od Českého Krumlova. Kláštor založil Přemysl Otakar II. v roku 1263. Pôvodne niesol pomenovanie Svätá Koruna podľa relikvie trňa z Kristovej koruny, ktorý nepriamo dostal Přemysl Otakar II. od francúzskeho kráľa Ľudovíta IX. Svätého. Kláštor zažil krušné časy: po roku 1276 areál kláštora zničili Vítkovci, v roku 1354

vyhorel, neskôr ho dvakrát vypálili husiti (1420). Po zrušení kláštorov a reholí Jozefom II. v roku 1785 boli kláštorné budovy využívané priemyselne, napr. ako zlievareň. Od roku 1909 sa kláštorný komplex začal rekonštruovať. V roku 1940 ho zabavilo gestapo, po vojne bol skonfiškovaný. Verejnosti bol kláštor opäť prístupný po roku 1945, neskôr po roku 1948 prešiel do vlastníctva československého štátu. V súčasnosti ho spravuje Národný pamiatkový ústav. Dnešná podoba budov kláštora je výsledkom prestavieb v niekoľkých epochách a teda i v rôznych architektonických štýloch. Počas prehliadky sme mohli obdivovať trojloďovú Baziliku Nanebovzatia Panny Márie s hodnotným vybavením, konvent s križovou chodbou uzatvárajúci tzv. rajský dvor, gotickú kapitulnú sieň približne z roku 1290 i kláštornú Kaplnku anjelov strážnych.

Po prehliadke kláštora nás čakala spiatočná cesta domov. Ubehla veľmi rýchlo vďaka množstvu pozitívnych dojmov a zážitkov, ktoré sa nám podarilo načerpať počas dvoch dní prežitých v južných Čechách. Na záver nám neostáva nič iné ako poďakovať organizátorom – výboru SSA – za dobre pripravené podujatie, ktoré, veríme, nebolo posledným. A juhočeským kolegom – archivárom ďakujeme za milé a srdečné prijatie, ktoré, dúfame, im budeme môcť čoskoro vrátiť u nás na Slovensku!

Júlia Ragačová
Archív hl. mesta SR Bratislavy

O jednej konferencii a návrhu ako (možno) potešiť bádateľov

Myslím si, že nie je dobré písať o vlastnej práci, aj keď ide len o konferenciu. Hodnotiť by nás mali druhí.

Možno však predsa bude pre niekoho zaujímavé dozvedieť sa čosi z úzadia konferencie s trošku barokovým názvom

Tradičné a netradičné pramene a metódy genealogického, biografického a regionálno-historického bádania na Slovensku. Konala sa v dňoch 22. – 23. októbra 2013 v Martine, už tradične v priestoroch Slovenskej národnej knižnice (hlavným organizátorom bola Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť).

Podujatím sme sebe i iným chceli dať odpoveď na otázku, ako digitalizácia zasiahla do bádania na Slovensku, ako zmenila podmienky (i na ďalšie otázky). Popravde povedané, tým, ktorí by mohli k téme povedať najviac, nebolo v tomto smere veľmi do reči (azda z istej únavy, ktorá proces digitalizácie u nás sprevádza). Subjektívne: digitalizácia – zasiahla prostredie, v ktorom sám pôsobím, svojím vysušujúcim dychom. Vyprázdnila priestory dovedy „klokotajúce človečinou“ a naplnila ich úplne novými tvármi, ktoré prišli akoby odnikiaľ a smerovali akoby nevedno kam. Aj keď mnohé (z minulosti) ostalo akoby nedopovedané, odtrhnuté, odhodené, bol by som ďaleko od pravdy, keby som tvrdil, že digitalizácia (u nás i všade inde) priniesla len toto, že nemala a nemá svoje dobré, ba radostné, veľmi sľubné stránky. Mnohé matriky a pramene sa dostali a dostávajú na internet. Bádateľom svitá na nové a som úprimne presvedčený, že veľmi dobré časy. Ak nezabudneme na to, že technické výdobytky sú jedna a človečina druhá vec. Oboje možno, ba treba sklbiť. Eben a slonovina (ak smieme parafrázovať Paula McCartneyho a Stevieho Wondera), nové a klasické metódy, človek a techniky bádania isto môžu či vyslovene by mali žiť spolu v harmónii. Navzájom sa môžu, mali by sa podporovať.

Príspevok o neľahkej ceste slovenských matrik na internet účastníkom konferencie ponúkli Monika Péková a Norbert Praženka (aj v súvislosti

so spomenutým držím im palce, aby vo svojom diele, v práci, ktorú v tejto oblasti robia, vytrvali – tisícky bádateľov im za to sú a budú vďační – aj keby oni sami ako spolutvorcovia, sprostredkovatelia tohto veľkého procesu, presunu, „sťahovania“ mali ostať v anonymite. Ale: nezostanú...).

Pozoruhodný príspevok o sčítaní ľudu z roku 1930 predniesla Eva Vrabcová zo Slovenského národného archívu. V diskusii viacerí podporili úsilie tých pracovníkov SNA (vrátane v tej chvíli neprítomného riaditeľa Radoslava Ragača), ktorým záleží na tom, aby tento prameň bol zdigitalizovaný v predstihu. Keby SNA neurobil nič navyše (popri jeho bežných úlohách), sprístupnenie tohto prameňa verejnosti v deň D (kedy to zákon o ochrane osobných údajov umožní), bolo by skutkom hodným jeho mena a očakávanej pozície – u nás i vo svete. Úprimne si mnohí želáme, aby tento projekt kolegom zo SNA vyšiel, aby sa vydaril.

Podrobne by sa dalo referovať aj o ďalších príspevkoch, ktoré nasledovali. Všetky boli podnetné. Vladimír Rábik z Trnavskej univerzity (referoval o prameňoch a slovenských výskumoch vo vatikánskom archíve), Marek Rímsky z Národného biografického ústavu SNK a Šarlota Drahošová (poukázali na možnosti využitia niektorých školských dokumentov v genealogických a biografických výskumoch), Miroslav Lacko z Historického ústavu SAV (hovoriť o archontologických výskumoch a ich perspektíve), Frederik Federmayer z Katedry archívniectva a PVH FiF UK v Bratislave (ponúkol nové pohľady na pečate) a prof. Attila Pandula z budapeštianskej univerzity (prišiel s príspevkom o heraldike na vojenských tanistrách) – všetci inšpirovali.

Prvý deň prednášok uzavrel (a druhý predznamenal) prof. Jozef Novák svojím vystúpením na tému *Ako by som*

písal biografiu svojej manželky. Z minulosti i súčasnej praxe vieme, ako ženy, spravidla partnerky, tvorili a tvoria nevyhnutné zázemie pre verejné aktivity mužov, spravidla svojich manželov.

Pritom zostávali a aj dnes zostávajú často v úradí. Prof. Novák prezradil čosi o tomto z vlastnej praxe. Biografiu svojej manželky by však nepísal – iba ak by s tým ona sama súhlasila.

Profesor Novák odpovedá na otázky redaktora RTVS. Foto: D. Vojtková, SNK Martin.

Druhý deň svitol (pokračoval) s „biograficky“ ladeným blokom. Radoslav Ragač ho otvoril príspevkom o tom, čo sa dá dozvedieť o mladých mníchoch, novoprijatých členoch mariánskej provincie františkánov (z ich matrík z konca 18. storočia uložených v SNA). Štefan Pružinský, pravoslávny kňaz, ktorý zároveň prednáša na Pravoslávnej bohosloveckej fakulte v Prešove, charakterizoval pravoslávnych svätých – ich skupiny, kategórie (ako sú vnímané v cirkvi, za čo boli považovaní, resp.

vyhlásení za svätých), tiež spôsob ich zobrazovania na ikonách. Jeho kolega, jerej (kňaz) Peter Savčak hovoril o vlastnom hľadaní (sústredovaní) svedectiev o každodennom pôsobení archimandritu Sávu Struveho v teréne, medzi rusínskym obyvateľstvom severovýchodného Slovenska. S. Struve bol potomkom ruskej emigrantskej rodiny, po absolvovaní viacerých vysokých škôl a pobyte v kláštore v bývalej Juhoslávii rozhodol sa pôsobiť medzi „obyčajnými ľuďmi“, pravoslávny

veriacimi na východe Slovenska, v Ladomírovej. Hoci im venoval všetok svoj život a čas, širšej verejnosti ako osobnosť (svätec?) ostal viac-menej neznámy (v závere života bol predsedom ONV v Stropkove, zomrel v roku 1949). Ivan Moďoroši z Katedry filozofie Katolíckej univerzity v Ružomberku hovoril o pohľade katolíckeho prostredia na osobnosti, ktoré boli považované či neskôr vyhlásené za sväté (k vlastnému hodnoteniu ich biografíí – hagiografií, sledovaných faktov v nich, kritérií ich posudzovania za svätých a pod. sa z časových dôvodov už nedostal). Ľubica Moncmannová z Literárneho archívu SNK priblížila, ako prebehol a aké výsledky priniesol dotazníkový prieskum, ktorý svojho času medzi spolupracovníkmi československého politika Pavla Blahu a bežnými ľuďmi (ktorí ho poznali) vykonal Štefan Janšák, jeho životopisec.

Záverečné príspevky vychádzali viac z osobných skúseností prednášajúcich. Sám som si vybral tému *Životospráva a tvorba*. Chcel som poukázať na to, ako prostredie, rôzne

okolnosti (vrátane napr. stravy či hygieny) a vôbec spôsob nášho života môžu vplývať na naše „vnútorné nastavenie“, postoj i výsledné vyznenie našich prác. V princípe som chcel povedať, že by sme mali myslieť na to, čo a v akej podobe vypúšťame z rúk a domýšľať, ako to pôsobí na verejnosť. Že by sme mali byť zodpovední – voči sebe aj okoliu. Pán profesor Novák rozvinul, konkretizoval túto tému, keď hovoril o svojom prístupe k tvorbe vlastných prác (ponúkol cenné podnety). Posledný prednášajúci, Jozef Matej, predseda Slovenskej grafologickej spoločnosti, priblížil, ako uvažujú a pracujú grafológovia pri analýze rukopisov a poukázal tým na možnosti využitia tejto techniky i v práci historikov (dávnejšie podobne ladeným príspevkom zaujal na konferencii o Jurajovi Turzovi v Bytči, kde analyzoval jeho rukopis; u nás – s jeho súhlasom – analyzoval rukopis prof. Nováka). Aj tieto príspevky vyvolali plodnú diskusiu, hoci čas už pokročil a hrozilo, že vlaky nebudú na účastníkov konferencie čakať.

Podakovanie účastníkom aj víťazom 7. ročníka súťaže Najlepšie genealogické práce.

Foto: D. Vojtková, SNK Martin.

Súčasťou podujatia bolo vyhodnotenie 7. ročníka súťaže Najlepšie genealogické práce. Mal som možnosť sledovať organizáciu niekoľkých

podobných súťaží na Slovensku a rád konštatujem, že pri tejto súťaži sa nám podarilo zachovať tradíciu zodpovedného prístupu hodnotiacich (profesionálov) voči

hodnoteným (zväčša amatérom – v tom dobrom slova zmysle). Aj tento rok v porote zasadli Š. Drahošová a P. Keresteš z nitrianskeho štátneho archívu a Frederik Federmayer z bratislavskej Katedry archívniectva a PVH FiF UK. Rád by som sa im aj touto cestou poďakoval za vzácny, prísny a súčasne láskavý prístup k hodnoteným dielam i autorom. Bolo ich tohto roku pätnásť a ako víťazi vyšli Ladislav Tačovský (lekár z Trenčína) s prácou Kronika rodu Hirner na pozadí huncokárskej tradície (dielo vyšlo tlačou a získalo prvé miesto) a Jaroslav Perniš (stredoškolský profesor prírodopisu z Prievidze) s dielom Anjouovci – princovia s ľaliovými kvetmi (rukopis, získal osobitnú cenu).

Dalo by sa o podujatí písať ešte veľa, ale načo? Predsa by som ešte rád spomenul, že ma potešilo, koľko sa nás (opäť) zišlo, aj keď niektorí priatelia na stretnutí (možno z finančných, možno zo zdravotných dôvodov) chýbali. Potešil som sa, keď som videl prof. Nováka v mimoriadne dobrej kondícii a prof. Sokolovského v dobrej nálade. Veľmi povzbudzujúci bol tiež pohľad na skupinu

mladých kolegov, keď sa družne bavili počas spoločenského večera (hoci mladí, majú už za sebou zopár veľmi hodnotných edičných i iných počinov či projektov a pohľad na nich ma naplnil istou hrdosťou i nádejou). Pár dní po konferencii prišiel kolega z jedného štátneho archívu (pobočky) a smutne referoval, že osobné spisy, ktoré tam ešte pred niekoľkými rokmi našiel, už nemohol využiť. Medzičasom boli – v zmysle platných pravidiel – skartované. Digitalizácia by mohla priniesť zmeny aj v tomto smere. Keď už musíme skartovať (čokoľvek, asi hlavne z priestorových dôvodov), mohli by sme to azda pred skartovaním zdigitalizovať a zachrániť, zachovať pre bádateľov aspoň v tejto podobe. Nestálo by za to – mysliac na budúcnosť – aktualizovať v tomto smere pravidlá skartácie? Aby bádatelia odchádzali z našich archívov veselší a ich život i náš bol (azda) krajší. Všetko dobré.

Milan Šišmiš,
Slovenská národná knižnica Martin
(tajomník SGHS)

Historické mapy

Kartografická spoločnosť Slovenskej republiky spolu so Slovenským národným archívom (SNA) zorganizovala dňa 24. októbra 2013 vedeckú konferenciu s názvom Historické mapy. Šiesty ročník konferencie sa konal na pôde Slovenského národného archívu.

Ako prvý vystúpil s príspevkom *Zabudnutý slovenský zememerač* *Ludovít Schidlaj* riaditeľ SNA Radoslav Ragač. Pred niekoľkými rokmi časť rodinného archívu Ľ. Schidlaya, jeho korešpondenciu v slovenskom jazyku i vysokoškolský pergamenový diplom z roku 1840, získal SNA. Ľ. Schidlaj sa narodil v roku 1815

v Radvani vo Zvolenskej stolici. Študoval na Uhorskej kráľovskej univerzite v Pešti. Dva roky pôsobil ako praktikant u stoličného geometra Zvolenskej stolice. Tu sa plánoval aj zamestnať ako stoličný geodet, ale nakoniec začal pracovať ako geometer v službách Uhorskej komory na Hlavnom krajinskom stavebnom riaditeľstve. Podieľal sa na výstavbe verejných budov a technických stavieb – mostov, ciest, hrádzí a pod. V 50. rokoch 19. storočia pôsobil v cisárskych službách v Liptovskej župe a žil aj s rodinou v Liptovskom Mikuláši. Neskôr postúpil a stal sa z neho hlavný zememerač

Liptovskej župy. Niekoľko rokov pôsobil aj ako župný zememerač v Trnave, až sa napokon v 60. rokoch 19. storočia usadil v Trenčíne. Tu zastával funkciu cisársko-kráľovského štátneho zememerača Trenčianskej župy a zomrel v roku 1866. Jeho prvorodený syn Emil umrel, ale syn Eugen sa stal významným slovenským botanikom a právnikom a Ľudovít mladší pokračoval v jeho diele. Vyštudoval Viedenskú technickú univerzitu a pôsobil v oblasti stavebného inžinierstva.

Jana Hričovská zo SNA predstavila *Neznáme mapy verejných základín*. Po zrušení rehole jezuitov v roku 1773 a ďalších reholí Jozefom II. v rokoch 1782 – 1784 prešla správa bývalých rehoľných majetkov pod Uhorskú kráľovskú komoru. Z jej rozhodnutia boli pričlenené pod verejné základiny – náboženskú, študijnú a univerzitnú. Vo fonde Prefektúra verejných základín dištriktu Šaľa 1793 – 1851 je 85 máp a 11 plánov z rokov 1796 – 1913. Prefektúra spravovala časť majetkov bývalých cirkevných inštitúcií a zamestnávala aj geometrov a architektov. Nimi vyhotovené mapy sa zasielali Uhorskej kráľovskej komore a v súčasnosti sú uložené v Maďarskom národnom archíve – Krajinskom archíve v Budapešti. Mapy zachované vo fonde prefektúry v SNA pochádzajú z panstiev Bzovík, Klíž, Lefantovce, Skalka, Šaľa, Zniev, Nižné Slovinky, Maria Čalád – Čata, Maria Nostra, Pilis Maróth a Sajólád (posledné tri sa nachádzali v Maďarsku). Zo zachovaných zmlúv uzavretých s geometrami sa možno dozvedieť presné údaje o rozsahu ich činnosti a výšku odmeny za odvedenú prácu.

Miroslav Kožuch predstavil dejiny prvej vysokej školy technického a ekonomického smerovania v Uhorsku i vo svete – *Collegium scientiarum politico-oeconomico cameralium* v Senci. Po ukončení vojen s Osmanskou ríšou nastala

potreba osídľovania a výstavby časti Uhorska, ktorá bola 150 rokov obsadená Turkami. Zmeny si vyžadovali odborníkov z oblasti ekonomických a technických vied. Zakladacou listinou Márie Terézie zo 14. septembra 1762 vznikla senecká vyššia odborná škola a priestory jej poskytol gróf František Esterházy (1715 – 1785) na svojom majetku v Senci. Škola sídlila v 2 budovách, v tzv. Veľkom štifte, kde bývali učitelia z radov piaristov a v tzv. Malom štifte, v ktorom bývali študenti. Podmienkou prijatia do školy bolo ich rímskokatolícke vierovyznanie a šľachtický pôvod. Výučba sa začala v školskom roku 1762/1763, vyučovalo sa v nemčine a štúdium trvalo 3 roky. Dňa 24. júna 1776 vypukol v Senci požiar, ktorý zničil budovu školy aj so zariadením. Škola úplne zanikla odchodom vyučujúcich, ktorí začali pôsobiť v školách v Tate, Košiciach a Banskej Štiavnici. Alexandra Benová analyzovala aj dve kartografické diela vytvorené študentmi školy – Gabányiho mapu obcí Veľký a Malý Biel z roku 1769 a Sándorovu mapu z roku 1773 zachytávajúcu územie viníc a lesov časti obce Bernolákovo, Veľký Biel a Chorvátsky Grob.

Posledný referát bloku venovanom histórii predniesol Daniel Vrbík o mapovom diele Josefa Matouschka (1867 – 1945). J. Matouschek vyštudoval Obchodnú akadémiu v Liberci a hoci nebol kartograf, vyhotovil 8 turistických máp Liberecka. Na prelome 19. a 20. storočia s rozvojom turistiky došlo aj k vytvoreniu prvých turistických máp. Josef Matouschek bol členom Nemeckého horského spolku a spolu s profesorom Franzom Hüblerom sa podieľal na značení turistických ciest, publikoval príspevky o turistike. Pod hlavičkou spolku vydal mapy Jizerských a Ještědských hor, na ktorých zachytil aj prvky, ktoré sa len plánovali vytvoriť, napr. umelé vodné nádrže. V súčasnosti sa tieto mapy opäť

vydávajú a sú populárne. Výmenou pôvodného nemeckého obyvateľstva na tomto území po druhej svetovej vojne tu chýba historická pamäť – obyvatelia nepoznajú pôvod miestnych názvov a banskou ťažbou sa menil reliéf krajiny. V príspevku D. Vrbík spolu s Martinom Bestom podrobne zhodnotili mapy územia Liberecka vytvorené J. Matouschkom.

Druhý blok referátov bol zameraný na reštaurovanie, digitalizáciu a archiváciu historických máp. Alena Maková zo SNA predstavila proces reštaurovania banskej mapy Hornej Bíberovej štôlne z roku 1641. Originál mapy sa nachádza v Štátnom ústrednom banskom archíve v Banskej Štiavnici vo fonde Hlavného komorskogrófskeho úradu v Banskej Štiavnici. Banské mapy tohto fondu boli zapísané v roku 2007 do registra medzinárodného programu UNESCO Pamäť sveta. Mapa s rozmermi 213 x 173 cm bola už v 60. rokoch 20. storočia reštaurovaná, ale nezachovala sa príslušná dokumentácia. V roku 2008 sa dostala do SNA na reštaurovanie, bola rozobratá na 28 častí a reštaurátorský zásah zahŕňal i tzv. digitálne reštaurovanie. Prednášajúca predstavila spoluprácu viacerých profesií, počnúc od archivára cez fotografa, chemika, fyzika, reštaurátora, stolára až po polygrafa.

O metóde digitalizácie starých glóbusov informoval Milan Talich. Bolo vyvinuté zariadenie na otáčanie glóbusu, ktoré umožňuje fotografovať celý glóbus bez poškodenia spôsobom, aby jednotlivé fotografie nadväzovali a bolo možné ich kompletizovať. Auditórium oboznámil spôsobmi spracovania digitálnych dát a transformácií snímok na digitálny model.

Pracovníčky z Ústredného archívu geodézie a kartografie P. Pechová a R. Kmeťková predstavili digitalizáciu historických katastrálnych máp, ktoré

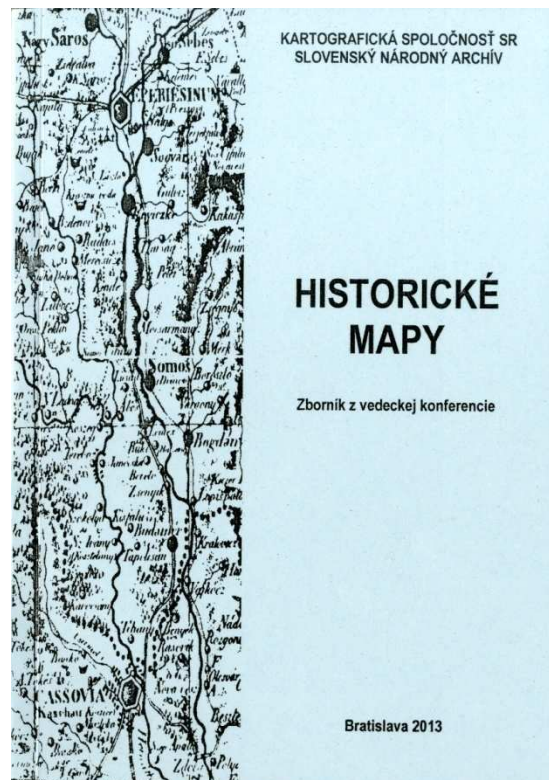
dodnes často využívajú daňové i pozemkové úrady, právnici a pod. Evidenčnou jednotkou pri digitalizácii je katastrálne územie a nie samotná mapa, v dôsledku čoho údaje o samotných mapách nie sú digitálne spracované. Vznikla tak požiadavka archivovať metadáta aj k samotným katastrálnym mapám a zefektívniť digitalizáciu, evidenciu i archiváciu katastrálnych máp. Kvôli iným úlohám bola však tvorba metadát v októbri 2013 pozastavená.

Využitie a opis historických máp bol ústrednou témou tretieho bloku referátov. Povodie Vydrice a Čierneho potoka na území bratislavského lesného parku priblížil Adrián Belák. Kolektív autorov Miloš Rozkošný, Miriam Dzuráková, Renata Pavelková-Chmelová, Přemysl Pavka, Igor Konvit a Jindřich Frajer sa zamýšľali nad využitím historických máp pre identifikáciu a analýzu plôch malých vodných nádrží pri hospodárskej revitalizáciách krajiny. Ján Nývlt rozoberal *Povodňovú analýzu v mape slobodného kráľovského mesta Prešporok* z konca 19. storočia, ktorá sa nachádza v dokumentoch Magistrátu mesta Bratislavy. Ďalšie dve prednášky boli príspevkom k dejinám kartografickej tvorby 17. – 19. storočia. Klára Komorová predstavila atlas *Theatrum orbis terrarum, sive Atlas maior* z roku 1640, ktorý vydala vydavateľská firma holandskej kartografickej rodiny Blaeuovcov. Aj druhý analyzovaný atlas bol vydaný v Amsterdame. Ide o *Atlas maior*, ktorý obsahuje mapy z rokov 1688 – 1715 a vydal ho Frederick de Wit. *Atlas regni Hungariae portabilis* z roku 1804 Jána Mateja Korabinského, významného uhorského vzdelanca, lexikografa, kartografa a historika pochádzajúceho z Prešova, prezentovala D. Kusendová.

Posledný blok prednášok patril prezentácii a spracovaniu historických máp. J. Cajthaml oboznámil auditórium

rôznymi metódami georeferencovania starých máp a nový prístup ku georeferencovaniu máp III. vojenského mapovania za kolektív autorov M. Talich, L. Soukup, J. Havrlant, K. Ambrožová, O. Böhm, F. Antoš predstavil Milan Talich. Petr Žabička informoval o projekte StareMapy.cz a online georeferencovaní starých máp. Historické mapové diela prístupné online prostredníctvom portálu geoportal.sazp.sk priblížil M. Zeman. Na tento referát nadviazal T. Lieskovský, ktorý hodnotil polohovú presnosť máp sprístupnených na geoportáli Slovenskej agentúry životného prostredia (geoportal.sazp.sk).

Šiesty ročník konferencie bol istým spôsobom aj jubilejný, pretože po prvý krát sa konferencia na túto tému konala pred tridsiatimi rokmi. Účastníci mali možnosť zúčastniť sa prehliadky priestorov SNA a prezrieť si výstavu venovanú reštaurátorským projektom uskutočneným v SNA. Zároveň si mohli zakúpiť aj zborník príspevkov (STRAKA, Jakub (Ed.). *Historické mapy*. Bratislava : Kartografická spoločnosť Slovenskej republiky, Slovenský národný archív,

2013, 147 s. + Galéria IV kartografov na území Slovenskej republiky), z ktorých väčšina odznela na podujatí.

Henrieta Žažová
Archív Pamiatkového úradu SR Bratislava

Spoločnosť a knižná kultúra (knižnice – osobnosti – udalosti)

Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove (IH FF PU v Prešove) v rámci Týždňa vedy a techniky na Slovensku v roku 2013 usporiadal vedeckú konferenciu Spoločnosť a knižná kultúra (knižnice – osobnosti – udalosti). Podujatie sa uskutočnilo 11. novembra 2013 na pôde Prešovskej univerzity v Prešove (zasadačka dekana Fakulty humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity a zasadačka dekana FF PU) a bolo súčasťou riešenia dvoch projektov VEGA č. 1/0278/12 Šľachtické knižnice na východnom Slovensku a VEGA č. 1/0115/12 Historický vývin východného

Slovenska v kontexte moderného národného vývinu Slovákov v 19. storočí a v prvej polovici 20. storočia.

Vedeckú konferenciu otvorila Libuša Franková a pozdravila účastníkov v mene IH FF PU v Prešove. Program rokovania bol rozdelený do troch blokov. Prvý z nich bol dominantne zameraný na mapovanie fragmentov historických šľachtických knižníc na Slovensku. Ako prvá vystúpila Marcela Domenová (IH FF PU v Prešove) s referátom *Vybrané tlače – fragmenty zo 16. storočia v šľachtickej knižnici Szirmayovcov (hľadá sa Szirmay v Szirmayovi)*, v ktorom sa zamerala na

vybrané tlače, ich uloženie v historickej Kolegiálnej knižnici v Prešove ako aj na ich niekdajších majiteľov. Na jej vystúpenie nadviazala Mariana Čentéšová (IH FF PU v Prešove) s témou *Tlače 17. storočia vo fonde Szirmayovskej knižnice*. Predmetom jej výskumu sa stali dominantne územné slovaciká a zaujímavé konvolúty. Slávka Kopčáková (Inštitút estetiky, vied o umení a kulturológie FF PU v Prešove) prezentovala notový materiál, spevníky a hudobno-historiografické pramene v príspevku *Šľachtická knižnica a hudobniny v pozostalosti rodu Pillerovcov v MV SR, Štátnom archíve v Prešove*. Tomáš Janura

(Historický ústav SAV v Bratislave) a Miriam Poriezová. (Univerzitná knižnica Univerzity Komenského v Bratislave) v referáte *„Starý kancionál bez predku a konca“ – Alexander Benický z Príbovic a jeho knižnica* predstavili nielen osobnosť A. Benického, rodinné a majetkové pomery či pôsobenie v stoličnej správe, ale aj stav a podobu jeho knižnice na základe pozostalostného inventára. Patrik Derfiňák (IH FF PU v Prešove) poukázal na *Zaujímavé hospodárske tlače v historickej knižnici Zamojských v Starej Ľubovni*, ktoré sa dodnes fyzicky zachovali v zbierkach Ľubovnianskeho múzea.

Knižnica v 19. storočí na dobovom vyobrazení

Druhý blok referátov otvorila Janka Petőczová (Ústav hudobnej vedy SAV v Bratislave). V referáte *Pramene knižnej kultúry na Spiši z obdobia raného novoveku a hudobná kultúra spišských miest* sa zamerala na notové pramene, hudobné

tlače a kompendiá, repertoár duchovných spevov či rukopisné zoznamy kníh v súpisoch pozostalostí a v mestských knihách. Monika Bizoňová (IH FF PU v Prešove) v príspevku *Knižnica Spišskej kapituly a jej pamiatky* referovala

o dejinách knižnice, jej unikátnych inkunábulách. Annamária Kónyová (IH FF PU v Prešove) sa vo svojom vystúpení pod názvom *Kalvínske bohoslužobné knihy vo východoslovenskom nárečí a ich význam pre slovenských kalvínov na východnom Slovensku v 18. storočí* venovala problematike reformácie, existencii cirkevných zborov a prezentovala päť titulov bohoslužobných kníh, resp. ich preklady z maďarčiny, fyzicky zachované v Debrecíne. Valéria Pulenová (IH FF PU v Prešove) sa v príspevku *Z dejín školských knižníc v Rožňave (Rímskokatolícke hlavné gymnázium a Evanjelické a. v. hlavné gymnázium)* zamerala na sedem knižníc doložených na obidvoch gymnáziách a ich

jednotlivinách s dôrazom na kódexy a fondy. Na jej referát tematicky nadviazala Libuša Franková (IH FF PU v Prešove) s témou *Študentské knižnice na prešovskom kolégiu v 19. storočí*. Autorka priblížila v dejinnom exkurze vývoj evanjelického kolégia, spolkovú činnosť či vybrané osobnosti spojené so študentskými knižnicami. Kamila Fircáková (SNM – Múzeum židovskej kultúry v Bratislave) predstavila *Knižnice Hornouhorského maďarského vzdelávacieho spolku (FEMKE, 1883 – 1919) na východnom Slovensku*, ktorý vznikol s cieľom podporovať maďarizáciu na územiach obývaných nemaďarským obyvateľstvom. Referovala o sieti knižníc, ako aj ročenkách spolku.

Miestny národný výbor v Prešove.

Číslo: 30.212/1946.

Povereníctvo školstva a osvetý

Vec: Umelecko-historické pamiatky-šetrenie.

K číslu: 176.185/1946-B/II.-3.

Prílohy:

Lehota:

II. v Bratislave

Po vyšetrení hlásim, že umelecko historické pamiatky najdené v kaštieloch sú uložené v knižnici MNV v Prešove, o ktorých inventár prikladám. Podotýkam, že v prešovských kaštieloch t.č. nenachádzajú sa žiadne umelecko historické pamiatky.

V Prešove dňa 4. januára 1946

Miestny národný výbor v Prešove

Prešovská ulica 1946

POV. O. ONR V BRATISLAVE

Došlo 15. I. 47

Číslo 190.886

Za MNV P. P. 20

predseda

Prípis Miestneho národného výboru v Prešove z roku 1946 o uložení šľachtických knižníc. Foto: Archív Pamiatkového úradu SR.

V treťom bloku referátov vedeckej konferencie vystúpil Ján Džujko (IH FF PU v Prešove) s témou *Obraz „procesu poslovenčovania Prešova“ na stránkach východoslovenskej tlače v rokoch 1919 –*

1920, v ktorom priblížil tieto snahy na stránkach slovenských novín a časopisov. Michal Glevaňák (Univerzitná knižnica PU v Prešove) predstavil problematiku *Etnodiferenciácie Slovákov v rámci*

gréckokatolíckej cirkvi na pozadí prekladov liturgických textov do slovenčiny. Svoje vystúpenie doplnil o praktické ukážky analyzovaných tlačí – knižných dokumentov. Henrieta Žažová (Archív Pamiatkového úradu SR v Bratislave) sa vo svojom príspevku *Knižnice východného Slovenska v agende pamiatkových orgánov v rokoch 1919 – 1951* zamerala na predstavenie pramennej bázy, spisov k dejinám knižničného písomného dedičstva, napr. k lokalitám Betliar, Humenné, Vinné, Stará Ľubovňa či Podolíneec. Nadežda Jurčišinová (IH FF PU v Prešove) v referáte *Prvý povojnový školský inšpektor na Šariši Pavol Gallo*, poukázala na túto osobnosť a jej pracovné aktivity v dobovom kontexte. Lucia Šteflová (IH FF PU v Prešove) vystúpila s témou *Kultúrno-osvetová činnosť manželov Gregorovcov v prvej polovici 20. storočia s dôrazom na východné Slovensko*, v ktorom osvetlila nielen aktivity Jozefa

Gregora Tajovského a Hany Gregorovej, ale aj ich vzťah a spomienky na pôsobenie v Prešove. Posledná referujúca Luciana Hoptová (IH FF PU v Prešove) sa pokúsila na základe dostupných prameňov predstaviť osobnosť *Nikolaja Mazurkeviča a jeho pôsobenie na východnom Slovensku*.

Všetky tri bloky rokovania dopĺňala zaujímavá a konštruktívna diskusia, do ktorej sa zapojila aj odborná verejnosť z pléna, na čo v záverečnom slove poukázala i Marcela Domenová.

V závere možno konštatovať, že uvedenú vedeckú konferenciu možno považovať za vydarenú. Referáty z uvedeného podujatia budú zaradené do zborníkov, ktoré budú parciálnymi výstupmi z vyššie uvedených projektov.

Marcela Domenová
Katedra archívnictva a PVH IH FF PU

Dejiny centrálného bankovníctva na Slovensku

V dňoch 13. – 14. novembra 2013 sa v kongresovej sále Národnej banky Slovenska (NBS) uskutočnila vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou na tému Dejiny centrálného bankovníctva na Slovensku. Konferencia bola súčasťou osláv 20. výročia vzniku NBS a na jej prípravu sa organizačne podieľal okrem NBS aj Historický ústav Slovenskej akadémie vied (HÚ SAV). Prednesené témy úzko súviseli s históriou centrálného bankovníctva i jej súčasnosťou.

Medzi prednášajúcimi, okrem tých domácich, boli zástupcovia Českej národnej banky, Rakúskej národnej banky (RNB), zástupcovia ekonomických univerzít z Bratislavy, Budapešti a Prahy, Slovenskej akadémie vied a Mestského múzea Bratislava.

Konferencia začala uvítacím prejavom guvernéra NBS Jozefa Makúcha a pokračovala príhovorom člena Predsedníctva SAV Michala Londáka. Prvý blok rokovania bol vyhradený Centrálnemu bankovníctvu habsburskej monarchie a bol interpretovaný zahraničnými hosťami z Rakúskej centrálnej banky – Clemens Jobs (*Filiálky Rakúsko-uhorskej banky a vývoj bankovníctva na území Slovenska*) a Walter Antonovicz (*Prví prednostovia filiálky centrálnej banky v Nitre*). Obidvaja prednášajúci sú zamestnancami archívu RNB a využili pramene z archívu RNB. Rokovanie pokračovalo príspevkom Ágnes Pogány (Korvínova univerzita v Budapešti) *Rakúsko-uhorská banka počas I. svetovej vojny*. V ďalšom bloku

venovanom Centrálnemu bankovníctvu do roku 1946, Ľudovít Hallon z HÚ SAV sledoval *historický vývoj Slovenska na pozadí štátoprávných a národnopolitických zmien 1918 – 1945*. Renomovaný archivár a historik Jiří Novotný z Prahy oboznámil prítomných *s finančnou podporou Národnej banky Československej*

priemyselnej výrobe v českých zemiach a na Slovensku v rokoch 1918 – 1938. Rokovanie prvého dňa uzavrela Antonie Doležalová z Ekonomickej univerzity v Prahe, ktorá priniesla zaujímavé informácie *o pôsobení prvého guvernéra Slovenskej národnej banky 1939 – 1945 Imricha Karvaša v Prahe*.

Kongresová sála Národnej banky Slovenska počas konferencie s medzinárodnou účasťou na tému Dejiny centrálneho bankovníctva na Slovensku

Konferencia pokračovala na druhý deň témou Centrálna bankovníctvo do roku 1945, pričom prednášajúci Štefan Gaučík z Mestského múzea v Bratislave sa venoval téme *začleňovania peňažných ústavov na južnom Slovensku do maďarského bankového systému v rokoch 1938 – 1945*. Kolegovia z archívu NBS Andrea Leková a František Chudják pripravili prednášku *Slovenská národná banka 1939 – 1945 a jej miesto v dejinách Slovenska*. Na ich príspevok nadviazal Ján Hlavinka z HÚ SAV, pričom si všimol *úlohu centrálnej banky v arizácii a reštitúcii*

židovských cenností. Po prestávke pokračovala konferencia blokom nazvaným Centrálna bankovníctvo v rokoch 1945 – 1992. Michal Londák z HÚ SAV prezentoval *hlavné tendencie ekonomického vývoja na Slovensku po roku 1945*. Náš kolega z archívu Českej národnej banky Jakub Kunert si pripravil príspevok *Premeny správy Štátnej banky československej v rokoch 1950 – 1965*. Po ňom vystúpila so svojim príspevkom Mária Kačkovičová z Archívu NBS, v ktorom pripomenula *reformné úsilie Štátnej banky československej na*

Slovensku v období rokov 1968 – 1969. Po obedňajšej prestávke začalo rokovanie venované novodobým dejinám centrálného bankovníctva – Národná banka Slovenska. Niektoré skutočnosti z *vývoja bankového sektora na Slovensku po roku 1989* nám osvetlila Eva Horvátová z Ekonomickej univerzity v Bratislave. Okolnosti vzniku NBS ozrejmil jej priamy aktér Marián Tkáč z Matice slovenskej. Najnovšie dejinné súvislosti nám priblížili poslední dvaja prednášajúci. O vývoji menovej politiky NBS a postupnom

prechode od koruny k euru nás informoval Martin Šuster z NBS. Posledná prednáška patrila guvernérovi NBS Jozefovi Makúchovi, ktorý sa venoval aktuálnym úlohám a kompetenciám NBS.

Konferencia splnila svoj zámer priblížiť širokej verejnosti historický vývoj dejín centrálného bankovníctva na Slovensku v nadväznosti na súčasnosť.

Mária Kačkovičová
Archív Národnej banky Slovenska

Dvadsať rokov samostatnosti Slovenska optikou špecializovaných verejných archívov

Hlavná téma – 20 rokov samostatnosti Slovenska a 15. výročie vzniku Parlamentného archívu NR SR – inšpirovala náš archív k iniciatíve zorganizovať stretnutie našej skupiny archívov a vzájomne sa informovať, kde sme sa za temer štvrtstoročie pracovne posunuli.

V dňoch 2. – 4. decembra 2013 sa konal v Častej-Papierničke seminár spojený s poradou riaditeľov špecializovaných verejných archívov (ŠVA). Organizátorom tohto podujatia bol Parlamentný archív NR SR v spolupráci s odborom archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR, ktorý zastupovala Mária Mrižová a Kanceláriu Národnej rady riaditeľ Parlamentného inštitútu JUDr. Ľubomír Fajták. Podujatia sa zúčastnilo 29 účastníkov z 13 archívov (Archív Kancelárie prezidenta SR, Parlamentný archív NR SR, Archív Ministerstva zahraničných vecí SR, Archív Národnej banky Slovenska, Ústredný archív geodézie a kartografie, Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice,

Archív Matice slovenskej, Ústredný archív SAV, Archív Univerzity Komenského, Archív Ekonomickej univerzity, Archív Slovenského národného múzea, Národný filmový archív Slovenského filmového ústavu, Archív Slovenského národného divadla a ako hosť riaditeľka Archívu hlavného mesta SR Bratislavy Júlia Ragačová, bývalá referentka pre ŠVA). Podľa programu vystúpilo 12 prednášateľov.

Prípravná fáza sa začala odvíjať od odsúhlasenia finančného krytia seminára vedením Kancelárie NR SR začiatkom októbra tohto roku. Tak ako v roku 2010, keď sme seminár organizovali prvý raz, sme pripravili a rozoslali prihlášky účastníkom do všetkých archívov našej skupiny. Problém bol s niektorými kontaktnými adresami riaditeľov archívov, keď sa nám buď nikto nehlásil, alebo mailová adresa či telefón neboli aktuálne. Z toho dôvodu je nám ľúto, že sa seminára nezúčastnili archivári, ktorí by možno aj mali záujem, ale informáciu sa dozvedeli neskoro, prípadne vôbec.

Časť účastníkov exkurzie pred domom Anny Koléniovej, dnes Múzeom Slovenských národných rád v Myjave. Bolo otvorené v roku 1968 pri príležitosti 120. výročia vzniku I. SNR, ktorá v revolučných rokoch 1848 – 1849 po prvý raz zasadala práve tu. Foto: M. Grófová.

Po uzatvorení prihlášok účastníkov aj prednášateľov sme zostavili zaujímavý program. Prvý deň nás po slávnostnom otvorení informovala Mária Mrižová o aktuálnom dianí v slovenskom archívniectve. Ňou prezentované informácie nám poskytli obraz o situácii a pripravovaných riešeniach na zefektívnenie archívnej činnosti v dnešnej neľahkej finančnej situácii. Informovala o situácii v štátnych archívoch, riešeniach týkajúcich sa miest deponovania archívnych dokumentov a zákonných normách, ktoré boli vydané, napr. novela Vyhlášky MV SR č. 628/2002 uverejnená pod č. 92/2013, o ustanoveniach zákona č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach, o pripravovaných krokoch

na jeho otvorenie, zmeny alebo doplnenie niektorých ustanovení, prípadne možnosť tvorby nového zákona. Počíta sa aj s konkrétnejším definovaním pozície a názvu skupiny špecializovaných verejných archívov, ktoré v § 4 nie sú spomenuté. Možné je vrátiť sa k definovaniu, o aké typy archívov ide a na zváženie sa dáva ich pomenovanie, ktoré by adresne označovalo túto našu skupinu. Inšpiráciou by mohol byť český zákon č. 499/2004 o archívniectve a spisovej službe a o zmene niektorých zákonov, ktorý v § 51 a 52 hovorí o špecializovaných archívoch. Na zmene nášho archívneho zákona sa už pracuje a prvá verzia by mala byť hotová približne vo februári – marci 2014. Do medzirezortného pripomienkového

konania by sa mala dostať už pred letom 2014. Pri tvorbe tohto zákona sa ukazuje ako veľmi potrebná aj spolupráca našej skupiny archívov. Pozornosť sa venovala aj situácii v plánovanom zriadení úložiska elektronických archívnych dokumentov, kde sa plánuje umiestnenie zdigitalizovaných, pôvodne neelektronických dokumentov.

Po tomto vystúpení nasledovala porada riaditeľov ŠVA, na ktorej sa s nami rozlúčila doterajšia metodička Júlia Ragačová, ktorá sa stala riaditeľkou Archívu hl. mesta SR Bratislavy a predstavila nám svojho nástupcu Norberta Praženku.

Druhý deň rokovania sa niesol v znamení bilancie činnosti archívov v duchu pripomenutia si vzniku slovenskej štátnosti. Eva Kočiová z Archívu Ekonomickej univerzity v Bratislave, ktorý tohto roku oslavuje 20-ročné jubileum od svojho založenia (1993 – 2013), odznel príspevok o jeho histórii a činnosti. Vlasta Bellová, riaditeľka Archívu Matice slovenskej, v príspevku nazvanom *Archív Matice slovenskej – súčasnosť a perspektíva* nás oboznámila s jeho minulosťou i súčasnosťou spojenou s digitalizáciou fondov a s prípravou na uverejňovanie zdigitalizovaných fondov na internete. Na ňu nadviazala Tatiana Cvetková z Archívu Národnej banky Slovenska prednáškou *Dvadsať rokov Archívu Národnej banky Slovenska*. Za organizátorov ako prvá vystúpila Jana Kubíková, ktorá prezentovala vývoj a smerovanie Parlamentného archívu NR SR príspevkom *Parlamentný archív NR SR – jubilant*. V rámci prvého bloku rokovania si účastníci vypočuli veľmi zaujímavý príspevok Ladislava Vrtela nazvaný *Tvorba a legislatívna úprava štátnych symbolov SR v rokoch 1989 – 1993*, ktorý obohatil nielen

množstvom sprievodných obrázkov, náčrtov a návrhov, no najmä osobnými skúsenosťami. Pripomenul tiež problém s logami štátnych inštitúcií a problém v používaní štátnej symboliky.

Druhá časť vystúpení bola venovaná archívnej metodike, na ktorú svoje príspevky orientovali prednášajúci z odboru archívov a registratúr MV SR. O *archívnych pomôckach* referoval Milan Mišovič, venoval sa okrem iného metodickému pokynu na tvorbu projektov na spracovanie prioritných archívnych fondov spolu s vymenovaním hodnotiacich kritérií. O *používaní aplikácie WIN Afondy* referovala Monika Péková. Na základe zákonnej úpravy č. 92/2013 Z. z. vyhodnotila stav a používanie kont tejto aplikácie v elektronickom systéme k evidenčným listom archívnych fondov a archívnych zbierok špecializovaných verejných archívov.

Tretiu časť rokovania v rámci druhého dňa seminára venovali organizátori práci odboru Parlamentného inštitútu, do ktorého organizačne patrí aj Parlamentný archív. Riaditeľ inštitútu Ľubomír Fajták oboznámil prítomných s *prácou Parlamentného inštitútu Kancelárie NR SR*, so zložením a náplňou činnosti zložiek inštitútu so zreteľom na prácu poslancov, ich asistentov a požiadavky verejnosti. Vedúca oddelenia Parlamentnej knižnice Eva Maláčková informovala o systéme práce tejto špeciálnej verejnej knižnice, o digitálnej knižnici a spolupráci knižníc parlamentov z krajín V4. Vo svojej prednáške na tému *Historický vývoj a formovanie volebného systému od vzniku Slovenskej republiky* rozobrala Natália Švecová legislatívnu tvorbu, vývoj a výsledky volieb v SR za obdobie od roku 1993 až po súčasnosť.

Múzeum Slovenských národných rád v Myjave. Foto: M. Grófová.

V rámci diskusie sa všetkým účastníkom prihovril nový referent MV SR – OAR pre špecializované verejné archívy Norbert Praženka a informoval o cieľoch, na ktoré sa bude jeho pôsobenie v najbližšom období zameriavať – kontroly archívnej evidencie (spolu s Monikou Pékovou a Milanom Mišovičom), zasielanie správ o činnosti verejných špecializovaných archívov podľa metodického pokynu pre štátne archívy (pozri webová stránka MV SR). Júlia Ragačová upozornila na projekty, ktoré sa budú realizovať budúci rok – súpis hudobných prameňov, súpis prameňov k 1. svetovej vojne i súpis vedút, ktorý sa realizuje v spolupráci s českou stranou a bude ukončený printovým výstupom.

Závery zo stretnutia riaditeľov a zástupcov špecializovaných verejných

archívov boli zhrnuté do nasledujúcich bodov a prítomnými odsúhlasené:

- vytvorenie poradnej komisie aj zo zástupcov špecializovaných verejných archívov, ktorá by pomáhala pri príprave novelizácie zákona č. 395/2002 Z. z., najmä v § 4;
- pravidelné zasielanie správ o činnosti za uplynulý kalendárny rok všetkými verejnými špecializovanými archívmi na MV SR – OAR do konca februára nasledujúceho kalendárneho roku;
- MV SR – OAR vydá Metodický pokyn na tvorbu projektov na spracovanie a sprístupňovanie archívnych dokumentov pre verejné špecializované archívy;
- MV SR – OAR bude včas informovať o príprave novely zákona č. 395/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov, v ktorom bude presne definovaný jeho vzťah k špecializovaným verejným archívom.

V rámci exkurzie bola na tretí deň seminára naplánovaná návšteva Múzea Slovenských národných rád v Myjave, ktoré je špecializovanou organizačnou jednotkou Slovenského národného múzea v Bratislave. Bolo otvorené v roku 1968 pri príležitosti 120. výročia vzniku I. SNR, ktorá v revolučných rokoch 1848 – 1849 po prvý raz zasadala práve v Myjave v dome vdovy Anny Kolényiovej. Tento pôvodný dom bol zrekonštruovaný a napojený na nový pavilón podľa projektu

Ing. arch. Martina Kusého. Tým vznikla zaujímavá symbióza novej a starej architektúry. V expozícii nazvanej *Jar národov* získa návštevník ucelený obraz o revolučných rokoch 1848 – 1849, o zasadnutiach I. SNR, ktorá vznikla 16. septembra 1848 vo Viedni, o slovenských osobnostiach, ktoré sa na revolučných udalostiach podieľali, o rodine Kolényiovcov a má možnosť vidieť autentické predmety z tohto obdobia.

Druhá expozícia *Slovenské národné rady v slovenských dejinách* mapuje historický vývoj Slovenských národných rád od roku 1848 po súčasnosť, návštevník vidí oblečenie, výzbroj i zástavy dobrovoľníkov z rokov 1848 – 1849, pečať I. SNR, ďalej dokumenty a artefakty prezentujúce II. a III. SNR. Sleduje i prelomové obdobia 1948 – 1965, obrodný rok 1968, prijatie zákona o československej federácii, normalizačný proces, novembrové udalosti roku 1989, vďaka ktorým sa začalo riešiť i štátoprávne usporiadanie v rokoch 1990 – 1991 a o rok neskôr prijatie Deklarácie SNR o zvrchovanosti SR, Ústavy SR a vznik nového štátu v Európe. Na tomto mieste chceme poďakovať pracovníkom múzea Slovenských národných rád v Myjave za milé prijatie a veľmi zaujímavé sprievodné slovo.

Jana Kubíková
Parlamentný archív NR SR

Pôvodný masívny dubový stôl s lavicami, za ktorým sa rozhodovalo o osude slobody – Ľ. Štúr, J. M. Hurban, M. M. Hodža spolu s ďalšími predstaviteľmi prvej SNR práve v týchto priestoroch rokovali, usmerňovali revolučné snaženie a burcovali do priameho vojenského zásahu. Na veľkom zhromaždení Slovákov v Myjave dňa 19. septembra 1848 vyhlásil Ľ. Štúr v mene SNR nezávislosť Slovenska od uhorskej vlády. Foto: M. Grófová.

Do vašej knižnice

KVASNICOVÁ, Oľga – MUNKOVÁ, Mária (Eds.). *Verejná správa po roku 1945 v zrkadle archívnych dokumentov*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2013, 329 s. ISBN 978-80-971356-0-7

Spoločnosť slovenských archivárov úspešne pokračuje vo vydávaní zborníkov príspevkov, ktoré odzneli na archívnych dňoch, v printovej podobe. Zborník zo XVI. archívnych dní v SR, ktoré sa uskutočnili 22. – 24. mája 2012 v Trnave, zostavili Oľga Kvasnicová a Mária Munková, CD-Rom pripravila Monika Péková. Hlavnou témou trnavských archívnych dní bola Verejná správa po roku 1945 v zrkadle archívnych dokumentov.

Úvodná štúdia Evy Vrabcovej zo Slovenského národného archívu je venovaná Poverenictvu vnútra a verejnej správe v rokoch 1945 – 1960. Jej kolegyňa Mária Šániková sa zaoberala budovaním ústredných orgánov štátnej správy na Slovensku po roku 1968 a Daniela Tvrdoňová Osídľovacím úradom pre Slovensko v Bratislave v rokoch 1945 – 1950. Predmetom ďalších dvoch štúdií sú orgány štátnej správy na krajskej úrovni. O skúsenostiach pri spracovávaní fondov krajských národných výborov informuje vo svojom príspevku Pavel Vimmer. Poukázal na problémy a výsledky inventarizovania na príklade Krajského národného výboru v Bratislave (1949 – 1960), Západoslovenského krajského výboru I. (1960 – 1969) a II. (1971 – 1990). Zánikom Západoslovenského krajského výboru sa podrobnejšie zaoberá Mária Munková. Vo svojom príspevku poukázala na proces vyradovania a preberania archívnych dokumentov Štátnym oblastným archívom v Bratislave na začiatku 90. rokov 20. storočia. Marta Kamasová vo svojej štúdii priblížila skúsenosti zo spracovávaní fondov orgánov miestnej štátnej správy a verejnej

správy, teda národných výborov (1945 – 1990). Pracovníci Archívu hlavného mesta SR Bratislavy – Ján Kúkel a Kristína Sámelová-Tvrdoňová sa zamerali na archívny fond Národný výbor v Bratislave (1945 – 1968) z hľadiska dejinno-správneho vývoja, štruktúry a jeho využitia pri vedeckom výskume i vybavovaní správnej agendy. Prehľad o konštituovaní štátnej správy v oblasti ochrany pamiatok po druhej svetovej vojne poskytuje štúdia Martiny Orosovej. Najnovšie ústavné zmeny, zánik národných výborov a legislatívu pre verejnú správu v rokoch 1991 – 2007 osvetlili Peter Berčík, Stanislav Bečica a Juraj Kormuth. Okrem novej organizácie verejnej správy predstavujú aj dokument Slovenskej akadémie vied z roku 2010: Stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti. Oľga Kvasnicová s Veronikou Novákovou analyzujú sceľovanie fondov všeobecnej štátnej správy na úrovni okresu. V prílohe uverejňujú aj zoznam zákonov upravujúcich činnosť miestnej štátnej správy po roku 1990 a metodických pokynov Odboru archívov a registratúr MV SR. K ústrednej téme – vývoju verejnej správy po roku 1945 sa vyjadrili aj zahraniční autori: Zdenka Semlič-Rajh hodnotila situáciu v Slovinsku na príklade regionálneho archívu v Maribore a Anna Krzemińska v Poľsku na základe právnych predpisov. András Rozs z Maďarska opisuje historické aspekty verejnej a politickej správy mesta Pécs (hist. Pátkostolie) v rokoch 1944 – 1949. Posledný zo zahraničných autorov Karl Heinz predstavil aktivity Medzinárodného centra pre archívny výskum – ICARUS-u. Tento, rovnako ani posledné dva

príspevky, sa netýkajú ústrednej témy, ale venujú sa budúcnosti archívnictva – počítačovým aplikáciám v evidencii a sprístupňovaní archívnych dokumentov. Jozef Hanus oboznamuje čitateľov s novou aplikáciou AFONDY a novou tvárou internetového prehliadača Archívne VadeMeCum. Na neho nadväzuje príspevok Krasimíra Damjanova o novej generácii dátových a prezentačných aplikácii Bach systems.

Za každou štúdiou je resumé v dvoch jazykoch. Je na škodu veci, že nie všetci referujúci na XVI. archívnych dňoch v SR svoje prednášky pretavili do písomnej formy, aby mohli byť publikované. Verme, že v budúcnosti každý prednášateľ „zhmotní“ svoj referát aj do písomnej podoby, aby bol zachovaný pre ďalšie generácie.

Henrieta Žažová
Archív Pamiatkového úradu SR

ČAS V ROCE 2012. Ročenka České archivní společnosti. Praha : Česká archivní společnost, 2013. 204 s. ISBN 978-80-87211-61-8

Po roku sa čitateľom dostáva do rúk opäť Ročenka České archivní společnosti (ďalej iba ČAS), ktorá mapuje najdôležitejšie udalosti u našich západných susedov – archivárov.

V úvode sa čitateľom prihovára predsedníčka spoločnosti Marie Ryantová, ktorá stručne približuje jej obsah. Rubriku *Z činnosti ČAS* otvára správa Jiřího Smitku z 22. valného zhromaždenia, ktoré sa konalo 27. marca 2012 v kinosále Národného archívu v Prahe. ČAS mala k tomuto dátumu 547 členov, v roku 2011 pribudlo 19 nových členov, 2 zomreli, 9 členov vystúpilo. Výbor ČAS sa zišiel sedemkrát. Aj naďalej pracoval v zložení: Marie Ryantová (predsedníčka), Karel Chobot (podpredseda), Jiří Smitka (tajomník) a Hana Říhová (hospodárka). Na valnom zhromaždení predniesol

tajomník spoločnosti J. Smitka správu o činnosti spoločnosti za rok 2011, ďalej odzneli pokladničná správa (H. Říhová), správa revíznej komisie (P. Hubka), správa regionálnej pobočky, odbornej skupiny a správy študentských sekcií. Na záver prvého bloku vystúpila predsedníčka Marie Ryantová a predniesla návrh plánu práce spoločnosti na rok 2012. Rozčlenila ho na dlhodobé a konkrétne úlohy (zorganizovať konferenciu *Výuka archívnictví – vývoj, úkoly a perspektivy* v Českých Budejoviciach, exkurziu, oslavu Medzinárodného dňa archívov, prípravu informačnej knihy o českých archívoch, začať s prípravami celoštátnej konferencie v roku 2013 v Ostrave atď.). V druhej časti valného zhromaždenia Karel Chobot predstavil koncepciu osláv Medzinárodného dňa archívov. David

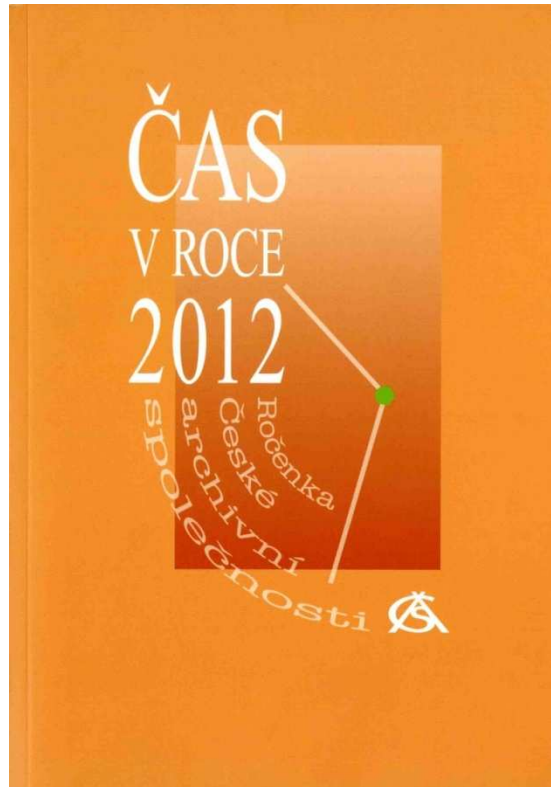
Valůšek informoval o príprave encyklopédie archívov, Václav Ledvinka oboznámil prítomných so súčasným stavom Vedeckej archívnej rady. Na záver Michal Wanner a Radek Pokorný prezentovali návrh a štruktúru nových základných pravidiel pre spracovanie archívnych dokumentov. Aj v roku 2012 ČAS pripravila pre svojich členov zaujímavú exkurziu. Tento raz si hlavný organizátor, Jiří Smitka, vybral zaujímavé miesta Chodska a Plzeňska (Státní oblastní archiv /SOA/ Plzeň, Státní okresní archiv /SOkA/ Domažlice, Plzeňské pivovarské muzeum, rozhľadňa Chlum, minipivovar Modrá hvězda, pivovar Kout na Šumave, zámok Chudenice, Americká zahrada, vyhládka Bolfánek). Zázitky z exkurzie čitateľom sprostredkovali Petra Paterová a Markéta Šinknerová.

Rubrika *Zahraniční styky* prináša správy zo zjazdu nemeckých archívárov v Kolíne nad Rýnom (M. Ryantová), zo XVI. archívnych dní v SR v Trnave (J. Smitka), zo VI. zjazdu poľských archívárov vo Vratislavi (M. Ryantová), zo zasadnutia Spoločnosti maďarských archívárov v Segedíne (P. Koblasa), zo saského archívneho snemu v Zhorelci (M. Ryantová).

V ďalšej časti ročenky nájde čitateľ správy o činnosti Ještědské pobočky ČAS (P. Jakubec), Brněnské studentské sekce ČAS (A. Gablerová), Českobudějovické studentské sekce (E. Homolková), Olomoucké studentské sekce (M. Oulehlová, M. Malinská, A. Skoumalová), Hradecké studentské sekce (M. Petrus), Odborné skupiny specializovaných archivů ČAS (J. Bílek, T. Lachman).

Ako po minulé roky veľmi pestrá a na podujatia bohatá je rubrika *Z českých, moravských a slezských archivů*. Dominujú v nej správy o oslave medzinárodného dňa archívov – v SOA Praha (D. Doležal), v SOA Třeboň (L. Plucarová), v SOkA Zlín (D. Valůšek), všeobecné zhodnotenie

tohtoročných osláv napísal Karel Chobot. V máji a v júni 2012 mali možnosť pozrieť si návštevníci archívneho areálu na Chodovci výstavu s názvom Lidice žijí, ktorú pripravili SOA Praha a SOkA Kladno pri príležitosti 70. výročia vypálenia Lidíc nacistami. Výstava predstavila samotnú lidickú tragédiu i veľkú medzinárodnú solidaritu, ktorá viedla k povojnovému obnoveniu tejto obce. Ďalšiu zaujímavú výstavu pod názvom *Pobočná dráha Františka Josefa I. České Velenice – Praha, 140 let železnice v Benešově* z autorskej dielne F. Kavku (Podblanický vědeckotechnický klub železniční) a M. Sejka (SOkA Benešov) bola sprístupnená v priebehu marca a apríla v SOkA Benešov. Výstava podrobne zmapovala vývoj celej trasy železnice od roku 1872 do súčasnosti podľa jednotlivých staníc. V tejto rubrike sa nachádza i správa o sťahovaní baťovského archívu, ktorý je opäť po čase celý prístupný verejnosti v SOkA Zlín (D. Valůšek).

Bohatá a pestrá bola aj publikačná činnosť českých, moravských a slezských archívov, o čom svedčí množstvo knižných

titulov, z ktorých spomenieme aspoň niektoré: *Počátek cesty. Gustav Mahler a Jihlava v archivních pramenech* (SOkA Jihlava); Miketová, H. – Müller, K.: *Opavský zámek* (Zemský archiv v Opavě); 100 let Českého veslařského klubu v Brně (1912 – 2012); Smutný, B.: *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764 – 1948. Encyklopedie podnikatelů a jejich rodin* (Archiv města Brna); *Korespondence T. G. Masaryk – A. Švehla*. Ed. E. Broklová – V. Quagliatová (Archiv Akademie věd ČR); *Český animovaný film I. (1920 – 1945)* (Národní filmový archiv) atď.

Záver ročenky tvorí Spoločenská rubrika. Kronika narodených, zomrelých a jubilujúcich archivárov za rok 2012. Nájdete tu aj zoznam všetkých laureátov,

ktorým bola udelená medaila Za zásluhy o české archivnictvo v rokoch 2006 – 2012. A kolektív autorov (H. Kmočová, J. Ragačová, J. Kahuda, J. Smitka) informuje o laureátoch ocenenia v roku 2012, medzi ktorými boli aj dvaja zástupcovia zo Slovenska Jozef Hanus a Mária Španková. Všetkým oceneným touto cestou v mene slovenských archivárov srdečne blahoželáme!

Ročenka ČAS 2012 splnila naše očakávania. Opäť priniesla veľa zaujímavých a podnetných informácií využiteľných i v našej práci.

Júlia Ragačová
Archív hl. mesta SR Bratislavy

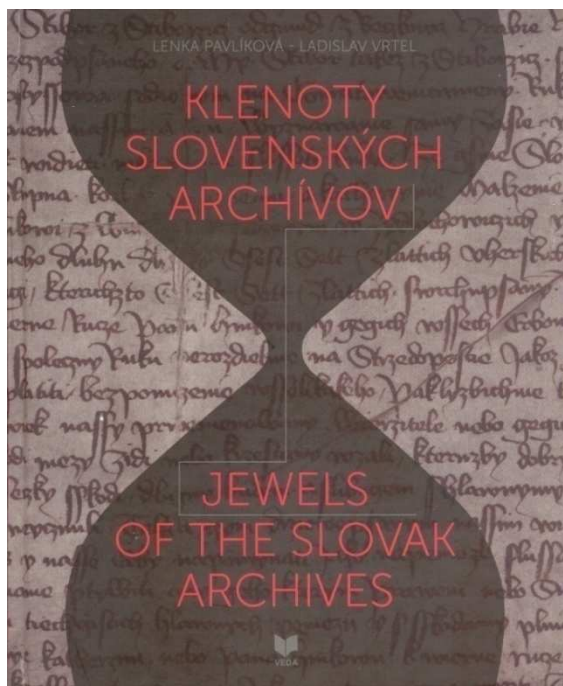
PAVLÍKOVÁ, Lenka – VRTEL, Ladislav (Eds.). *Klenoty slovenských archívov. Jewels of the slovak archives*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2013, 232 s. ISBN 978-80-224-1335-0

Pri príležitosti 20. výročia vzniku Slovenskej republiky a takpovediac v predvečer 60. výročia existencie archívneho systému na Slovensku sa dňa 21. novembra 2013 uskutočnila na Bratislavskom hrade vernisáž výstavy Archívne klenoty (potrvá do 2. februára 2014), v rámci ktorej sa uviedla do života anotovaná publikácia venovaná Dr. h. c. prof. PhDr. Richardovi Marsinovi, DrSc.

Ako sami zostavovatelia v úvode napísali, pamäť národa uložená v archívnych dokumentoch predstavuje významnú súčasť jeho identity, kultúry i kolektívneho vedomia. Táto práca predstavuje prvých 108 archívnych dokumentov z rokov 1111 až 1992 – klenotov uložených v slovenských archívoch. Vzhľadom na to, že súčasne platná archívna legislatíva nepozná archívne dokumenty ako kultúrne pamiatky a národné kultúrne pamiatky tak, ako ich definoval zákon SNR č.

149/1975 Zb. o archivnictve, ide o neformálnu kategóriu archívnych dokumentov, ktoré samotní archivári považujú za to najvzácnejšie vo svojich archívoch či už kvôli svojmu obsahu alebo formálnej kráse. K vybraným vyobrazeným dokumentom pripravilo 52 autorov – archivárov i historikov – sprievodné texty odôvodňujúce ich výnimočnosť. Odbornej i laickej domácej i zahraničnej verejnosti (v anglickom jazyku) tak predstavujú výnimočné archívne dokumenty z štátne ústredné archívy, 7 štátnych archívov s regionálnou územnou pôsobnosťou a ich 22 pobočiek, 5 verejných špecializovaných archívov, 1 mestský a 2 cirkevné archívy, Heinz Museum v USA i samotné MV SR, ktoré deponuje 2 dokumenty zaradené do tejto knihy.

Archívne dokumenty navrhnuté do kategórie Klenoty slovenských archívov posúdila odborná komisia a boli

zapísané na Ministerstve vnútra SR – odbore archívov a registratúr do osobitnej evidencie. Ich zoznam však nie je ukončený a veríme, že podobnou formou sa budeme môcť aj v budúcnosti zoznamovať s dokumentmi, ktoré získajú označenie Klenot slovenských archívov.

Predslov ku knižke napísal generálny tajomník Medzinárodnej rady archívov v Paríži David A. Leitch, v jej závere sa nachádza menný, vecný a miestny register i zoznam autorov. Grafik umocnil slávnostnú formu publikácie použitím tmavých farieb na jej stranách. Alebo práve tieto farby odrážajú momentálne nálady v slovenskom archívniectve stojacom pred plánovanými radikálnymi zmenami?

Mária Grófová
Archív Univerzity Komenského

Dejiny centrálného bankovníctva na Slovensku / A History of Central Banking in Slovakia.
Bratislava : Národná banka Slovenska, 2013. ISBN 978-80-8043-192-1

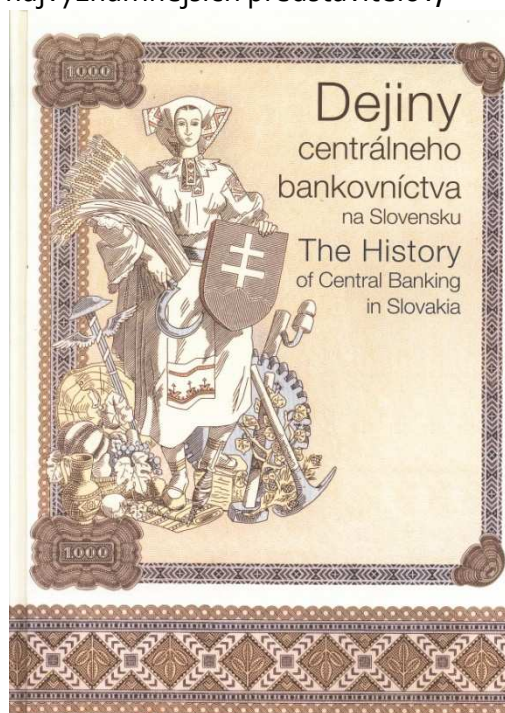
Vydanie publikácie *Dejiny centrálného bankovníctva na Slovensku* v roku 2013 nebolo náhodné. V januári 2013 sme slávili 20. výročie vzniku Slovenskej republiky, čo je zároveň začiatkom činnosti Národnej banky Slovenska, vo funkcii centrálnej banky štátu. Táto udalosť bola vhodnou príležitosťou pripomenúť si na podklade dejinných súvislostí fakty, ktoré viedli ku konštituovaniu Národnej banky Slovenska, ale súčasne je aj príležitosťou na rekapituláciu vývoja peňažníctva a peňažnej sústavy na území dnešného Slovenska v historickom priereze. Cieľom populárno-vedeckej monografie bolo sprístupniť málo známu oblasť slovenských národných dejín, a tým prispieť k všeobecnému rozšíreniu vedomostí o dejinách bankovníctva na Slovensku. Autori, prevažne zamestnanci archívu Národnej banky Slovenska, sa pri

zostavovaní publikácie pokúsili nadviazať na výsledky výskumu svojich predchodcov. V 70. a 80. rokoch 20. storočia vyšla syntéza pod názvom *Peňažníctvo na Slovensku*, ktorá vznikla na pôde Štátnej banky československej – predchodcu Národnej banky Slovenska. Tá však zachytávala vývoj peňažníctva len do roku 1950, teda do vzniku Štátnej banky československej. Predkladaná monografia ide v tomto smere ďalej a podáva obraz o vývoji peňažnej sústavy na Slovensku od najstarších čias až po súčasnosť. História peňažníctva na Slovensku má hlboké korene a siaha do polovice 19. storočia. Bankovníctvo na Slovensku vyrastalo zo skromných pomerov, neobišli ho ani krízy, ani pády a osobné zlyhania, no jeho predstavitelia sa vždy snažili prekonať prekážky a prispieť k zlepšeniu životných podmienok ľudí obývajúcich územie

medzi Tatrami a Dunajom. Ťažisko knihy spočíva vo výklade histórie centrálného bankovníctva na Slovensku od jeho vzniku až po prijatie eura u nás. V tomto roku uplynulo už 172 rokov od založenia prvého samostatného peňažného ústavu na našom území – Bratislavskej sporiteľne (*Pressburger Sparkasse*). Významnú kapitolu dejín peňažníctva na Slovensku tvorí družstevné a ľudové peňažníctvo. Dôležité postavenie mal Gazdovský spolok, uvádzaný aj ako Hospodársky ústav v Sobotišti. Išlo o prvý svojpomocný úverový spolok družstevného typu na európskom kontinente, ktorého hlavným poslaním bolo čeliť úžere a hmotne povzniesť miestne obyvateľstvo cestou pravidelného sporenia. Prvou centrálnou bankou, ktorá ovplyvňovala menový vývoj na našom území, sa stala Rakúska národná banka založená v roku 1816. V roku 1878 nadviazala na jej činnosť Rakúsko-uhorská banka. Aj Československá republika a jej prvá centrálna menová inštitúcia – Bankový úrad ministerstva financií – nadviazala na činnosť Rakúsko-uhorskej banky, keď prevzala všetkých jej zamestnancov, budovy, aktíva i pasíva a na dlhý čas aj štýl i spôsob úradovania.

Podobne to bolo aj počas existencie vojnovnej Slovenskej národnej banky (1939 – 1945). Členov Bankovej rady Slovenskej národnej banky, ako aj radových úradníkov, napriek odlišnej politickej a náboženskej orientácii, spájala ochota brániť slovenské hospodárske záujmy, národné hospodárstvo a bohatstvo vytvorené jeho ľuďmi, čo si v búrlivých časoch vojny a povstania vyžadovalo veľkú dávku osobnej statočnosti a odvahy. O to smutnejšie vyznieva konštatovanie, že nástup komunistického režimu znamenal diskontinuitný zlom vo vývoji bankovníctva na Slovensku, čo malo

tragické následky na život jej najvýznamnejších predstaviteľov,

ale aj radových bankových úradníkov, pričom veľká časť z nich sa stala obeťou prenasledovania, ktoré sa v lepšom prípade sa skončilo stratou zamestnania, v horšom prípade väznením. Obdobie rokov 1950 – 1989 je v dejinách centrálného bankovníctva na Slovensku poznamenané tuhou centralizáciou i radikálnym odklonom od štandardných úloh a právomocí centrálnej banky. Je však aj obdobím pokusov o uskutočnenie ekonomických reforiem i pokračujúcich zápasov slovenských ekonómov a predstaviteľov bankovníctva o rovnocenný podiel na správe meny spoločného štátu. Situácia, v ktorej sa ocitli banky a sporiteľne v roku 1990, nemá v doterajšej histórii porovnateľnú paralelu. Pripravovaná ekonomická transformácia sa ešte v takejto miere nikdy nerealizovala a preto neexistoval návod na jej dynamiku, rýchlosť a hĺbku záberov v jednotlivých krokoch. Začala sa generálna prestavba bankovníctva a príprava pôdy na vznik nových bánk. Novelizáciou zákonov o bankovníctve sa

riešilo odčlenenie menovej a obchodnej činnosti bánk a premietli sa nové pohľady na postavenie i úlohy menovej činnosti a komerčného bankovníctva približujúceho sa predstavám o trhovej ekonomike. Vznik Národnej banky Slovenska v roku 1993 naplno preukázal, že Slovensko má dostatok odborníkov schopných riadiť ekonomiku a vlastnú menu. S odstupom času je možné povedať, že Národná banka Slovenska zabezpečovala svoje úlohy pragmaticky uvážlivo, zodpovedne a včas, bez kritických porúch vo svojej činnosti. Za uplynulé roky si získala dôveryhodnosť sledujúc napĺňanie cieľov a úloh centrálnej banky pri udržaní si svojej nezávislosti, pôsobila stabilizujúco na vývoj našej ekonomiky. Centrálna banka zohrala významnú úlohu v oblasti medzinárodnej

komunikácie a kooperácie v procese začleňovania Slovenskej republiky do medzinárodných finančných a ekonomických štruktúr. Prijatím eura na Slovensku sa do istej miery zavŕšilo úsilie Slovenska stať sa dôstojným členom Európskeho spoločenstva. Uvedenie knihy do života sa realizovalo na konferencii s rovnomeným názvom, pričom tohto aktu sa ujala osoba najpovolanejšia – guvernér Národnej banky Slovenska Jozef Makúch. Želáme našej knihe, aby jej pramenné bohatstvo využívala čo najširšia verejnosť či už z radov historikov, archivárov, ekonómov, ale aj bežných čitateľov.

Mária Kačkovičová
Archív Národnej banky Slovenska

SZERDOVÁ-VELASOVÁ, Ľubica – KAPIŠINSKÁ, Veronika (Eds.). *Národné kultúrne pamiatky na Slovensku. Okres Martin*. Bratislava : Pamiatkový úrad Slovenskej republiky a Slovart, 2012, 624 s. ISBN 978-80-556-0784-9

V druhom zväzku edičného radu o pamiatkovom fonde Slovenskej republiky, ktorého zámerom je predstaviť verejnosti nehnuteľné i hnutelne národné kultúrne pamiatky aj pamiatkové územia zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR, prezentuje Pamiatkový úrad SR výsledky dlhodobej výskumnej a dokumentačnej práce všetkých druhov pamiatok a pamiatkových území dolného Turca.

Publikáciu tvoria dve časti. Prvá sa skladá zo štyroch kapitol, ktoré po krátkom úvode jednej zo zostavovateľiek mapujú na viac ako päťdesiatich stranách osídlenie dolného Turca od praveku do konca 11. storočia, históriu Turca a okresu Martin, vývin architektúry Turca s dôrazom na okres Martin (typológia stavieb – kostoly, hrady a hrádky, kaštiele a kúrie, sedliacke domy s hospodárskymi

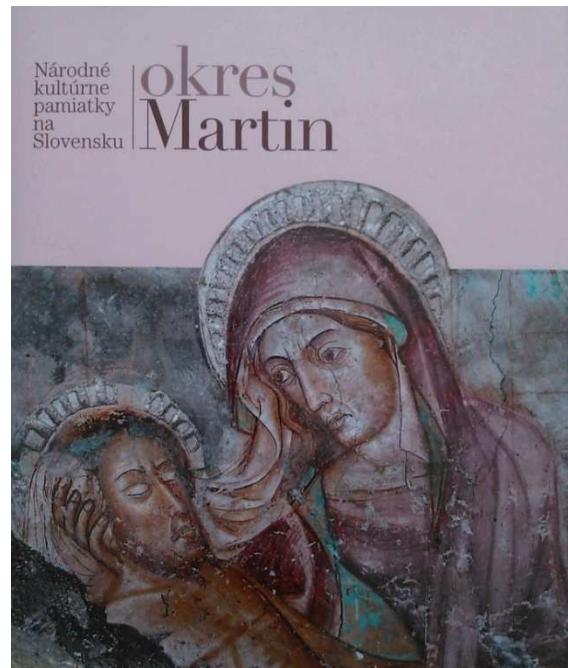
stavbami, stavebný materiál a pod.), vývoj výtvarného umenia a umeleckých remesiel vo vzťahu k pamiatkovému fondu (najmä hnutelne pamiatky – zariadenie a liturgické vybavenie kostolov; nehnuteľné pamiatky s prevládajúcou výtvarnou zložkou – exteriérové sochárske a sochársko-architektonické diela; výtvarné a umeleckoremeselné súčasti architektúry – nástenné maľby, štukové dekorácie, sochy, reliéfy, vitráže a pod.).

Druhá časť je katalógovou časťou, v ktorej sú po hlavnom sídle okresu abecedne zoradené jednotlivé obce. Pri každej obci sú uvedené aj jej historické názvy, historický vývoj s charakteristikou historického i súčasného urbanizmu. Potom už nasledujú samotné heslá o národných kultúrnych pamiatkach nachádzajúcich sa v danej lokalite radené

podľa architektonického druhu od hradov, cez sakrálnu a profánnu architektúru, po pamiatky histórie, drobné stavby a sochy v intraviláne. Hnutelné pamiatky sú zaradené hneď za nehnuteľnou pamiatkou, v ktorej sa nachádzajú. Poznámkový aparát za každým heslom nahrádza zoznam použitých prameňov, literatúry a elektronických zdrojov.

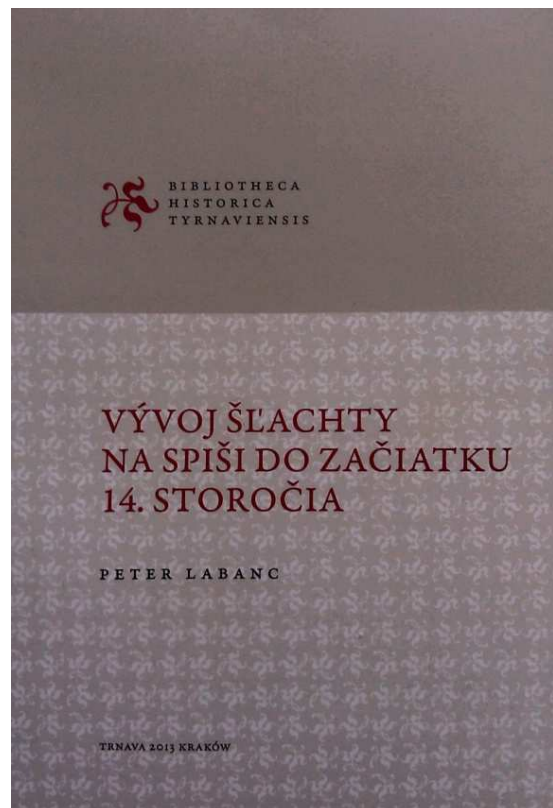
Publikáciu dopĺňa množstvo historických i súčasných fotografií objektov, ich kresieb, plánov a pôdorysov, katastrálne mapy z 2. polovice 19. storočia. Záver knižky tvorí zoznam použitej literatúry, menný a miestny register.

Mária Grófová
Archív Univerzity Komenského

LABANC, Peter. *Vývoj šľachty na Spiši do začiatku 14. storočia*. Trnava – Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku v spolupráci s Filozofickou fakultou Trnavskej univerzity v Trnave, 2013, 156 s. ISBN 978-83-7490-604-3

Anotovaná práca je v poradí už 6. zväzkom edície Bibliotheca historica Tyrnaviensis. V úvode autor uviedol, že šľachta ako fenomén budí záujem historikov už dlhú dobu a dnešná historická spisba sa snaží zaradiť analýzy jednotlivých rodov do kontextu štruktúrneho vývoja šľachty ako vrstvy obyvateľstva. Všeobecne sa prijíma názor, že príslušníci uhorskej šľachty vzišli zo štyroch spoločenských skupín a v Uhorsku možno v procese formovania šľachty rozpoznať tri vývojové obdobia. Vo svojom výskume sa zameril na druhú vývojovú fázu, čo v podmienkach Spiša ohraničuje začiatok 14. storočia. Pri vnútornom delení uhorskej šľachty na vyššiu a nižšiu konštatuje, že na Spiši mali v 13. storočí svoje rodové majetky z celouhorskeho pohľadu len príslušníci nižšej. V tejto práci použil členenie z pohľadu Spišskej župy – teda na vyššiu, strednú a nižšiu.

V kapitole o vyššej šľachte na Spiši sa venoval trom rodom – pánom z Lomnice, pánom zo Spišského Hrhova a Švábovic a pánom z Markušoviec. Druhá kapitola pojednáva o strednej, tretia o najnižšej šľachte na Spiši a posledná kapitola mapuje spoločenskú situáciu na Spiši do začiatku

14. storočia. Kapitoly dopĺňajú početné genealogické schémy.

V závere knižky nájde čitateľ zoznam literatúry a miestny register.

Mária Grófová
Archív Univerzity Komenského

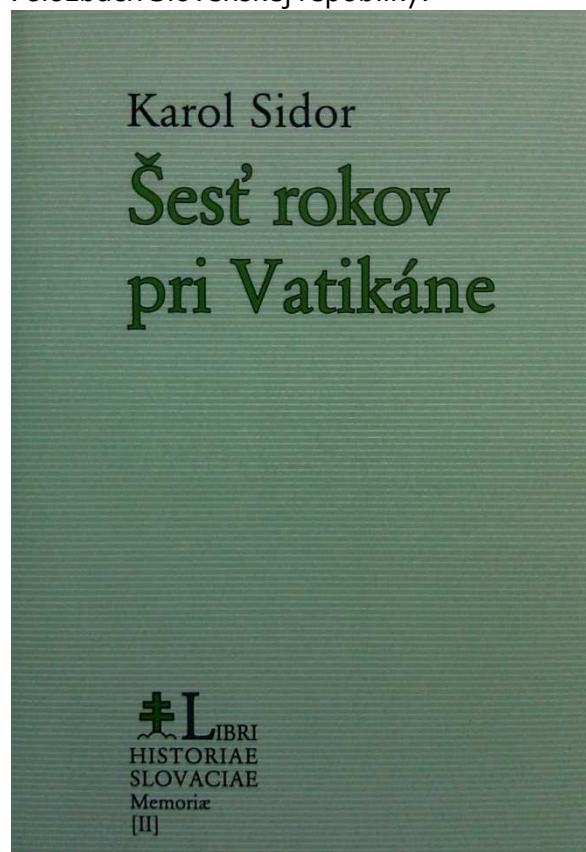
SIDOR, Karol. *Šesť rokov pri Vatikáne*. Druhé vydanie pripravil Jozef M. Rydlo. Bratislava : Libri historiae, 2012, 480 s. ISBN 978-80-89348-07-7

V rámci edície Libri historiae Slovacie v sérii Memoriae vyšli spomienky prvého vyslanca a splnomocneného ministra Slovenskej republiky pri Svätej stolici Karola Sidora, ktoré napísal v exile v Ríme v rokoch 1946 – 1947, teda krátko po tom, čo Svätá stolica ukončila v roku 1945 diplomatické styky so Slovenskou republikou a určil ich najmä pre americko-slovenských čitateľov.

Karol Sidor, rodák z Ružomberka, bol už ako stredoškólak literárne a publicisticky činný, neskôr študoval právo a pracoval ako šéfredaktor denníka Slovák, bol poslancom Národného zhromaždenia v Prahe a od decembra 1938 poslancom Slovenského snemu. Od decembra 1938 do marca 1939 sa stal v československej vláde ministrom bez kresla, po vzniku Slovenskej republiky ministrom vnútra a v júni 1939 bol vymenovaný za vyslanca vo Vatikáne. Od roku 1950 žil v Kanade, kde v roku 1953 aj zomrel. Stal sa významným predstaviteľom slovenského politického exilu.

Po krátkom úvode pripravovateľa druhého vydania Sidorových memoárov nasleduje úvod samotného pisateľa pamätí, ktorý označuje knihu za priekopnícku vzhľadom na to, že v tej dobe ešte nebola vydaná práca podobného charakteru. Ide o súvislé

spomienky na diplomatické pôsobenie v službách Slovenskej republiky.

Práca vyslanca pri Svätej stolici spočívala:

1. v reprezentovaní – išlo o špecifickú formu vyplývajúcu z jedinečného postavenia pápeža medzi ostatnými predstaviteľmi vtedajších predstaviteľov krajín, 2. vo vyjednávaní – vzťahovalo sa na širokú oblasť duchovného života, napr. vymenovanie biskupov, konkordát a 3. v informovaní.

V dvanástich kapitolách opísal spomienky týkajúce sa vybudovania vyslanectva SR pri Svätej stolici, Slovenska ako krajiny v popredí záujmu Vatikánu, nadviazania stykov so Slovákami v Amerike, zásahov Vatikánu do riešenia židovskej otázky na Slovensku, úsilia uzavrieť konkordát, vymenovania prvého slovenského arcibiskupa až po prerušenie diplomatických kontaktov. Kapitoly sú doplnené množstvom prepisov z dobovej korešpondencie.

Knihu dopĺňa štúdia prof. Emílie

Hrabovec nazvaná *Slovensko, Svätá stolica a diplomatická misia Karola Sidora 1939 – 1945*, štúdia prof. Roberta Letza *Slovensko, Slovenská republika a Svätá stolica 1938 – 1945* a štúdia Františka Vnuka *Krátky pohľad na život a dielo Karola Sidora (1901 – 1953)*. V závere nájde čitateľ výberovú bibliografiu Karola Sidora, resumé v angličtine, menný register a obrazovú prílohu.

Mária Grófová
Archív Univerzity Komenského

TAUCHEN, Jaromír – SCHELLE, Karel (Eds.). *Odras německého národního socialismu ve třicátých letech v Československu a ve státech střední Evropy. (Sborník z kolokvia pořádaného Katedrou dějin státu a práva Právnické fakulty MU, The European Society for History of Law a Moravským zemským archivem v Brně)*. Ostrava : KEY Publishing s. r. o., 2013, 240 s. ISBN 978-80-7418-181-8

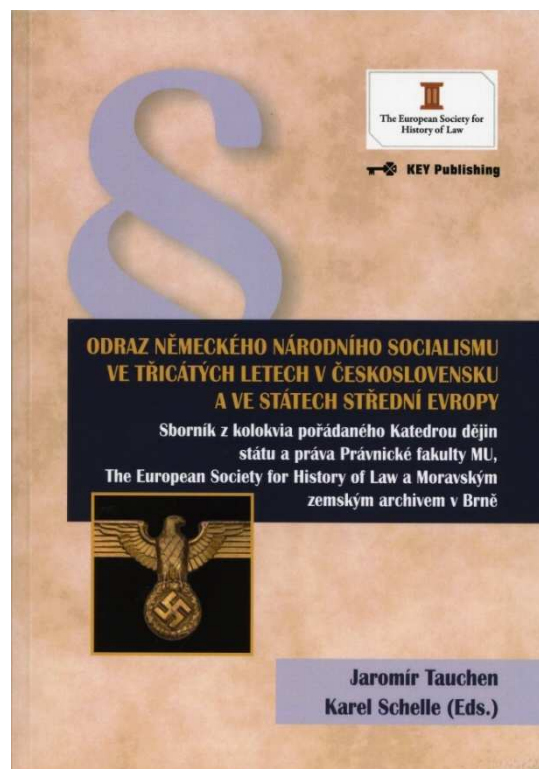
Dňa 27. februára 2013 usporiadala Katedra dejín a práva Právnickej fakulty Masarykovej univerzity v spolupráci s Európskou spoločnosťou pre právne dejiny a Moravský zemský archív v Brne, vedecké kolokvium pri príležitosti 80. výročia požiaru Ríšskeho snemu. Rovnako 80 rokov uplynulo od doby, keď bol Adolf Hitler menovaný za ríšskeho kancelára. Tento dátum je vo všeobecnosti symbolicky považovaný za uchopenie moci nacistami a za začiatok diktatúry národných socialistov v Nemecku. Myšlienky národného socializmu povzbudili najmä národné cítenie Nemcov, ktorí žili v okolitých štátoch. Úlohou kolokvia bolo zmapovanie a zamyslenie sa nad odrazom nemeckého národného socializmu v Československu, v okolitých štátoch a jeho dôsledky v právnych poriadkoch týchto štátov.

Na kolokviu vystúpili historici, archivári ako aj historici práva s nasledovnými príspevkami: Tomáš Baletka – *Počátky a formování*

československé státní bezpečnosti v letech 1936 – 1945. Pokus o stručný nástin; Stanislav Balík – *České právnické časopisy v protektorátu Čechy a Morava*; František Emmert – *Říšské občanství jako nástroj nacistické ideologie a germanizační politiky*; Vladimír Fic – *Československo-rakouské vztahy a počátek expanze nacistického Německa (se zřetelom k historickému vývoji na Jihomoravské hranici)*; Jakub Hablovič – *Uprchlíctví mezi Mnichovem a březnem 1939*; Monika Horáková – *Proměna československé demokracie v roce 1933*; David Hubený – *Národnostní otázka v rychlých divizích československé armády v roce 1938*; Petr Karliček – *Politické karikatury ve službách Sudetendeutsche Partei*; Jan Kazda – *Změny zákona na ochranu republiky ve 30. letech 20. století jako ochrana před fašizačními tendencemi*; Zuzana Kollárová – *Prejavy nemeckého národného socializmu v športovom hnutí v meste Kežmarok*; David Kolumber – *Fašizační tendence v právním vývoji druhé Československé republiky*; Peter Kovaľ – *Reflexia nástupu A. Hitlera a zavedenia*

národního socializmu v Nemecku na stránkach dobovej tlače; Tomáš Langášek – Ústavní soud ČSR a zmocňovací zákony; Pavel Maršálek – Protižidovské právní předpisy v protektorátu Čechy a Morava a otázka českého antisemitizmu; Lukáš Novotný – Pokus československé vlády o dohodu se sudetskými Němci z počátku roku 1937 očima britského vyslanectví v Praze; Karel Schelle – Fašizace státní správy a územní samosprávy v druhé Česko-slovenské republice; Zuzana Skořepová – Život za cenu důstojnosti? Němečtí uprchlíci před nacismem v ČSR ve 30. letech 20. století; Ivo Svoboda – Neonacismus a neofašismus jako destabilizující prvek vnitřní bezpečnosti státu; Miroslav Štěpák – Překvapující vzestup a očekávaný zánik. Rakouští nacisté v letech 1932 – 1933; Ján Štefanica – Konceptia ideológie slovenského národního socializmu; Jaromír Tauchen – Zásahy do vlastnického práva v protektorátu Čechy a Morava; Miroslav Tomek – Otázka vlivu německého nacionálního socializmu na ideologii organizace ukrajinských nacionalistů.

Pomerne rôznorodé príspevky reflektovali na rôznorodosť prejavov

nemeckého národného socializmu v živote európskych štátov v medzivojnovom a vojnovom období. Domnievame sa, že na tomto kolokviu išlo aj o konfrontáciu súčasného historického poznania s medzivojnovým obdobím a hľadanie historickej pravdy pri takej téme, ktorej sa v minulosti venovalo menej pozornosti.

Zuzana Kollárová
Štátny archív Levoča, pobočka Poprad

Naši jubilanti

V druhom polroku 2013 sme si pripomenuli významné životné jubileá našich kolegýň a kolegov. Aj touto cestou im želáme veľa zdravia, pokoja a šťastia.

PhDr. Peter Kartous, CSc.

Emeritný riaditeľ odboru archívov a registratúr oslávil svoje okrúhle výročie 16. augusta 2013. Archivárom „šéfoval“ tri desaťročia, ktoré sa z pohľadu súčasného vývoja javia ako obdobie pokoja a stability.

Peter Kartous je rodený Bratislavčan, či skôr Petržalčan. Štúdium archívniectva ukončil v roku 1965 a hneď začal pracovať v Archíve hlavného mesta SR Bratislavy, v ktorom azda najhlbšiu stopu zanechal svojím podielom na spracovaní známej zbierky máp a plánov. Z archívu viedli jeho kroky nakrátko do Vojenského historického ústavu a v roku 1969 nastúpil na vtedajšiu Archívnu správu, kde do jeho kompetencie patrili najskôr podnikové a zvláštne archívy, od roku 1973 štátne archívy a v roku 1978 sa stal riaditeľom odboru archívov a registratúr, ako sa v tomto čase už Archívna správa nazývala. Pôsobil ako predseda Heraldickej komisie MV SR, predseda Terminologickej komisie MV SR, vedúci redaktor *Slovenskej archivistiky* a člen viacerých odborných komisií pri Slovenskej akadémii vied. Jeho aktivity v oblasti medzinárodnej archívnej spolupráce mu priniesli viacero medzinárodných ocenení. Najvyšším bolo udelenie vysokého francúzskeho vyznamenania Rytierskeho radu umenia a literatúry v roku 1986. V rokoch 1988 – 1992 zastával dokonca funkciu námestníka generálneho tajomníka Medzinárodnej rady archívov.

Presvedčenie o význame legislatívneho základu archívneho

a registratúrneho systému našlo svoje vyjadrenie v novom zákone o archívoch a registratúrach v roku 2002. Význam heraldickej tvorby a registrovania erbov v Slovenskej republike bol jeho zásluhou potvrdený v legislatívnom zakotvení Heraldickej komisie MV SR a Heraldického registra SR.

Bohatá je aj jubilantova publikačná činnosť, ktorú predstavuje množstvo odborných štúdií, článkov, recenzií a referátov na najrozličnejšie archívárske témy a témy z oblasti heraldiky.

Ako spoluautor publikoval viacero knižných titulov, spomeňme najmä *Erby a vlajky miest v Slovenskej republike* alebo šesť zväzkov *Heraldického registra*.

Medailón k jeho šesťdesiatke v Slovenskej archivistike 2003 končil jeho kolega Ladislav Vrtel slovami: „Rytier Peter Kartous sa vždy cítil byť archivárom, členom archívárskej society. Nikdy nepodceňoval, naopak, veľký dôraz kládol na oceňovanie zásluh pracovníkov archívov...“. Dnes nám prichodí, možno ešte viac ako pred desiatimi rokmi, sa mu poďakovať za tento jeho postoj a zaželať do ďalších rokov veľa zdravia a šťastia.

Mgr. Veronika Lakatošová

Dlhoročná riaditeľka archívu v Komárne sa narodila 14. októbra 1943 vo Filakove. Po absolvovaní Jedenásťročnej strednej školy v rodnom Filakove vyštudovala v rokoch 1960 – 1965 odbor archívniectvo na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Po ukončení štúdia nastúpila do vtedajšieho Okresného archívu v Komárne ako odborný archivár a od 1. apríla 1973 až do odchodu do dôchodku v roku 2007 pôsobila ako jeho riaditeľka.

Za viac ako štyridsať rokov práce v archíve sa podieľala a samostatne

vypracovala množstvo archívnych pomôcok a tematických katalógov, spolupracovala na celoslovenských súpisoch archívnych fondov a prameňov a jej zásluhou bol vydaný aj *Informatívny sprievodca po archívnych fondoch Štátneho okresného archívu v Komárne*.

Veronika Lakatošová sa môže pochváliť aj bohatou publikačnou činnosťou. Je spoluautorkou monografie *Okres Komárno* vydanéj v roku 1982, v *Slovenskej archivistike* sa v rámci diskusie zaoberala pramennou hodnotou archívnych dokumentov Jednotných roľníckych družstiev a svoje články publikovala vo viacerých odborných časopisoch a v miestnej tlači.

Popri sprístupňovaní a využívaní archívnych fondov venovala pozornosť aj predarchívnej starostlivosti, ktorá v čase jej nástupu do archívu bola na veľmi nízkej úrovni.

Poznatky z praxe uplatňovala ako členka Ústrednej škartačnej komisie, neskôr Ústrednej komisie predarchívnej starostlivosti pri odbore archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR a v komisiách pre prípravu registratúrnych poriadkov a plánov pre miestne orgány štátnej správy ako aj kancelárskych poriadkov a registratúrnych plánov pre mestá a obce.

Aktívne sa zúčastňovala kultúrno-spoločenského života, bola členkou Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV a jej sekcií, konkrétne sekcie pre dejiny miest a sekcie pomocných vied historických a archívnictva. V roku 1978 zakladala Krúžok historikov v Komárne a stala sa jeho predsedníčkou. Podieľala sa na rozvíjaní spolupráce so zahraničnými archívmi a spolu s Archívom Komárňansko-Ostrihomskej župy organizovala konferencie archivárov v rámci Komárňanských dní, kde vystúpila s príspevkami, ktoré boli uverejnené v zborníkoch z týchto konferencií.

PhDr. Mikuláš Čelko

Mikuláš Čelko sa narodil 6. decembra 1953 v Liptovskom Mikuláši. Osud ho ešte v detstve zavial do Piešťan, kde v roku 1972 zmaturoval na Strednej všeobecno-vzdelávacej škole. V rokoch 1972 – 1977 absolvoval štúdium odboru archívnictvo na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, počas ktorého pracoval aj ako pomocná vedecká sila v Historickom ústave SAV. Od 1. júla 1977 bol zamestnaný ako odborný archivár banskoštiavnickej pobočky Štátneho okresného archívu Žiar nad Hronom so sídlom v Kremnici. Od 1. augusta 1980 stojí na čele najskôr pobočky, od roku 1996 samostatného Štátneho okresného archívu v Banskej Štiavnici, ktorý sa v roku 2003 stal pobočkou Štátneho archívu v Banskej Bystrici.

Popri riadiacej a organizačnej práci sa samostatne alebo spoluautorsky podieľal na spracúvaní a sprístupňovaní archívnych fondov a zbierok formou inventárov a katalógov. Zostavil a autorsky prispel k spracovaniu archívnych prameňov zaradených do celoslovenských tematických katalógov.

Od svojho príchodu do archívu je jubilant aktívnym organizátorom kultúrno-spoločenského života v regióne, najmä propagácie bohatstva a výnimočnosti archívneho dedičstva. S viacerými inštitúciami spolupracoval pri tvorbe a realizácii výstav aj na medzinárodnej úrovni, za slovenskú stranu je napríklad garantom projektu Nemecké rukopisy a dokumenty z obdobia stredoveku a ranného novoveku v slovenských archívoch.

Doposiaľ publikoval vyše 40 odborných štúdií dotýkajúcich sa najmä problematiky stredovekého vývoja lokalít v regióne, dejín baníctva, mincovníctva, produkcie drahých kovov, cirkevných, školských, kultúrnych dejín. Autorsky sa

podieľal pri tvorbe monografie Banskej Štiavnice a viacerých monografií obcí.

Publikoval profily osobností Kremnice, ktoré vyšli ako samostatné publikácie, napr. kňaza, archivára, múzejníka Michala Matunáka a znalca dejín Kremnice, zvlášť baníctva, Bedricha Gayera. Autorsky prispel k sprístupneniu významného historického prameňa, Kremnického mestského a banského práva, formou edície, taktiež kolekcie portrétov komorských grófov i osobností baníctva a hutníctva na území Slovenska v 17. – 19. storočí. Táto publikácia získala ocenenia v súťažiach vyhlásených MK SR a časopisom *Pamiatky a múzeá*. Venoval sa spracovaniu biografii osobností banskej a mestskej správy i z kultúrnej, školskej a duchovnej oblasti publikovaných v knihe *Osobnosti Banskej Štiavnice*. Z posledných prác je možné spomenúť spracovanie dejín streleckých spolkov v Banskej Štiavnici, o ktorých publikácia vyšla v závere roku 2008.

Ľubica Šuvadová

Dňa 8. decembra 2013 oslávila svoje jubileum dlhoročná pracovníčka archívu v Liptovskom Mikuláši Ľubica Šuvadová.

Po ukončení stredoškolského štúdia na Strednej ekonomickej škole v Dolnom Kubíne pracovala najskôr v Podniku bytového hospodárstva v Liptovskom Mikuláši a krátko na plánovacom odbore Okresného

národného výboru v Liptovskom Mikuláši. Od roku 1974 sa stala jej životným poslaním práca v Štátnom okresnom archíve v Liptovskom Mikuláši. Prešla tu všetkými úsekmi činnosti a jej pôsobenie sa nezmazateľne zapíše do histórie archívu.

Gabriela Beseová

Gabriela Beseová oslávila svoje jubileum 30. decembra 2013. Narodila sa v Zlatnej na Ostrove. V rokoch 1969 – 1973 študovala na Gymnázium v Komárne a po maturite pokračovala v nadstavbovom štúdiu na Strednej knihovníckej škole v Bratislave v odbore knihovníctvo – archívniectvo. Vzdelanie si doplnila v rokoch 2004 – 2007 štúdiom hungarológie na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. Od 20. júla 1973 je jej pracoviskom a druhým domovom archív v Komárne. Podieľala a stále sa podieľa na sprístupňovaní archívnych fondov, pracuje aj na úseku predarchívnej starostlivosti.

K životnému jubileu srdečne blahoželáme aj **PhDr. Anne Dunajskej**, riaditeľke Štátneho archívu v Bratislave, pobočka Trnava ako aj jubilantským „benjamínkom“ **PhDr. Zuzane Nemcovej, CSc.** z Katedry archívniectva a PVH FiF UK v Bratislave a **Mgr. Silvii Sedláčkovej** z Ministerstva financií SR.

Ol'ga Kvasnicová
Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany

Milé kolegyně, vážení kolegovia,

už ste sa rozhodli, koho podporíte 2 % (3 %) z Vašich daní za rok 2013? Budeme radi, ak sumu 2 % (3 %) z Vašich daní poukážete práve Spoločnosti slovenských archivárov.

Spoločnosť slovenských archivárov je dobrovoľnou záujmovou organizáciou združujúcou archivárov všetkých druhov a typov archívov, vysokoškolských pedagógov, ako aj pracovníkov z oblasti registratúr, ktorí sa profesionálne zaoberajú a zaoberali archívnu činnosťou na území Slovenskej republiky. Združuje svojich členov k rozvíjaniu archívniectva, prispieva k zvyšovaniu úrovne práce a vzdelávania v oblasti archívniectva,

usporadúva pre svojich členov odborné konferencie, semináre, spoločenské podujatia, exkurzie a študijné pobyty.

Spoločnosť slovenských archivárov organizuje a uhrádza všetky svoje aktivity najmä z členských príspevkov a pomocou sponzorov.

V prípade, že sa rozhodnete podporiť práve naše stavovské občianske združenie 2 % (3 %) z Vašich daní, potrebné tlačivo nájdete na nasledujúcich stranách Fóra archivárov alebo na našej webovej stránke www.archivari.sk.

Za podporu veľmi pekne ĎAKUJEME!

Výbor SSA

Postup krokov na poukázanie 2 % pre zamestnancov, ktorí požiadali svojho zamestnávateľa o vykonanie ročného zúčtovania zaplatených preddavkov na daň z príjmov

1. Do **15. februára 2014** požiadajte zamestnávateľa o vykonanie ročného zúčtovania zaplatených preddavkov na daň.
2. Potom požiadajte zamestnávateľa, aby Vám vystavil tlačivo Potvrdenie o zaplatení dane.
3. Z tohto Potvrdenia si viete zistiť dátum zaplatenia dane a vypočítať 2 % z Vašej zaplatenej dane – to je maximálna suma, ktorú môžete v prospech prijímateľa poukázať. Táto suma však musí byť minimálne **3,32 €**.
4. Údaje o Vami vybratom prijímateľovi napíšte do Vyhlásenia spolu so sumou, ktorú mu chcete poukázať.
5. Obe tieto tlačivá, teda Vyhlásenie spolu s Potvrdením, doručte do 30. apríla 2014 na daňový úrad podľa Vášho bydliska.

6. Daňové úrady majú 90 dní od splnenia podmienok na to, aby previedli Vaše 2 % v prospech Vami vybraného prijímateľa.

Poznámky:

- Do kolónky **ROK** sa píše **2013**.
- Tento rok sa obe tieto tlačivá podávajú **výlučne** na daňový úrad podľa Vášho bydliska.
- Čísla účtov prijímateľov nepotrebujete, ani ich nikde neuvádzate, nakoľko peniaze na účty prijímateľov prevádzajú daňové úrady, nie Vy. Vy platíte celú daň daňovému úradu.
- IČO prijímateľa sa do kolóniek vypisuje **zľava**. Ak organizácia nemá SID, kolónky na SID nechajte prázdne.
- Poznámka: Spoločnosť slovenských archivárov nemá SID.

VYHLÁSENIE

o poukázaní sumy do výšky 2% (3 %) zaplatenej dane z príjmov fyzickej osoby podľa § 50 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov, ktorej bolo za zdaňovacie obdobie vykonané ročné zúčtovanie preddavkov na daň z príjmov zo závislej činnosti

Rok : 2013

Uvádza sa zdaňovacie obdobie, za ktoré sa platí daň

I. ÚDAJE O DAŇOVNÍKOVI

Priezvisko a titul

01	
----	--

Meno

02	
----	--

Rodné číslo (U cudzích št. príslušníkov dátum narodenia.)

03							/					
----	--	--	--	--	--	--	---	--	--	--	--	--

Adresa

trvalého pobytu alebo

pobytu na území SR, kde sa daňovník obvykle zdržiaval

Ulica a číslo

04	
----	--

PSC

05	
----	--

Názov obce

06	
----	--

Štát

07	
----	--

Číslo telefónu

08	
----	--

Suma do výšky 2 % alebo 3 %¹⁾ zaplatenej dane

09	Zaplatená daň, z ktorej sa vypočíta suma do výšky 2 %, alebo 3 % ¹⁾ zaplatenej dane	
----	--	--

10	Suma do výšky 2 %, alebo 3 % ¹⁾ zo zaplatenej dane z r. 09 (min. 3,32 eura)	
----	--	--

¹⁾podiel do výšky 3 % zaplatenej dane môže prijímateľovi poukázať fyzická osoba, ktorá v zdaňovacom období vykonávala dobrovoľnícku činnosť podľa zákona č. 406/2011 Z. z. počas najmenej 40 hodín a predloží o tom písomné potvrdenie, ktoré je prílohou tohto vyhlásenia.

Na r. 09 sa uvádza daňová povinnosť daňovníka, znížená o daňový bonus, vypočítaná v roku (**nie** daň na úhradu), v ktorom sa podáva toto vyhlásenie; uvádza sa riadok 03 z potvrdenia o zaplatení dane, ktoré je súčasťou tohto vyhlásenia.

Na r. 10 sa uvádza suma zaokrúhlená s presnosťou na dve desiatinné miesta, pričom táto suma nesmie byť nižšia ako 3,32 eura.

Dátum zaplatenia dane

11	
----	--

Z riadku 05 potvrdenia o zaplatení dane, ktoré je súčasťou vyhlásenia. V prípade daňového preplatku z ročného zúčtovania preddavkov na daň sa uvedie dátum 31. marec zdaňovacieho obdobia, v ktorom sa toto vyhlásenie podáva.

II. ÚDAJE O PRIJÍMATEĽOVI

Obchodné meno alebo názov

12	<i>Spoločnosť slovenských archivárov</i>
----	--

Sídlo – obec, PSČ, ulica, číslo

13	<i>Bratislava 45, 840 05, Drotárska cesta 42</i>
----	--

Právna forma

14	<i>občianske združenie</i>
----	----------------------------

Identifikačné číslo prijímateľa (IČO/SID)

15	3	6	0	6	9	2	2	1	/				
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	--	--	--	--

Vyhlasujem, že uvedené údaje v tomto vyhlásení sú pravdivé.

V..... dňa.....

.....
Podpis daňovníka